

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YALITIM VE SOSYAL TEMASLAR

Sosyoloji Bilimine Giriş - V

ROBERT EZRA PARK

Çeviren: Gökçe İnan Yağlı

Sosyoloji

YALITIM VE SOSYAL TEMASLAR

Sosyoloji Bilimine Giriş - V

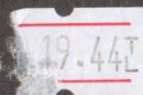
ROBERT EZRA PARK

"Kişinin ait olduğu grubun üyelerinden mutlak yalıtımı düşünülemez. Biyolojik açıdan bakıldığında dahi, yeni bir varlık için ön koşul, üst seviye hayvan türlerinden iki ferden bir araya gelmesidir. Söz konusu insan ise salt fizyolojik olarak yaşamını sürdürebilmek için dahi yavru, ebeveynlerinin beş veya altı yıllık bakımına muhtaçtır. Sadece biyolojik açıdan değil, sosyolojik açıdan da tam yalıtılmışlık kavramsal olarak çelişkilidir. Aristoteles'i izleyen sosyologlar, insan doğasının sosyal ilişkiler içinde geliştiği, sosyal ilişkiler dışında ise zayıfladığı görüşünde onunla hemfikirdirler. O halde denilebilir ki yalıtım gerek sosyal gerek biyolojik açıdan, mutlak değil, görelidir".

"En temel sosyal süreç, etkileşimdir. Bu etkileşim (a) insanlar arasında ve (b) gruplar arasında gerçekleşir. Etkileşimin en basit parçası, ya da ilk aşaması, temastır. Temas, etkileşimin birinci evresi ve sonraki evrelere hazırlık olarak düşünülebilir. Çok daha zor bir konu olan sosyal etkileşim mekanizmalarına geçmeden önce, sosyal temas fenomeninin analizini yapmak gerekir".

Amerikan sosyolojisinin kurucu isimlerinden olan Robert E. Park'ın Türkçedeki külliyatı genişliyor. Bu çalışmada bireylerin ve toplumların birbirleriyle izole ve/veya temas halinde olmaları iki ayrı başlık altında ele alınıyor. Biyolojiden psikolojiye, coğrafyadan sosyolojiye uzanan geniş bir okuma listesi eşliğinde...

ISBN : 978-605-9460-70-5

pinhanyayincilik.com

/pinhanyayincilik

/pinhankitap

Robert Ezra Park

***Yalıtm ve Sosyal Temaslar
Sosyoloji Bilimine Giriş V***

Robert Ezra Park (1864–1944): Amerikalı kent sosyoloğu. Erken dönem Amerikan sosyolojisinde en etkin kişilerden biri olarak kabul edilir. 1914'ten 1933'e kadar Chicago Üniversitesinde çalışmış ve burada Chicago Sosyoloji Ekolünün gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Sosyoloji giriş niteliği taşıyan çalışmalarının yanı sıra insan ekolojisi, ırk ilişkileri, göç, asimilasyon, toplumsal hareketler gibi alanlarda da devrimci katkıları olmuştur.

Gökçe İnan Yağlı: 1984'te İstanbul'da doğdu. Vefa Anadolu Lisesi'nin ardından İstanbul Bilgi Üniversitesi Reklamcılık Bölümü'nden mezun oldu. 2007'den bu yana çevirmenlik yapıyor. Evli ve iki çocuk sahibi.

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 40676

Kaynak metin: Robert E. Park, *Introduction to the Science of Sociology*, "Isolation" / "Social Contacts", The University of Chicago Press, 1921.

© Pinhan Yayıncılık, 2019
Türkçe çeviri © Gökçe İnan Yağlı, 2019

Birinci Basım: Ocak 2019

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Çeviri Editörü: Kasım Akbaş
Kapak Görseli: Hans Baluschek
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 192 Sosyoloji Dizisi: 16

ISBN: 978-605-9460-70-5

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturmaz.

YALITIM VE SOSYAL TEMASLAR

Sosyoloji Bilimine Giriş V

Robert Ezra Park

Çeviri: Gökçe İnan Yağlı

İçindekiler

YALITIM ♦ 7

I. GİRİŞ ♦ 9

1. Jeolojik ve Biyolojik Yalıtım Kavramı ♦ 9
2. Yalıtım ve Ayrışma ♦ 11
3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması ♦ 14

II. OKUMA METİNLERİ ♦ 17

A. YALITIM VE BİREY ♦ 17

1. Toplum ve Yalnızlık ♦ 17
2. Yalnız Toplum ♦ 18
3. Bir Yalıtım Biçimi olarak Dua ♦ 19
4. Yalıtım, Özgünlük ve Bilgelik ♦ 21

B. YALITIM VE GERİLEME ♦ 24

1. Yabancı İnsanlar ♦ 24
2. Yalnızlıktan Topluma ♦ 28
3. Yalnızlığın Zihinsel Sonuçları ♦ 30
4. Yalıtım ve Taşra Zihniyeti ♦ 33
5. Yalıtımın Derin Sonuçları ♦ 34

C. YALITIM VE AYRIŞMA ♦ 38

1. Bir Süreç olarak Ayrışma ♦ 38
2. Ayrışmanın bir Sonucu olarak Yalıtım ♦ 41

D. YALITIM VE MİLLÎ BENLİK ♦ 44

1. Yalıtımın Ürünü olarak Irklar ♦ 44
2. Coğrafi Yalıtım ve Deniz Teması ♦ 46
3. Ulusal Farklılıkların bir Açıklaması olarak Yalıtım ♦ 51
4. Ulusal Gelişim: Komşuluk versus Doğal Konum ♦ 55

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESËLELER ♦ 57

1. Beşerî Coğrafyada ve Biyolojide Yalıtım ♦ 57
2. Yalıtım ve Sosyal Gruplar ♦ 57
3. Yalıtım ve Kişilik ♦ 59

Seçili Kaynakça: Yalıtımı Konu Alan Materyaller ◆ 61

Yazılı Tema Konuları ◆ 65

Tartışma Soruları ◆ 66

SOSYAL TEMASLAR ◆ 69

I. GİRİŞ ◆ 71

1. İlk Sosyal Temas Nosyonu ◆ 71

2. Sosyolojik Açıdan Temas ◆ 72

3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması ◆ 73

II. OKUMA METİNLERİ ◆ 80

A. FİZİKSEL TEMAS VE SOSYAL TEMAS ◆ 80

1. Sosyal temasın Sınırları ◆ 80

2. Toprak ve Halk ◆ 82

3. Dokunma ve Sosyal Temas ◆ 83

B. DAYANIŞMA VE HAREKETLİLİK BAĞLAMINDA SOSYAL TEMAS ◆ 86

1. İç-Grup ve Dış-Grup ◆ 86

2. Sempatik Temaslar ve Kategorik Temaslar ◆ 87

3. Tarihsel Süreklilik ve Medeniyet ◆ 91

4. Hareketlilik ve Halkların Akımı ◆ 94

C. BİRİNCİL VE İKİNCİL TEMASLAR ◆ 98

1. Amerika'da Köy Hayatı (Bir Genç Kızın Günlüğünden) ◆ 98

2. İkincil Temaslar ve Şehir Hayatı ◆ 105

3. İkincil Temas Biçimi olarak Aleniyet ◆ 109

4. Duygusal Yaklaşımdan Rasyonel Yaklaşım ◆ 111

5. "Yabancı"nın Sosyolojik Önemi ◆ 116

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER ◆ 122

1. Fiziki Temaslar ◆ 122

2. Dokunma ve Yakınlık İçeren Birincil Temaslar ◆ 124

3. Tanışıklık İçeren Birincil Temaslar ◆ 125

4. İkincil Temaslar ◆ 125

Seçili Kaynakça: Sosyal Temasları Konu Alan Materyaller ◆ 127

Yazılı Tema Konuları ◆ 131

Tartışma Soruları ◆ 132

' **YALITIM**

I. GİRİŞ

1. Jeolojik ve Biyolojik Yalıtım Kavramı

Bireylerin bireylerle, grupların gruplarla ilişkileri ya yalıtılma ya da temas şeklindedir. Bu bölümde *yalıtım*, bir sonraki bölümdeyse *temas*, bireyin ve grubun davranışı üzerindeki etkileri bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Kişinin ait olduğu grubun üyelerinden mutlak yalıtımı düşünülemez. Biyolojik açıdan bakıldığında dahi, yeni bir varlık için ön koşul, üst seviye hayvan türlerinden iki ferden bir araya gelmesidir. Söz konusu insan ise, salt fizyolojik olarak yaşamını sürdürebilmek için dahi yavru, ebeveynlerinin beş veya altı yıllık bakımına muhtaçtır. Sadece biyolojik açıdan değil, sosyolojik açıdan da tam yalıtılmışlık kavramsal olarak çelişkilidir. Aristoteles'i izleyen sosyologlar, insan doğasının sosyal ilişkiler içinde geliştiği, sosyal ilişkiler dışında ise zayıfladığı görüşünde onunla hemfikirdirler. O halde denilebilir ki yalıtım gerek sosyal gerek biyolojik açıdan, *mutlak değil, görelidir*.

"Yalıtılmışlık" terimi ilkin, insanın fiziki çevresiyle ilişkisini inceleyen bilim dalı olan beşerî coğrafyada kullanıldı. Dağ, okyanus, çöl gibi doğal bariyerler ırkların konumunu, kavimlerin hareketlerini, kültürel temasın türünü ve derecesini belirleyen unsurlar olarak görülüyordu. İnsanların ve grupların birbirlerinden ayrı duruşunun nedeni ve derecesi, coğrafyacılar tarafından, fiziki çevre ile ilişkilendiriliyordu.

Biyolojide ise türlerin evrimi ve yaşamındaki bir etmen olarak yalıtım, çevreden ziyade hayvan grupları açısından ele alınmış ve neticede türlerin birbirlerinden ayrılışı, salt temasın fiziki imkânsızlığının bir sonucundan çok, hayvan gruplarının fiziki yapılarındaki, alışkanlıklarındaki ve içgüdülerindeki farklılıklar gibi faktörlerin bir sonucu olarak görülmüştür. "*Heredity* [Kalıtım]" adlı çalışmasında J. Arthur Thomson, yalıtı-

mın kalıtım üzerindeki etkisini açıklayan şu aydınlatıcı ifadeler yer verir:

“Biyologların, seçim dışında, üzerinde hemfikir olduğu tek yönlendirici evrim etmeni, yalıttır. Olası çaprazlanma radyanını daraltan çeşitli yollara tekabül eden, genel bir terim olan yalıttır Wagner, Weismann, Romanes, Gulick ve diğerleri tarafından belirtildiği üzere — mekâna, yapıya, alışkanlığa dayalı veya fiziki yalıttır gibi — farklı biçimlerde olabilir ve çeşitli sonuçlara yol açabilir.

Yalıttır, türlerin alt türlere ayrılmasına neden olur, yeni varyasyonların kendilerini tesis etmelerine yardımcı olur, baskınlığı ya da hayvan üreticilerinin “yayıcı güç” dediği şeyi destekler, özellikleri pekiştirir. Örneğin en verimli sığır cinslerinden biri olan boynuzsuz sığırın kaynağı tek bir çiftliktir; aynı soydan çiftleştirme ile elde edilen bu sığır cinsinin baskınlığı olağanüstüdür, başarısı muazzamdır. Doğadaki yalıttırın sonuçları ile ilgili güvenilir veriler elde etmek zordur fakat Gulick’in konu üzerindeki son çalışması bol miktarda somut örnek içerir ve yalıttır durumunun geçmişte ve günümüzde sıkça gerçekleştiğine okuyucuyu ikna eder.

Reibmayr ise yalıttırın çeşitli biçimlerine insanlık tarihinden çok sayıda örnek göstermiştir. Onun, başarılı bir ırkın ya da stokun oluşumu için özelliklerin pekiştiği soy-içi çiftleştirme (endogami) dönemi ile, işin içine yeni karın dahil edilmesi yoluyla yeni varyasyonlara zeminin hazırlandığı soylar arası çiftleştirme (egzogami) döneminin dönüşümlü olarak birbirini takip etmesi gerekir, şeklindeki tezi için söylenecek çok şey var gibidir. Türün sabitliğini ve baskınlığını pekiştirmede yalıttırın rolüne örnek olarak Yahudiler, farklı stokların karışımından meydana gelen çeşitliliğe örnek olarak ise Amerikalılar verilebilir. Farklı ırkların kökeni probleminin tarihsel araştırmasını yaparken, geçmişte ana stoktan sayısız soy çıkmasına yol açan “mutasyon” dönemlerinin — aralıklı avlanma dönemlerinin — yaşandığını, bu dönemlerden geçen varyantların göreceli yalıttır ile baskın ve sabit hale geldikleri yeni çevrelere göç etmiş olduklarını düşünmek mantıklı gibi görünür.¹

“Yalıttır” teriminin biyolojik kullanımı yeni bir vurguyu ortaya çıkarır. Ayrılık mekânsal olabilir fakat onun etkileri gi-

¹ J. Arthur Thomson, *Heredity*, s. 536-37. (G.P. Putnam’s Sons, 1908.)

derek yapısal ve işlevseldir. Mekânsal yalıtımın türlerin kökenini etkilemiş unsurlardan biridir, zira türler, aslında farklı coğrafi koşullara organik uyum konusunda uzmanlaşmışlardır. Diğer deyişle, bir türü diğer türlerden ayıran şey, onun yapısı, alışkanlıkları, özgün ve kazanılmış tepkileridir.

Bir hayvan türü olarak insan, tarihsel gelişiminde, onu diğer hayvanlardan ayıran bariyerleri yok etme girişimlerinde bulunmuş ve bu konuda hayli başarılı olmuştur. Evcilleştirme ve terbiye etme vasıtasıyla çok sayıda hayvanın tabiatını ve davranışlarını değiştirmiştir. İnsan dostu bir hayvan olarak görülen köpek, insanın diğer hayvanlarla ilişki kurmadaki başarısının zirvesidir. Buna rağmen köpek ile sahibini birbirinden ayıran bariyerler aşılmazdır. “İnsana en yakın canlı” olmasına rağmen köpek, insanı geleneklerde ve kültürlerde pay sahibi olmaktan sonsuza dek mahrum edilmiştir.

2. Yalıtım ve Ayrışma

Coğrafyada, yalıtım mekânsal ayrılık anlamına gelir. Sosyolojide ise, yalıtımın temel karakteristiği, iletişimden dışlanmış olmaktır.

Coğrafi yalıtım biçimleri, iletişime engel olmaları dolayısıyla sosyolojik açıdan önem arz ederler. Güney eyaletlerinde dağlarda yaşayan beyazların soyutlanması, her ne kadar mekânsal ayrılıktan kaynaklansa da esas itibarıyla temas ve rekabetin yokluğuna, medeniyetin ilerleyen akımının dışında kalmaya dayalıdır.

İrklar arasındaki biyolojik farklılıklar ister fiziki ister zihinsel olsun, iletişimi etkiledikleri ölçüde sosyolojik öneme sahiptirler. Haddi zatında, ırklar arasındaki ten rengi farklılıkları, fikirlerin etkileşimine engel teşkil etmez. Fakat ırkları birbirinden ayıran fiziki özellikler şimdiye dek her zaman ırk dayanışmasının ve ırksal dışlamanın sembolleri olagelmıştır. Bütün ırklar aynı kandan geldikleri gibi aynı ten rengine sahip olsaydı bugün insanlığın sorunları çok daha farklı olurdu.

Bireydeki belirli fiziki ve zihinsel kusurlar ve farklılıklar onu ait olduğu gruptan ayırabilir. Kör, sağır veya dilsiz kimse normal iletişim yollarından yoksundurlar. “Sağırlığım,” de-

miştir Beethoven, “beni sürgünde yaşatır.” Fiziki engelle sahip kimseler genelde, belirli insani faaliyetlere başkalarıyla eşit şartlarda katılamazlar. Ufak fiziki kusurlar ve normal sayılmayan belirgin fiziki farklılıklar, sosyal ayrımcılığın dayanak noktası haline gelebilir.

Zihinsel farklılıklar sosyal temasa çok daha büyük bir engel teşkil eder. Zekâ yoksunu alık kimseler, zeki arkadaşlarıyla normal bir iletişim kurma becerisinden apaçık yoksundurlar. “Moron” kelimesinin uydurulmasından veya zekâsı gelişmemişlerin tımarhanelerde ve hastanelerde tutulmaya başlanmasından çok daha uzun bir zaman önce, “ahmaklar” köy ahâlisinin alay ve hakaretleri tarafından yalıtım edilmekteydi. Doğuştan üstün yeteneklere sahip kimseler, dâhiler ve becerikliler ise daha incelikli bir yalıtım türüne, mevkiden kaynaklanan yalıtıma maruz bırakılırlar. “Yalıtılmışlığımızın nedeni,” der yalnızlık sevdalısı Thoreau, “yalnız olmayı değil, yükselmeyi sevmemizdir; biz yükseldikçe arkadaşlıklarımız giderek zayıflar ve sonunda hiç arkadaşımız kalmaz.”

Bir toplumsal analiz aracı olarak yalıtım, şimdiye dek coğrafî ayrılığın bir neticesi ya da iletişimin sınırlandırılmasıyla sonuçlanan yapısal farklılaşmanın bir sonucu olarak görülmüştür. Sosyal mesafeler ise genelde diğer, daha incelikli yalıtım türlerine isnat edilir.

Gruplar arası kültürel farklılıklar üzerinde yapılan çalışmalar, fiziki mekân ve yapı kadar gerçek ve etkili bariyerleri günışığına çıkarmıştır. Dildeki, geleneklerdeki, örf ve adetlerdeki, alışkanlık ve ideallerdeki farklılıklar bireyleri ve toplumları birbirinden okyanuslar ve çöller kadar ayırır. İngiltere ile Avustralya arasındaki iletişim, Almanya ile Fransa arasındaki çok daha samimi ve serbesttir.

Mezhep ve siyasi parti gibi çatışma grupları ile kast ve sınıf gibi uyum grupları, varlıklarını sürdürmek için yalıtılmışlığa muhtaçtırlar. Karşıt siyasi partilerin birbirleriyle serbestçe ilişki kurması, manevi güçleri açısından her zaman olumsuz bir şeydir. Savaşan orduların askerleri ya da rakip mezheplerin temsilcileri arasındaki dostluklar, temsil ettikleri örgütlerin mücadele verimlilikleri açısından hayli tehlikelidir. Tıpkı bireydeki bütünlük gibi, gruptaki dayanışma da varlığının ge-

rekli bir koşulu olarak grubun diğer gruplardan ve insanlardan bir miktar yalıtıldığıının göstergesidir.

Herhangi bir grubun yaşam öyküsü analiz edildiğinde, bu öykünün sosyal temas unsurları kadar yalıtım unsurlarını da içerdiği görülür. Bir gruba üye olmak, grup içindeki kişilerle artan, grup dışındakilerle ise azalan temasa yol açar. Yalıtım bu nedenle kendine özgülüğü ve bütünlüğü korumada bir et-kendir. *Espirit de corps* [grup içindeki birlik ruhu] ve grubun manevi gücü büyük ölçüde, dikkati başkalarının dışlandığının belli başlı kolektif ifadeleri üzerinde tutmakla sağlanır ve sürdürülür. Üyelerin belleklerinin ve hislerinin kaynağı, üye olmayanların yalıtıldığı ortak deneyimlerdir. Özel deneyimlere olan bu doğal eğilim genelde, gizlilik üzerine yapılan bilinçli vurgu ile desteklenir. İlkel ve modern gizli cemiyetlerin, kardeşliklerin ve derneklerin tümü yalıtım ilkesi etrafında örgütlenmiştir. Bir cemiyetteki gizlilik, tıpkı bireydeki mahremiyet alanı gibi, onu parçalayıcı dış etkilerden korur. Her ailenin utanç verici sırları vardır, toplumsal gruplar “kirli çamaşırlarının” ortaya çıkmasından çekinirler, halklar yaşadıkları yerlerin gecekondularını yok sayıp parkları ve bulvarlarıyla övünürler. Az da olsa kişilik sahibi her bireyin kendi mahremiyet alanı vardır.

Toplumlarda grupların oluşumu üzerine yapılmış morfolojik bir araştırma, toplumsal yapıda düşey bölünmelerin yanı sıra yatay bölünmelerin de olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Gruplar görece üst ve alt katmanlar halinde düzenlenmiştir. Katmanlı bir toplumda kastlar arası bölünme katı ve oldukça sabittir. Özgür bir toplumda ise rekabet, sınıfları ve kastları yok edebilir. Hırslı ve isyankâr bireyleri ve grupları uygun toplumsal seviyede tutmak amacıyla yeni araçlar kullanılır. Samimiyet saygısızlığı doğuruyor ise, saygı mesafe ile sağlanabilir. Orduda subayın saygınlığı büyük ölçüde bir “mesafe” meselesidir. “Kralın etrafını saran kutsallık” büyük ölçüde, onu tebaasından ayıran merasim sınırından kaynaklanır. Lütuf ve merhamet, her ne kadar zahiri temasın işareti olsa da, ruhani bir saygınlık barındırır. Kişiliğin ve grup karakterinin iç yörelerine nüfuza karşı korunmak, uygun toplumsal mesafeyi korumak için tasarlanmış şüphecilik ve nefret, suskunluk ve soğukluk gibi savunma yöntemleri vardır.

3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması

Bu bölümdeki okuma parçaları, birey ve grup kişiliğinin yalıtımın hem bir sonucu hem de bir nedeni olduğu gerçeğini ortaya koyma amacını taşımaktadır.

“Yalıtım ve Birey” başlığı altındaki ilk seçme parçalar, kişisel gelişimde yalıtımın işlevinin kişiyi salt fiziki olarak başkalarından ayırmak değil, aynı zamanda onu dışsal sosyal temaların hakimiyetinden kurtarmak olduğu fikrini öne sürer. Tam da bu nedenle Rousseau, orman inzivasındaki yalnızlıkta ideal bir toplum inşa eder. Yalnız çocuk, hayali yoldaşının arkadaşlığından hoşnuttur. George Eliot, görünmez koroya katılmak için can atar. Sufi, tanrı ile bir olmanın yollarını arar.

Sosyal temaların ortasındaki bu yalıtım biçimi mahremiyet olarak bilinir. Kuşkusuz, mahremiyet kolay erişime sahip olunan gruptan uzaklaşma olarak tanımlanabilir. Yaratıcı zihnin özgün ve yararlı yenilikler ortaya koymak için gruptan edindiği materyalleri organize etmesi yalnızlığı gerektirir. Mahremiyet bireye düşünme, öngöründe bulunma, yeniden şekillendirme ve bir şeyler ortaya koyma fırsatı sunar. Vaizin çalışma odası, iş adamının ofisi ve delikanlının odası mahremiyet ihtiyacının göstergeleridir. Manastırlar ve üniversiteler, kişisel gelişimi ve hayata hazırlığı desteklemek üzere bolca zaman ve dünyadan uzaklaşma fırsatı sunan kurumlardır. Kişisel farkındalığın, öz saygının ve kişiye özgü ideal davranış biçimlerinin gelişimi de mahremiyetin diğer faydaları arasındadır.

Mahremiyetin aksine pek çok yalıtım biçimi, uyarıcı sosyal temaya erişimi engeller. “Yalıtım ve Gerileme” başlığı altındaki parçalar, zihinsel ve kişisel gelişime ket vuran durumlara işaret etmektedir.

Yabani insanların öyküleri, karşıt bir delilin yokluğunda Aristoteles’in, sosyal temaların insan gelişimi için vazgeçilmez olduğu şeklindeki düşüncesini destekler niteliktedirler. Helen Keller’ın bir kör, sağır ve dilsiz hakkındaki meşhur ve mahir hikâyesi, duyu mahrumiyetinin zincirlerinden sıyrılıp iletişimin özgür dünyasına kavuşmaya dair çok önemli bir sosyolojik metindir. Sıradan insanların bebeklik dönemindeki hayvansı yalıtım halinden insanı yaşama tam katılıma geçişi

kademelidir. Aylar süren bu dönüşüm Helen Keller'ın örneğinde dakikalar içinde gerçekleşmiştir. Sosyolojik açıdan analiz edildiğinde iletişimin "mucizesi", insanın hayvanlarla ortak özelliklerinden olan *algılama* ve *duyumsamadan*, kendine has nitelikleri olan *düşünme* ve *öz-bilinç* geliştirmeye geçişine bağlı gibi görünür.

Yalıtım ve gerileme konulu diğer seçme parçalar ise yalıtımın gerilemeye yol açtığı ve buna karşılık gerilemenin yalıtımı desteklediği çeşitli durumlardan bahsetmektedir. Pata-gonya'nın ıssızlığında bilimsel çalışmalar yapmakta olan bir adamın zekâ seviyesinin bir hayvanın zekâ seviyesine gerilemesi, yabani insanların, köylülerin ve geri kalmış ırkların düşük zekâ seviyesinin ardında yatan sebebin doğuştan kaynaklanan zihinsel gerilikten ziyade uyarıcı temasların yokluğu olduğuna işaret eder. Dolayısıyla çiftçinin kendine özgü kişiliğini ve muhafazakârlığını, kasaba ve şehir sakinlerine ayak uydurmadaki başarısızlığını Galpin, sosyal temaslardaki yetersizliğe bağlar. Bunun yanı sıra, kişisel gelişim ve başarının daha üstü kapalı türden engelleri de ırkçı önyargı, kadının korunaklı yaşamı, ayrıcalıklı toplumsal sınıf gibi yalıtım biçimlerinden kaynaklanır ve daha fazla yalıtıma yol açar.

Bu noktaya kadar yalıtım bir neden olarak ele alınmıştır. "Yalıtım ve Ayrışma" başlığı altında ise yalıtım bir sonuç olarak, rekabetin ve neticede ayıklanmanın ve ayrışmanın bir sonucu olarak düşünülmüştür.

Bir toplumda rekabetin ortaya çıkışının ilk sonucu, bütün yalıtım biçimlerinin ve iletişim ve temas yokluğundan kaynaklanan taşralılığın ortadan kalkmasıdır. Fakat rekabet sürdükçe, doğal ve toplumsal ayıklanma devreye girer. Rekabetçi mücadele sürecinde bir yandan başarılı türler ortaya çıkarken, diğer yandan ayak uydurmakta ya da standarda uymakta başarısız olan birtakım bireyler ya yarıştan çekilir ya da gruptan atılırlar. Muhtelif gruplardan dışlanan farklı bireyler buna karşılık, şartlar elverdiği takdirde, ayıklanma sürecinin kendi gruplarındakinin tam zıttı olacağı bir topluluk oluştururlar. Bu yeni toplulukta, ayıklanma süreci doğal olarak, dışlanmaya neden olmuş özellikleri pekiştirir ve mükemmelleştirir. Ayrışmanın sonucu, son derece yalıtık özel toplumsal türlerin oluşumudur.

Bu oluşum gerçekleştiğinde yalıtım dngs tamamlanmış olur.

Rekabet, ayıklanma ve ayrılşma süreçlerinin, yalıtımla başlayıp yalıtımla biten dngsel özelliği, modern batı toplumunun bütün katmanlarında görülebilir. Ayıklanma sürecinde köylerden ve kasabalardan sürülmüş, suça eğilimli bireyler şehirlerin genellikle “suçu besleyen yerler” olarak adlandırılan bölgelerinde ayrı bir grup oluştururlar. *Pineys* kabilesi, *Tin Town*, *The Village of a Thousand Souls*, zeki ve “asil ruhlu” toplulukların rekabetçi mücadelesinden diskalifiye olmuş zayıf ve iradesiz bireylerin tersine ayıklanması sonucu meydana gelmiş topluluklardır. Sonuç, suça yatkın, iradesiz bir sınıfın ortaya çıkışıdır. Bu yoksul ve dışlanmış gruplar da karşılık olarak, gelişmekte olan dış dünya ile tam ve serbest iletişimden soyutlanır.

Milli benlik geçmişte, “Yalıtım ve Milli Benlik” konulu seçme parçalarda da belirtildiği gibi, büyük oranda yalıtıma dayalı kültürel bir sürecin sonucu olmuştur. Avrupa’nın biyolojik açıdan karma olan kadim ulusları, ortak dil, gelenek ve görenekler tarafından birleştirilmişlerdir. Anadil ve kültürdeki bu birlik, Shaler’in ifadesiyle, ayrıık coğrafi bölgeler tarafından sınırlandırılan tarihi ve kültürel süreçlerin bir ürünüdür.

İlerici kadim halkların yaşamındaki kültürel süreci daha yakından inceleyecek olursak, yalıtım ile sosyal temaslar arasındaki etkileşimi görürüz. Grote, ufak ve yalıtılmış bölgelerden kaynaklanan bireysellik ile deniz ticaretinden kaynaklanan temaslar bağlamında Antik Yunan başarisının ayrıntılı bir analizini sunar. Bugün İngilizce konuşan halkların dünya üzerindeki hakimiyeti de denizlerdeki ve araç gereteki üstünlükten ziyade, farklı alanlardaki bireysel gelişime ve uluslararası temaslardaki geniş serbestliğe dayanmaktadır.

II. OKUMA METİNLERİ

A. YALITIM VE BİREY

1. Toplum ve Yalnızlık¹

“Yalnızlıktan zevk almak için ya vahşi bir yaratık ya da bir tanrı olmak gerekir” sözü kadar hakikati ve yalanı bir arada barındıran bir ifade olamaz. Nitekim bir insanın topluma karşı fitri ve saklı bir nefret duyması onun bir tür vahşi yaratık olduğuna işaret olsa da, Giritli Epimenides, Romalı Numa, Sicilyalı Empedokles ve Tyanalı Apollonius gibi bazı paganların yaşamlarında sözde, eski münzevilerin ve rahiplerin yaşamlarında ise gerçek örneklerine rastlanılan türden ulvi bir diyalog için kişinin inzivaya çekilme arzusundan ileri gelmediği müddetçe yalnızlık isteğinin ilahi bir karakter taşıdığı söylenemez. İnsanlar yalnızlığın ne olduğunu, hangi boyutta olabileceğini çok az kavrayabilir. Zira sevginin olmadığı yerde kalabalık, insanı yalnızlıktan kurtaramaz, yüzler bir resim galerisinden ibaret kalır, konuşmalar bir zilin çınlaması gibidir. Bir Latin özdeyişi, “*Magna civitas magna solitudo* [Büyük bir şehir, büyük bir yalnızlıktır] bu durumu bir ölçüde özetler, zira büyük şehirlerde arkadaşlar dağılmıştır; küçük yerlerde, yakın komşuluktan kaynaklanan sıkı dostluklara büyük kentlerde pek rastlanmaz. Fakat daha da ileri gidip, yoklukları halinde dünyanın çöle döndüğü gerçek dostlara sahip olma isteğinin başlı başına acınası bir yalnızlıktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, doğası ve mizacı dostluğa yatkın olmayan kişilerin dahi insanlardan olmasa da hayvanlardan medet umması benzer biçimde yalnızlıktan ileri gelir.

¹ Francis Bacon’dan, *Denemeler*, “Dostluk Üzerine” [Türkçesi: Çev. Akşit Gök-türk, Yapı Kredi Yayınları, 2006].

2. Yalnız Toplum²

Efendim, sizce hayatımın en çok hangi dönemini özleyorsun, en çok nelerin hayalini kuruyorum? Hayır, nadiren yaşamış olduğum, acıyla iç içe geçmiş, şimdilerdeyse bana oldukça uzak görünen gençlik heyecanlarımı değil. İnziva günlerimi, yalnız yürüyüşlerimi, tamamen kendimle, iyi kalpli, mütevazı hizmetçim, çok sevdiğim köpeğim, yaşlı kedim, kırdaki kuşlar ve ormandaki geyiklerle, tabiatla ve onun akla sığmaz yaratıcısıyla baş başa geçirdiğim, çabucak bitip de tadı damağımda kalan günlerimi özleyorum.

Peki, yalnızken neyin tadına vardım? Kendimin, bütün bir kainatın, olan ve olabilecek her şeyin, duyular dünyasındaki güzelliklerin, hayal edilmesi mümkün olan her şeyin...Gönlümü hoş edecek her şey etrafımdaydı; zevklerimin sınırı arzu-larımdı. Ama hayır, o hazları tatma lüksüm hiç olmadı; zihnimden geçenleri yaşamaktan çok, onların hayalini kurmaktan mutlu oluyordum.

Ormanın o yabancı bölgesi [Rousseau'nun yalnız yürüyüşleri ve meditasyonları için seçtiği bölge] el değmemiş halini zihnimde uzun süre koruyamadı. Çok geçmeden onu insanlarla doldurdum; düşünceyi, önyargıyı ve bütün yapmacık tutkuları dışarıda tutarak, tabiatın bu sığınaklarında yaşamaya layık gördüğüm insanları buraya getirdim. Bu insanlarla, içinde kendimi değersiz hissetmediğim büyüleyici bir toplum oluşturdum. Fantezilerime uygun bir altın çağ yarattım; o görkemli günleri o zamana dek yaşadığım en nazenin anılarla, hâlâ gözümde tüten anlarla doldurup insanoğlunun gerçek hazları için gözyaşı döktüm—öylesine leziz, öylesine saf ve öylesine insanlardan uzak! Ah, o anlarda Paris'in hayali, çağın düşüncesi ya da yazar gururumun kendisi hayallerimi altüst etseydi, onları tiksintiyle, çabucak zihnimden kovar, kendimi tamamen, ruhumu dolduran o müthiş duygulara verirdim. Yine de, itiraf etmeliyim ki, tüm bunların ortasında, rüyalarımın hiçliği zaman zaman kendini gösterir, bir anlığına beni üzerdi.

² Jean Jacques Rousseau'nun 1762 tarihli *Letter to the President de Malesherbes* adlı eserinden.

3. Bir Yalıtım Biçimi olarak Dua³

Kişi, duasına, genelde kendisine öğretilenlerden ya da gelenek göreneklerden yola çıkarak zihninde oluşturduğu bir Tanrı fikriyle başlar. “Dünyayı dışarıda bırakmak” üzere sessiz ya da uhrevi çağrışımlar uyandıran bir yere çekilir. Bu odaklanma sürecinin bir sonraki adımı, alakasız düşünceleri kapı dışarı etmek maksadıyla gözleri kapamaktır. Kişi eğilir, diz çöker ya da kaslarını az gerecek, rahatlamasına yardımcı olacak bir pozisyon alır. Dua sözlerini ya da kutsal bir metni aklına getirir veya geçmişte yaşadığı bir şeyi zihninde canlandırır. Önemli bulduğu ihtiyaçlarını ya da isteklerini düşünür ve bunları, Tanrı’nın bu isteklere olan bakışını göz önünde bulundurarak Tanrı’ya sunar. Bütün bir prosedürün ön kabulü, asıl doğru ve önemli olanın Tanrı’nın söz konusu sorunlara olan bakışı olduğudur. O halde, kişinin istekleri Tanrı etrafında yeniden organize edilir. Duaya başlamadan önce kişinin gözünde büyük ve önemli görünenler artık, dikkatin yoğunlaştırıldığı organize edici düşünce ile ilişkilendirildiğinde küçük ve önemsiz görünmeye başlar. Öte yandan, bu organize edici düşünceyi ifade eden istekler, çatışan, kısıtlayıcı yargılardan kurtulmanın etkisiyle duygusal bir nitelik kazanır. Arzu edilen şeyin artık Tanrı ile birlik doğrultusunda teşekkür etmesi ve dolayısıyla yeni bir güç kazanması, duanın öteki veçhesidir. Dikkati Tanrı fikri üzerine yoğunlaştırmakla sağlanan düşünsel, duygusal ve istemli bir odaklanma eylemidir dua.

Uykusuzluk hastalığından, uyuyamamaktan ya da kâbus görmekten muzdarip kimseler, sadece ve sadece kaslarını gevşetip, arzuladıkları şeyi çok fazla çaba sarf etmeden, mekanik biçimde tekrarlayarak derin bir uykuya dalabilirler. Buradaki esas nokta, dikkatin uygun düzenleyici düşünce üzerine yoğunlaştırılmasıdır. Bu, bir dinsel uyanış toplantısında gerçekleştiğinde, kişi kendini beklenmedik bir biçimde değişmiş bulabilir. Dua esnasında gerçekleştiğindeyse kişi, ruh halinin büsbütün cesaretsizlikten cesarete, bir şeyi sevmekten o şey-

³ George Albert Coe, *The Psychology of Religion*, ss. 311-318 (The University of Chicago Press, 1917)’den alınmıştır.

den nefret etmeye (örneğin sigara ya da alkol bağımlıları açısından), yalnızlık hissinden Tanrı ile birliktelik hissine dönüşüğünü görerek hayrete düşebilir.

Duanın bu yapısal analizi aynı zamanda onun işlevlerinden bazılarını da ortaya koyar. Dua bir nevi, kişinin kendini toparlama, dağılmış iktidarını harekete geçirme ve odaklama, zorlukların üstesinden gelmesi için gereken özgüveni yeniden sağlama yoludur. Dua, dağınık bir zihinde dinginlik yaratır. Rutin tarafından uyuşturulan bir zihne canlılık verir. Zihni daha elastik ve sürdürülebilir odaklanmaya daha yetkin hale getirdiğinden yeni gerçekleri açığa çıkarır. Böylelikle hem kişinin kendi içindeki hem de o kişi vasıtasıyla dünyadaki dağları ortadan kaldırır.

Duanın hastalık, sıkıntı ve tereddüt hallerindeki faydaları elbette ki, bu hallere neden olan başlıca etkenlerin ortadan kalkma derecesi ile ölçülmez. Burada söz konusu olan, varlığını sürdürmesine rağmen sorunu gerçek manada alt etmektir. Bazen, sadece tamamen anlaşıldığının farkında olması bile, kişi için büyük bir güç kaynağı olabilir. Kişinin, kendisinden sır saklamadığı bir dostunun ya da yardımcısının olması, Freud ve Jung'un ruhsal bozuklukları (kısmen) bir nevi zihinsel temizlikle ya da hastanın saklı endişelerini, hatta en mahrem ve gizli arzularını açığa çıkarmakla giderme yöntemlerinden çok daha etkilidir. Psikanaliz ile gerçekleştirilen tedavi yöntemlerine girmemize gerek yok fakat burada altını çizmemiz gereken nokta, kişiye ait bir şeyin topluma ait bir şeye dönüşmesi ve bundan da önemlisi, kişinin anlaşıldığının bilincinde olmasıdır. Normal bir deneyim *ego-alter* formuna sahip olduğundan, süregelen bir deneyimde kişinin kendi iradesi üzerindeki hakimiyetini sürdürmesi için bu ilişkinin geliştirilmesi gerektiğini düşünmek zannedersem çok da yanlış olmaz. Hatta daha da ileri gidip, kişinin herhangi bir tecrübeyi baskılayarak, bütünüyle başkalarından saklamasının hastalıklı bir davranış olduğuna inanabiliriz. Zira dengeye, özgürlüğe ve mutluluğa giden yolun toplumsal paylaşımdan geçtiğini ispatlayan çok sayıda örnek mevcuttur. Bu cihetle, günah çıkarma eylemi, sadece kendimizi olduğumuz gibi görmemize yardımcı olduğundan değil, aynı zamanda sırlarımızı bir başka-

sıyla paylaşmamıza vesile olduğundan, oldukça önemli bir öz-düzenleyicidir. Bu yolla, başkalarının yanlış hükümlerinden ve kendimizle ilgili muammalardan kurtulmuş oluruz; zira sorunumuzu olduğu gibi, hatasız bir hâkimin gözü önüne sermişsinizdir. Dolayısıyla, duanın, kendini anlamanın esasen toplumsal biçimini geliştirmesi bakımından önem arz ettiğini söyleyebiliriz.

Duanın bu işlevsel yönünden bahsederken işin evrimsel boyutunu unutmamak gerekir. Duanın başlangıç ve bitimindeki durumlarına baktığımızda, ciddi bir değişimin gerçekleşmiş olduğunu görürüz. Burada, tanrıların dönüşmüş karakterine paralel olarak kişinin değer biçme disiplininin dönüşüm geçirilmesi söz konusudur. Fosdick'in ifadesiyle dua, baskın arzu olarak düşünülebilir. Fakat o, aynı zamanda arzu üzerinde bir tür baskı kurma yoludur. Kişinin kendini ifade etme yolu olmasının yanı sıra, zaman zaman, trajik kriz anlarında bir taraftan büyük bir hak iddiasında bulunurken, diğer taraftan yüce bir varlığın karşısında boyun eğmektir dua. O halde, duanın işlevi ile ilgili en büyük problem buradadır. Nitekim, bir arzunun ifade edilmesi biçiminde başlayan dua, *kişinin arzusunun, üstün kabul edilen ve ardından kişi tarafından sahiplenilen bir arzular sistemi içinde erimesi ile biter.*

4. Yalıtım, Özgünlük ve Bilgelik⁴

Geçmiş dünya liderlerinin düşünce ve eylem açısından ne kadar büyük okurlar olduğu sorusu, kısmen enformasyon kaynaklarının zaman zaman yetersiz, kısmen de o dönemki kitapların sayıca az oluşundan dolayı cevaplaması pek kolay olmayan bir sorudur. Caxton'dan bu yana dünyadaki özgün düşünce toplamının, artan basılı esere oranla azaldığını kanıtlayabilseydik, sağlam bir zemine dayanarak Hawthorne'un bir zamanlar hayalini kurduğu türden bir yıkımı salık verebilirdik. Fakat böyle bir şeyi kanıtlamak, makul ya da mümkün değildir. Öte yandan, tarihin en aydın döneminin, Yunanların o

⁴ T. Sharper Knowlson, *Originality*, s. 173-75 (T. Werner Laurie, 1918)'den alınmıştır.

zamanlar kitap saydığı el yazmalarının nispi yokluğu ile damgalandığı gerçeği bizi hayrete düşürür. Gelmiş geçmiş bütün aydınların ve liderlerin yaşamlarını derinlemesine incelemek, bizi bu şahısların kendi dönemlerindeki kitaplara pek de bağlı olmadıkları sonucuna götürüyorsa, bugün dahi basılı eser ile düşünen zihin arasında doğru perspektife sahip olduğumuz söylenemez.

Buda, İsa Peygamber, Aziz Paul, Muhammed Peygamber — tarihin akışını değiştirmiş bu isimlerin bilgi dağarcığının geniş, kitaplarla münasebetinin herhangi bir açıdan derin olduğunu söyleyebilir miyiz? Her ne kadar başkalarının atmış olduğu temeller üzerine bir şeyler inşa etmiş olsalar da onların büyük birer fikir mucidi olduğu su götürmez bir gerçektir fakat orijinalliklerini besleyen şey kütüphaneler değildir. Muhammed Peygamber'in yeni bir din oluşturmak için gereken malumatı ve güdüyü sağlamak adına antik el yazmalarını dikkatlice incelediğini tasavvur edebilir miyiz? Buda'nın ilham kaynağının yüzde 1'i papirüsken yüzde 99'u meditasyon değil midir? Aziz Paul, Şam yolunda yaşadığı aydınlanmanın ardından, kehaneti okumak üzere en yakın Yahudi ruhban okuluna çekilmez. "Arabistan'a vardım" der. Issız çöl, yaşadığı deneyime rasyonel bir açıklama bulabileceği tek yerdir. Benzer biçimde, İsa Peygamber de kendini böyle bir yalnızlıkta — Esseni tarzı bir yalnızlıkta — gerçekleştirmemiş midir? Deane'nin *Pseudepigrapha: Books that Influenced our Lord and His Apostles* adlı eseri, Mesih'in fikirlerini, Yunan kaynakları ya da başka kaynaklar şöyle dursun, Yahudi din adamlarının eserlerinden dahi edinmediğini öne sürer; Yeni Ahit onun, genç yaşta ilahi bir deha sergilediğini söyler.

Bu sorgulamayı, din alanındaki büyük isimlerle sınırlandırmak, elbette ki haksızlık olacaktır, zira bu liderlerin yazılı eserlerden bağımsız olmaları bir yana, genelde yazılı eserler ortaya koymuş oldukları bilinen bir gerçektir. Doğru, fakat başlı başına bu gerçek dahi önermelidir. Eğer büyük bir eserin kaynağı salt meditasyon olabiliyorsa, şu soruyu sormak mecburidir: "Bilgelik nerede aranmalıdır, kavrayışın kaynağı neresidir?" Aydınlanma, salt geçmişin basılı bilgeliğinde mi bulunulabilir? Elbette ki hayır, fakat sanki biri diğerinin düşmanıymış

gibi, bir hakikat kaynağını başka bir hakikat kaynağından üstün tutmanın faydasızlığı da ortadadır. Şahısların kendi yeri olduğu gibi, kitapların da kendi yeri vardır; fakat şahısların kitaplardan çok daha muhteşem şeyler yapmış olduğunu söylemeye gerek var mıdır? Dil bir sembolden ibarettir; kişi ise bir gerçektir.

O halde, farklı çağrışımlar yapan başka isimleri ele alalım — örneğin, Platon, Şarlman, Sezar, Shakespeare, Napolyon ve Bismarck gibi. Bunlardan herhangi birinin sahip olduğu şöhretin üçte birini el yazmalarından ya da kitaplardan öğrendiklerine borçlu olduğu söylenebilir mi? Bismarck'ın iyi bir okur olduğunu hepimiz biliriz fakat okuduğu eserlerin daha ziyade tarih ve siyaset üzerine olduğu da bir gerçektir. Kütüphane-sini, hayatının temel gayesinin — diğer deyişle, Almanya'nın birliğini gerçekleştirme hedefinin — etkisi altında genişletmiş, böylelikle enerjisini muğlak bir biçimde dağıtmaktan sakınabilmiştir. Shakespeare'in okumalarıyla ilgili bildiklerimiz ise daha azdır fakat onun bir kitap koleksiyoncusu olduğuna ya da kendi zamanının yazarlarını taklit ettiğine dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. Shakespeare'i bir okuyucu olarak düşünebilmek için oyunlarındaki alıntılara bakılabilir ki bu alıntılar onun yoğun fakat pek de geniş çaplı olmayan okumalar yapmış olduğuna işaret eder. Shakespeare'in, çok yönlü bir âlim olan Ben Jonson üzerindeki etkisi ilmî değildir — bilakis, *Timber*'ın ya da *Discoveries upon Men and Matter*'ın yazarını etkileyen şey, Shakespeare'in "içtenliği ve özgürlüğü, kusursuz hayal gücü, cesur düşünceleri ve zaman zaman durdurulmayı gerektirecek bir taşkınlıkla akan zarif ifadeleri" dir. "Tıpkı Augustus'un Haterius için söylediği gibi, *Sufflaminandus erat*" der Shakespeare için Ben Jonson. Ahbaplarıyla birlikteyken Shakespeare, tam da kendisinden bekleyeceğimiz şekilde konuşur. Onun, dostlarıyla yaptığı sohbetler, Latince ve Yunanca ya da Fransızca ve İtalyanca alıntılarla dolu bir konuşmadan ziyade, esas konunun edebiyattan çok hayatın kendisi olduğu, muhteşem bir hayal gücüyle, sarsıcı kıyaslamalarla, benzersiz karşılaştırmalarla ve keskin bir dokunaklılıkla yüklü bir diyalog selidir.

B. YALITIM VE GERİLEME

1. Yabani İnsanlar⁵

Sağlıklı olarak dünyaya gelmiş, yaşamını sürdürmesine yetecek kadar yiyecek ve ışık kendisine temin edilmiş bir çocuğun, insani ilişkilerin olağan avantajından mahrum bırakılmasının sonuçları neler olabilir? Ne tür bir psikik gelişim gerçekleşir?

Bu bağlamda, muhtemelen Casper Hauser kadar ilgi uyandıran bir karakter şimdiye dek görülmemiştir. Bugüne dek onunla ilgili çeşitli seviyelerde binden fazla makale yazılmış; İngiltere, Fransa, Almanya, Macaristan ve Avusturya'daki tiyatro sahnelerinde Hauser'ın tuhaf hikâyesi ile ilgili oyunlar sergilenmiş, Hauser pek çok yetenekli oyuncu tarafından canlandırılmıştır.

1828 yılının bir öğleden sonrasında Nürnberg'te bulunduğu sırada üzerinde taşıdığı bir mektuba göre Hauser, 1812'de doğmuş, Macar bir köylünün barakasının kapı eşiğine bırakılmış, bu köylü tarafından evlat edinilmiş ve katı bir yalıtım altında büyütülmüş.

Nürnberg'te görüldüğü sırada Hauser, zorlukla yürüyebiliyor, Almanca bilmiyor, ona söylenenlerin çok azını anlayabiliyor, kendiyle ilgili konuşularına kulak vermiyor ve görgü kurallarına aldırış etmiyormuş. Bir ahura götürülünce, orada duran bir saman yığınının üzerinde çabucak uykuya dalmış. Zamanla, Hauser'in karanlık ve basık bir hücrede tutulduğu, ona yemek getiren adamın yüzünü hiç görmediği, ara sıra adamın verdiği bir içeceğin ardından uykuya daldığı, uyandığında tırnaklarının kesilmiş, giysilerinin temiz giysilerle değiştirilmiş olduğunu gördüğü, oyuncaklarının ise kırmızı kurdeleli iki tahta attan ibaret olduğu öğrenilmiş.

Bulunduğu sırada Hauser, ışıktan son derece rahatsız oluyor, geceleri ise etrafı çok net görebiliyormuş. Başkaları karanlıkta hiçbir şey göremezken o, ağacın yaprakları ile meyvesini ayırt edebiliyor, kapı isim plakasında yazan isimleri okuyabi-

⁵ Maurice H. Small, "On Some Psychological Relations of Society and Solitude", *Pedagogical Seminary*, VII, No.2 (1900), 32-36'ten alınmıştır.

liyormuş. Yakınlık uzaklık algısı yokmuş; uzaktaki nesneleri sanki yakındalarmış gibi eliyle kavramaya çalışıyormuş. Erkekleri ve kadınları *Bua* diye, hayvanların tümünü ise *Rosz* diye çağırıyormuş. İsim hafızası muhteşemmiş. Von Kolb ve Stanhope'a göre, *The Living Age* dergisinin yazarlarından biri, Hauser'in ateş ile ilk kez karşılaştığında elini yaktığını, kılıçtan korkmadığını fakat davul sesini duyduğunda kasıldığını yazmıştır. Hauser, resimlerin ve heykellerin, bitkilerin ve ağaçların, kâğıt parçalarının ve şans eseri hareket eden her şeyin canlı olduğunu sanıyor, ısıklık sesinden ve parlak nesnelerden hoşlanıyor fakat boya ve kumaş kokusu ile çoğu çiçeğin kokusunu sevmiyormuş. Başlarda iştme duyusu gelişkin, dokunma duyusu hassas iken, ona duyulan ilgi azalınca bütün duyuları hızlı bir gerileme göstermiş. Cinsel içgüdüye sahip, dini törenlerin anlamını kavramaya elverişsizmiş gibi duran Hauser'i hapishanede geçirdiği ilk günlerinde gizlice gözlemlemiş olan Merker, onun "her açıdan bir çocuk gibi" olduğunu ifade etmiştir. Ansbach'taki okuldan Meyer ise onu "işe yaramaz, aptal ve değersiz" bulmuştur. Hauser'in yürümesini güçleştiren fakat öte yandan at sırtında yorulmadan dolaşmasına olanak sağlayan bacaklarındaki şekil bozukluğunu fark eden kişi ise Dr. Osterhausen'dir. Yapılan otopsi sonucunda Hauser'in herhangi bir anormalliği bulunmayan küçük ve gelişmemiş bir beyine sahip olduğu anlaşılmıştır.

Yaşam mücadelesini hayvanlarla birlikte vermiş, hayvanlar tarafından büyütülmüş ve eğitilmiş çocuklardan bahsedince aklımıza ilk olarak, köpek kulübesinde büyütülmüş Cyrus ile Roma'nın kuruluşunun efsanevi öyküsü gelir. Yine de Rauber, çok sayıda yabancı insan vakasını derlemiştir; bunlardan bazıları, resmî arşivlere dayandığından ve güvenilir yazarlar tarafından onaylandığından gerçek olarak kabul edilmelidir.

a) Hesseli Çocuk. 1341'de kurtlarla birlikte dört ayak üzerinde koşarken avcılar tarafından keşfedildi; yakalandı ve prence teslim edildi. Hep huzursuzdu, medeni hayata uyum sağlayamadı ve evcilleşmemiş olarak öldü. Bu vaka, Hesse kroniklerine Wilhelm Dilich tarafından kaydedildi. *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*'inde Rousseau bu vakaya gönderme yapar.

b) İrlandalı Çocuk. Amsterdam'daki lisenin müdürü Dr. Tulp tarafından incelenmiş ve tasvir edilmiştir. Hayvani özelliklere sahip, vücudu kıllarla kaplı; koyunlarla yaşıyor ve onlar gibi meliyor; hissiz, öz-bilinçten yoksun; insanların farkında değil; vahşi, evcilleştirilmesi imkânsız; cildi kalın, boynuzlara ve taşlara karşı dokunma hissi körelmiş. Yaşı on altı civarında (Rauber).

c) Litvanyalı Çocuklar. Üç çocuk. İlki, 1657'de ayılarla birlikte bulundu; yüzü ne itici ne de hayvansı; saçı gür ve beyaz; cildi kuru ve duyarsız; sesi hırıltılı; bir ayı kadar güçlü. Özenle eğitildi ve eğiticisine itaat etmeyi bir dereceye kadar öğrendi fakat ayı alışkanlıklarını hep sürdürdü; sebze, çiğ et ve yağ içermeyen şeyler yiyor, kuytu yerlerde bir kenara kıvrılıp uzun şekerlemeler yapıyordu. 1669 yılında yakalandığı söylenen ikinci çocuk, Dr. Connor'ın *History of Poland*'da ifade ettiği üzere, 1694'te bulunan üçüncü çocuk kadar iyi tasvir edilmemiştir. Bu seferki, iki ayak üzerinde yürümeyi güçlükle öğrendi fakat zıplayıp duruyordu; masada yemeği ve birkaç keleme etmeyi öğrendi fakat sert ve insan dışı bir ses tonuyla konuşuyordu. Orman yaşamında büyük bir dirayet gösterdi.

d) Cranenburghlu Kız. 1700'de doğdu; on altı aylıkken kayboldu; teni koyu, pürüzlü ve sert; ona söylenenlerin çok azını anlayabiliyor; az ve kekeleyerek konuşuyor. Yediği şeyler—kök, yaprak ve süt. (Rauber)

e) Overdykeli Clemens. Bu çocuk, Almanya'nın Napolyon ile mücadelesinin ardından Kont von der Ricke Yetimhanesi'ne getirildi. Çok az şey biliyor, çok az konuşuyordu. Özenli bir eğitimin ardından, ebeveynlerinin ölmüş olduğu, bir köylünün onu evlat edindiği ve domuzları gütmekle görevlendirdiği öğrenildi. Bu süreçte ona çok az yiyecek verilmişti; ineklerden süt emmeyi, domuzlarla otlanmayı öğrenmişti. Overdyke'tayken elleri ve dizleri üzerine çöküp sebzeleri dişleriyle koparıyordu. Zekâ seviyesi düşük, sınır krizine meyilliydi ve insanlardan çok domuzları seviyordu.⁶

f) Jean de Liège. Beş yaşında kaybolmuş; on altı yıl boyunca ormanda yaşamış; yediği şeyler—kök, bitki ve orman meyve-

⁶ *Anthropological Review*, I (Londra, 1863), s. 21 vd.

leri; koku alma duyusu olağanüstü güçlü; sahibini tanıyan bir köpek gibi insanları kokusundan tanıyabiliyor; tedirgin ve sürekli kaçırmaya çalışıyor (Rauber).

g) Aveyronlu Vahşi Çocuk. Yakalandıktan sonra Abbé Sicard tarafından Dr. Itard'ın himayesine verildi. Dokunma duyusu hayvanlarınkinden zayıf, bakışları durgundu; dil bilmiyor ve yavaş düşünüyordu; çiğ patates, mısır ve meyve yiyor, avladığı bir kuşun içini büyük bir hevesle yırtarak açıp çiğ çiğ yemeği seviyordu; uyuşuk ve ketumdu; açlık onu mutfaka çekene kadar bahçede saklanıyor, ayak değmemiş karın üzerinde bir hayvan misali yuvarlanıyordu; silah sesine hiç aldırış etmezken çığırını duyunca alarma geçiyor; zaman zaman vahşice öfkeleniyor; böyle zamanlarda daha bir güçlü oluyordu; tepeleri ve ormanları seviyordu; yakalandıktan sonra sürekli kaçırmaya çalıştı; sinirlendiğinde giysilerini kemiriyor, mobilyaları savuruyordu; yükseklik korkusu vardı; sinir krizi geçirdiği zamanlarda Itard, başını pencereden dışarıda tutarak onu sakinleştiriyordu, tüm eğitim çabalarına ilgisizlikle yanıt verdi ve çok az dil öğrenebildi.⁷

h) Hindistanlı Kurt Çocuklar. *Chambers' Journal* yazarlarından biri ve Rauber tarafından anlatılan iki vaka, on yaş civarındaki iki çocukla ilgilidir. Her ikisi de çiğ yiyecek yiyor, pişmiş yiyecek yemeyi reddediyordu; biri hiç konuşmuyor, gülümsemiyor ya da gülmüyordu; ikisi de insanlardan çekiniyor fakat söz gelimi, bir köpeğin onlarla birlikte yemesine izin veriyordu; esaret altındayken kuvvetten düştüler ve çok kısa bir süre yaşayabildiler.⁸

i) Hannoverli Peter. Hannover'deki ormanda bulundu; tomurcuk, kabuk, kök, kurbağa, kuş yumurtası ve açık alanda ne bulursa onu yiyordu; bahar mevsiminde uzaklarda dolaşma huyu vardı; akşam yemeğini yedikten hemen sonra yatmaya gidiyordu; ayakkabıyla yürümeyi öğrenmesi ve kafasında başlılıkla durmaya tolerans göstermesi zaman aldı. Kraliçe Caroline ona bir öğretmen tedarik ettiyse de konuşmayı öğrenemedi; uysallaştı fakat davranışlarında hep bir metanet vardı; kendi isteğiyle ekip biçme işlerini öğrendi fakat bunu bir hobi olarak

⁷ *All the Year*, XVIII, s. 302 vd.

⁸ *Chambers' Journal*, LXI, s. 579 vd.

görüyordu; işitme ve koku alma duyuları keskindi ve hava durumundaki değişimlerden önce huysuz ve asabi oluyordu; neredeyse yetmiş yaşına kadar yaşadı.⁹

j) Kronstadtlı Vahşi Çocuk. Orta boylu, vahşi bakışlı, keskin çeneli, kalın boğazlı; dirsekleri ve dizleri kalın; üst derisi duyarsız; kelimeleri ve hareketleri tam anlayamıyor; genel olarak kayıtsız; 1784'te bulundu.¹⁰

k) Songili Kız. Rauber'e göre bu vaka, yabani insan vakaları arasından en sık aktarılanlardan birisidir. 1731'de Chalons yakınundaki ormandan çıkıp gelen kızın dokuz yaşında olduğu düşünülüyordu. Kız, elinde bir değnek ile dolaşıyordu; kendisine saldıran bir köpeği bu değnek ile öldürmüştü. Ağaçlara rahatlıkla tırmanabiliyor, duvarlar ve tavan üzerinde oyuklar açıp bir sincap gibi buralarda dolaşıyordu. Eliyle balık yakalayıp çiğ halde yiyordu; konuşması çığlıktan ibaretti. Kendini yapraklar ve çiçeklerle süsleme güdüsü vardı. Medeni yaşamın kurallarına ayak uydurmakta zorlandı ve birçok hastalığa yakalandı. 1747 yılında Chalons'ta bir manastıra yerleştirildi. Biraz Fransızca, ev işleri ve nakış işi öğrendi. Ona söylenmek istenen şeyi hemen anlıyordu fakat birtakım anlaşılmasız sesler çıkarmayı hep sürdürdü. Söylediğine göre, herhangi bir şey üzerine kafa yorması ilk kez eğitiminin başlamasının ardından gerçekleşmişti. Vahşi hayatında sadece kendi ihtiyaçlarını düşünmüştü. Onu toprağın ve ağaçların dünyaya getirdiğine inanıyordu; hatırladığı ilk barınağı ise topraktaki bir çukurdu.¹¹

2. Yalnızlıktan Topluma¹²

Ömrümün hatırımda kalan en önemli günü, öğretmenim Anne Mansfield Sullivan'ı tanıdığım gündür. Bu günün birbirine bağladığı iki hayat arasındaki muazzam zıtlığı düşününce

⁹ *The Penny Magazine*, II, 113.

¹⁰ Wagner, *Beitragen zur philosophischen Anthropologie*; Rauber, s. 49-55.

¹¹ "Histoire d'une jeune fille sauvage trouvée dans les bois à l'âge de dix ans," *Magazin der Natur, Kunst, und Wissenschaft*, Leipzig, 1756, s. 219-72; *Mercure de France*, Aralık, 1731.

¹² Helen Keller, *The Story of My Life*, s. 22-24 (Doubleday, Page & Co., 1917)'den alınmıştır.

hayrete düşünüyorum. Tarih 3 Mart 1887 idi, yedi yaşına bas-mama üç ay kalmıştı.

Öğretmenim, gelişinin ertesi sabahı beni odasına götürmüş ve bana bir oyuncak bebek vermişti. Bu bebeği, Perkins Ensti-tüsü'ndeki görme engelli küçük çocukların göndermiş, elbise-sini de Laura Bridgman'ın giydirmiş olduğunu sonradan öğ-rendim. Oyuncak bebekle bir süre oynadıktan sonra Bayan Sullivan, parmağıyla avucumun içine "b-e-b-e-k" kelimesinin harflerini yavaşça ve sırayla çizdi. Bu parmak oyunu hemen ilgimi çekmiş, ben de aynısını yapmaya çalışmıştım. Nihayet harfleri doğru çizmeyi başarınca çocuksu bir mutluluk ve gu-rurla havalara uçmuştum. Merdivenden aşağı, anneme doğru koşarken parmağım la havaya bebek kelimesinin harflerini çi-ziyordum. O sırada bir kelimenin harflerini öğrenmiş oldu-ğumu, hatta öyle bir kelimenin var olup olmadığını bile bilmi-yor, parmaklarımla öğretmenin yaptığı şeyin aynısını tıpkı bir maymun gibi tekrarlıyordum. Sonraki günlerde, yine bu an-lamsız yöntemle *iğne*, *şapka*, *fincan* gibi çok sayıda kelimeyi ve *otur*, *kalk*, *yürü* gibi birkaç fiili yazmayı öğrendim. Öğretme-nimle geçirdiğim birkaç haftadan sonra ancak, her şeyin bir adı olduğunu anladım.

Bir gün yeni oyuncak bebeğimle oynarken, Bayan Sullivan büyük bez bebeğimi de kucağıma koydu, "b-e-b-e-k" kelime-sinin harflerini parmağıyla avucuma çizdi ve bana *bebek* keli-mesinin ikisi için de geçerli olduğunu anlatmaya çalıştı. O gü-nün sabahı, "f-i-n-c-a-n" ve "s-u" kelimeleri üzerinde epey uğ-raşmıştık. Bayan Sullivan "f-i-n-c-a-n"ın *fincan*, "s-u"yun ise *su* olduğunu bana anlatmaya çalışmıştı fakat ben ikisini birbirine karıştırmakta ısrar ediyordum. İlk fırsatta tekrar açmak üzere konuyu çaresizlik içinde kenara kaldırmıştı. Tekrarlanan giri-şimleri karşısında sabrım tükenince elimde duran yeni oyun-cak bebeği yere fırlattım. Kırılan oyuncağın parçalarını aya-ğım da hissetmek bana haz vermişti. İhtiraslı patlamamı ne hü-zün ne de pişmanlık takip etti. O bebeği zaten sevmiyordum. İçinde yaşadığım durağan, karanlık dünyada güçlü bir duygu ya da hassasiyet yoktu. Öğretmenimin parçaları şöminenin ke-narına doğru süpürdüğünü hissettim ve canımı sıkın şeyin or-tadan kaldırılmasına memnun oldum. Öğretmenim bana şap-

kamı getirdi, sıcak gün ışığına çıkacağımızı anlamıştım. Bu düşünce, tabii kelimesi olmayan bir duyguya düşünce denilebilirse, mutlulukla hoplayıp zıplamamı sağlamıştı.

Hanımeli kokusu ile çevrili kuyuya giden yolda yürüdük. Biri kuyudan su çekiyordu, öğretmenim elimi ibrik ucunun altına koydu. Soğuk akıntı elime doğru akarken, diğer elime su kelimesini yazdı, önce yavaşça, sonra hızlıca. Öylece kaldım, bütün dikkatim parmaklarının hareketlerine kilitlenmişti. Birdenbire, sanki unutulmuş bir şeyi hayal meyal hatırlar gibi oldum — geri gelen bir düşüncenin verdiği heyecanı hissettim ve bir şekilde dilin gizemi çözülürdü. “S-u”yun elime doğru akan soğuk ve muhteşem bir şey anlamına geldiğini işte o zaman öğrendim. O yaşayan kelime ruhumu uyandırdı, ona ışık, umut, neşe verdi, onu özgürleştirdi! Engeller hâlâ mevcuttu, doğru fakat bunlar zamanla aşılabilecek engellerdi.

Kuyudan, öğrenmeye hevesli halde ayrıldım. Her şeyin bir adı vardı ve her ad yeni bir düşünceyi doğuruyordu. Eve döndüğümüzde, dokunduğum her nesne bana hayatla dopdoluymuş gibi geldi. Bunun nedeni her şeyi yeni ve tuhaf bir gözle görmeye başlıyor olmamdı. Kapıdan girerken, kırdığım oyuncak bebeği hatırladım. Hemen şöminenin oraya koştum ve parçaları topladım. Birleştirmeye çalıştım ama nafile! Gözlerim yaşlarla doldu; zira yaptığım yanlışın farkına varmıştım ve hayatımda ilk kez pişmanlık ve üzüntü duymuştum.

O gün pek çok yeni kelime öğrendim. Hepsini hatırlamıyorum ama aralarında *anne*, *baba*, *abla*, *öğretmen* olduğunu biliyorum — “tıpkı Harun’un çiçek açan asası gibi” dünyama çiçek açtıran kelimeler. O olaylı günün sonunda, karyolasında uzanmış, olan bitenleri tekrar tekrar zihninde canlandıran benden daha mutlu bir çocuk bulmak zor olurdu. Hayatımda ilk kez yeni bir günün başlaması için sabırsızlanıyordum.

3. Yalnızlığın Zihinsel Sonuçları¹³

Bir kış mevsiminin büyük bir kısmını Rio Negro’nun deniz-

¹³ W. H. Hudson, “The Plains of Patagonia”, *Universal Review*, VII (1890), ss. 551-57’den alınmıştır.

den yetmiş veya seksen mil uzağındaki bir noktasında geçirmiştim. Her sabah, vadiden uzaklaşmak üzere at sırtında, yanımda silahım, peşimde bir köpek ile yola çıkmayı âdet haline getirmiştim. Taraçaya tırmanıp gri çalılığa daldığımda, vadi ve nehir ile aramda sanki beş mil değil de beş yüz mil varmış gibi kendimi büsbütün yalnız hissederdim. Ayak basılmamış, vahşi hayvanların dikenli çalılar arasında gözle görünür bir patika açamayacak kadar az sayıda olduğu o gri arazi o kadar vahşi, ıssız ve uzakmış, sanki sonsuzluğa uzanıyormuş gibi geliyordu ki...

O ıssızlığa sadece bir kez, iki kez ya da üç kez değil, üst üste her gün, sanki bir festivale gidiyormuş gibi sabahın erken saatlerinde gittim ve ancak açlık, susuzluk ve batan güneş beni mecbur ettiğinde eve geri döndüm. Oraya gitmemde herhangi bir amacım, kelimelerle ifade edilebilecek herhangi bir nedene yoktu; zira, silahım yanımda olsa da vuracak bir şey yoktu—av sahası geride, vadide kalıyordu. Bazen bütün bir günü bir tek memeli hayvana ya da bir düzineden fazla kuşa rastlamadan geçiriyordum. Hava kasvetliydi, gökyüzü genelinde gri bulutlarla kaplıydı ve dizginleri tutan elimi uyuşturacak kadar soğuk ve tatsız bir rüzgâr esiyordu. Başka koşullar altında dayanılmayacak kadar ağır bir tempoyla ve saatlerce durup dinlenmeden at sürüyordum. Tepeye vardığımdaysa yavaş yavaş zirveye doğru sürüyor, orada durup manzarayı izliyordum. Dört bir yanda yeryüzü dalga dalga yayılıyordu, vahşice ve düzensizce. Her şey ne kadar da griydi! Hafif bir sis ile örtülü ufuktan az biraz yakında duran tepeler donuk ve aradaki mesafeden dolayı bulanıktı. Bulunduğum yerden aşağı inip yine amaçsızca dolaşıyor, aynı manzarayı farklı bir noktadan seyretmek üzere başka yükseltilere çıkıyordum; bunu saatler boyunca tekrarlıyor, öğle vakti geldiğindeyse atımdan inip katladığım pançomun üzerinde bir iki saat oturuyor ya da uzanıyordum. Günlerden bir gün, bu gezintilerimden birinde, düzenli aralıklarla dizilmiş yirmi otuz ağaçtan oluşan ve belli ki daha önce bir geyik sürüsüne ya da başka vahşi hayvanlara uğrak yeri olmuş ufak bir kuru keşfettim. Bu kuru, etrafındaki tepelerden şeklen farklı bir tepenin üzerindeydi; bir zaman sonra burayı her öğle vakti bulmaya ve dinlenme yeri olarak

kullanmaya özen gösterir oldum. Onca yer arasından neden orayı seçtiğimi, başka yamaçlardaki milyonlarca ağaçtan ve çalılıktan birinin altında oturmak yerine sırf orada oturmak için neden bazen millerce yol kat ettiğimi kendime hiç sormadım. Bu konuya hiç kafa yormadım, sadece bilinçsizce hareket ettim. Ancak sonradan, orada bir kez dinlendikten sonra ne zaman dinlenme isteği duysam bu isteğin bana o parlak gövdeli, altında temiz bir kumdan yatak bulunan ağaç kümesinin görüntüsünü anımsattığını fark ettim; ve kısa süre içinde, dinlenmek üzere o noktaya geri dönme gibi hayvansı bir alışkanlık edindim.

Aslına bakılırsa, pek de yorulmadığımdan dinlendiğimi söylemek yanlış olur: Yorgun olmadığım halde bir saat boyunca hareketsiz halde oturarak geçirdiğim o öğlen araları tuhaf biçimde mutluluk vericiydi. Tüm gün tek bir ses, bir yaprak hışırtısı bile olmazdı. Günlerden bir gün bu sessizliği *dinlerken* ansızın, yüksek sesle bağırırsam ne olur diye merak ettim. Bu bana korkunç bir fikir gibi geldi, beni neredeyse ürpertti fakat tek başına geçirdiğim o günlerde aklıma herhangi bir fikir gelmesi çok nadir bir şeydi. İçinde bulunduğum zihinsel durumda, düşünce imkânsızlaşmıştı. Sürekli bir *tereddüt* ve *teyakkuz* halinde olsam da herhangi bir tehlikeyle karşılaşmayı beklemiyordum ve şu anda, Londra'daki bir odada otururkenki kadar kaygısızdım. Yoğun bir mutluluk hissinin eşlik ettiği bu hal bana tuhaftan ziyade tanıdık gelmişti; önceki benliğime — düşünen, sıkıcı varlığıma — geri dönene dek, ben ve idrak kabiliyetim arasına bir şeyler girmiş olduğunu fark edemedim.

Kuşkusuz *gerilemiştim*; yüksek zihinsel becerileri kullanmanın eşlik ettiği o yoğun teyakkuz ya da tetiklik hali, vahşi bir insanın zihinsel durumunu temsil ediyordu. Az düşünen, az akıl yürüten, aklından ziyade içgüdülerini rehber edinmiş, doğayla mükemmel bir uyum içinde olan ve avlayıp yediği, sırası geldiğindeyse kendilerine yem olduğu hayvanlarla zihinsel açıdan aynı seviyede bulunan yabani bir insanın durumunu gözler önüne seriyordu.

4. Yalıtım ve Taşra Zihniyeti¹⁴

Bir meslek olarak çiftçilik, özellikle olmasa da genellikle bitki ve hayvan yetiştiriciliği ve bakımı ile ilgilidir. Kabaca ifade etmek gerekirse çiftçi, belli başlı temel gıda maddelerini ve insanlığın konforuna hizmet eden materyalleri toplu halde üretmek için doğayla mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede çiftçi, insani arzu, heves ve âdetlerden kaynaklanan talepleri karşılama çabasında ortaya çıkan hassas durumlardan tümünden mazur görülmüştür. Zira başlıca tahıllar, meyveler, sebzeler, lifler, hayvanlar ve hayvansal ürünler, insanların sayısız damak zevkini ve kâprisini tatmin etmek üzere kullanılmak adına ufak bir fırsat sunar. Mesleki faaliyetlerinin büyük bir kısmında çiftçinin direkt olarak insanlar üzerinde ve insanlarla birlikte çalışmaktan ve insanları memnun etmek için yoğun bir çaba göstermekten muaf oluşu, kasaba insanının güçlü bireyciliğini büyük ölçüde, belki de toprak üzerindeki mutlak yalıtılmışlığını açıkladığından çok daha büyük ölçüde açıklar.

Öte yandan köylü ve şehir işçisi, bir dizi çeşitli ve giderek karmaşıklaşan insani arzuyu tatmin etmek üzere demir, ahşap, kil, kumaş, deri ve altın gibi şekil verilebilen materyallerden eşya ya da eşyayı oluşturan parçalar yapmakla meşguldür; sürekli değişen zevklerle, sorunlar ve ideallerle doğrudan başa çıkmaya çalışır. İş hayatında sürekli insanlarla uğraşılması, salt nüfus yoğunluğuna değil, aynı zamanda şehir yaşamının karmaşık örgütlenişine de açıklık getirir. Buna ek olarak, şehrin son derece örgütlenmiş toplumsal kurumları, şehirli iş adamının hali hazırda keskin olan sezgilerini daha da güçlendirmiş, böylelikle mücadelelerinde galip gelmesi için onu iki kat donanımlı kılmıştır. Şehir işçisi insanları, çiftçi ise doğayı tanır. Her ikisi de kendi derin malumatının mükâfatını görürken, içinde bulunduğu cehalet çemberinin cezasını çeker.

Başarılı çiftçiliğin ve kâr ediniminin altında yatan modern koşullar, çiftçinin insanlarla geçmiştekinden çok daha geniş çaplı ve sık temasını gerektirmektedir. Nitekim günümüzde

¹⁴ C. J. Galpin, *Rural Social Centers in Wisconsin*, ss. 1-3 (Wisconsin Experiment Station, Bülten 234, 1913)'den alınmıştır.

onun malzemeleri de daha bir esnek, seçme ve üretme sayesinde hızlı değişimlere daha bir açık hale gelmiştir.

Öyle görünmektedir ki çiftçinin sosyal problemi, insanlarla ilgili malumatını artırmak adına, mesleğinin doğasında olan yetersiz sosyalleşmenin kaçınılmaz dezavantajının üstesinden nasıl geleceği ve kişiliğini kafa karışıklıklarıyla başa çıkacak derecede güçlendirmesini sağlayacak sosyal kurumları kirsalda nasıl yükseltebileceğidir.

Topluluğun tanışıklığını artırmak amacıyla insanları toptan bir araya getirecek fırsatlar yaratılmalı ve planlar yapılmalıdır. Taşra çocuklarının çok daha fazla çocuğu tanınması özellikle gereklidir. Tek odalı mahalle mektebi, civarda yaşayan çocukları birbirine aşina kılmak açısından değerli olduğunu ispatlamıştır. Birleştirilmiş ve merkezileştirilmiş okulun en büyük sebeplerinden biri, birbirini tanıyacak ve birbiriyle kaynaşacak çocuk sayısındaki artış ile birlikte bölgesel birimin boyutundaki büyümedir. Bölge okulları arasında düzenlenen karşılıklı ziyaretler—bir okulun öğretmenleri ve öğrencileriyle birlikte yarım düzine okula belirli aralıklarla konuk olması, çocukları daha çabuk kaynaştırmak adına oyun ve yarışmalar tertiplenmesi—okulun himayesi altında tanışıklığı artırmak açısından iyi bir yoldur.

Bir taşra topluluğunda erkeklerin erkekler, kadınların kadınlar ve çocukların çocuklarla geniş çaplı tanışıklığı gerçekleştiğinde, o topluluğun bulunduğu bölgede uygun sosyal kurumların tesisi için ilk adım atılmış olacaktır.

5. Yalıtımın Derin Sonuçları¹⁵

Modern kültürün mekaniği karmaşıktır. Modern kültürde bireyin, kendi grubu dışındaki malzemelere dünyanın her yerinden erişimi söz konusudur. Şuuru yalnızca söylentiler üzerine değil, aynı zamanda basılı bilgi üzerine kuruludur. O, sömine karşısı sohbetlerine daldığı kadar Almanca kitaplara da dalabilir. Bugün New York postanesinde her gün, on sekizinci

¹⁵ W.I. Thomas, "Race Psychology", *American Journal of Sociology*, XIII (1911-12), ss. 744-47'den alınmıştır.

yüzyılın sonlarında on üç eyaletin tümünden bir yılda gönderilenden çok daha fazla posta işlenmektedir. Fakat yoksulluk, coğrafi yalıtım, kast hissi ya da “acıma duygusu” gibi sebeplerden ötürü, bireyler, topluluklar ve ırklar üst seviye zihnin kapsamına giren birtakım teşviklerden ve kaynaklardan mahrum bırakılmaktadır. Barbarlar, siyahlar, köylüler, gecekondu sakinleri ve beyaz kadınlar bu dışlamanın başlıca kurbanlarıdır.

Fikir alışverişindeki kolaylık, yalıtımın beslediği gelişigüzel farklılaşmadan ziyade, rasyonel ve işlevsel türden farklılaşmayı destekler. Ve unutmamak gerekir ki, kendini insan ruhuna gerçek anlamda emanet eden her tür farklılaşma rasyonel ve işlevseldir. Bugün bir zorbanın güdümünden kurtulmak bile eskiye göre daha kolaydır, zira isyancı kendini geçmişin düzenden şikayetçilerinin başarılı öyküleriyle destekleyip kuvvetlendirebilir.

[On dokuzuncu yüzyılın ortasında] köylünün kültürel yaşamı köy hayatıyla sınırlıdır. O, salt içinde doğup büyüdüğü köyün sınırları içinde düşünür, hisseder ve hareket eder. Fikri, çiftliğinin ve komşusunun ötesine asla geçmez. Köyünün dışında gerçekleşen siyasi, ekonomik ve ulusal olaylara, ki bunlar ister kendi ülkesinde ister yabancı bir ülkede olsun, tamamıyla kayıtsızdır. Olan bitenleri öğrenmesi halinde ise bunları başkalarına fantastik ve mitolojik bir dille anlatır. Olaylar ancak bu benimsenmiş haliyle köylünün kültürüne eklenir ve nesilden nesile aktarılır. Her köylü, çiftliğinde kendine yetecek kadar üretir, oldukça sınırlı bir miktarı takas eder; her köy, dış dünyayla gevşek ekonomik bağlara sahip ekonomik bir birim oluşturmuştur. Dışarıdan bakıldığında, köy meskenlerinin ve içinde ikamet edenlerin bir diğerinden, ülkenin geri kalanından ve toplumun diğer sınıflarından mutlak soyutlanması, içeriden bakıldığında mutlak bir homojenlik, köylü kitlenin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda büsbütün aynı seviyede oluşu söz konusudur, kabiliyetli ve zeki bireyler için ilerleme olasılığı yoktur, herkes aynı düzeye indirgenir. Bir köyün sakini başka bir köyün sakinlerine karşı direkt olarak düşmanca bir tavır takınmasa da en azından kural gereği sıcakkanlı değildir. Aynı köyün sınırları içinde yaşayan soylular dahi köy-

lülere, kendilerinininkinden bütünüyle farklı bir köken dayatmaya çalışmıştır. İncil’de geçen bir efsaneye dayanarak köylülerin soyunun lanetli Ham’dan (ki *Ty chamie*’nin bir hakaret ve aşağılama ifadesi olarak kullanılmasının sebebi budur), kendilerinininkinin ise İncil’de daha iyi olarak anılan Yafes’ten geldiğini, Yahudilerin atalarının ise Sam olduğunu öne sürmüştür.

Yalıtımın bilgi üzerindeki hazin etkilerini kaçak kölelerin hikâyelerinde de bulmak mümkündür:

“Ben ve yanımda benim gibi iki arkadaş, birlikte özgür eyaletlere doğru yola çıktık. Oraların nerede olduğunu bilmiyorduk fakat bulmak için çabalayacaktık. Potomac’ın öteki kıyısına geçtik ve dönme dolap gibi aynı yerde çember çizip durduk. Biri bize Washington’a giden yolu gösterdi fakat yolu kaçırdık; bütün gece boş yere dolandıktan sonra kendimizi yine başladığımız yerde bulduk.”

Konumuz bağlamında ırkçı önyargı da bir tür yalıtım biçimi olarak görülebilir. Ve söz konusu Amerikalı bir siyah ise durum daha da vahimdir, zira beyaz adam onu yalıtmakta — ya da “ait olduğu yerde” — tutma gibi bir kararlılık içine girmiştir. Yalıtım hem arzulanıyorsa hem de bir tabunun duygusal doğasına sahipse, söz konusu handicap son derece ciddidir. Zeki siyahların çoğunun genelde yarı ya da yarıdan fazla beyaz olduğu da bir gerçektir fakat bu durumun karışık kandan mı yoksa tabuyu yıkmada çok daha başarılı olmalarından mı kaynaklandığı hâlâ araştırılması gereken bir konudur.

“En mütevazı beyaz personel, işini ne kadar iyi yaparsa, iş dünyasında yükselmek için o kadar çok şansı olduğunu bilir. Siyahi personel ise bilir ki, işini ne kadar iyi yaparsa, o işi o kadar uzun yapabilecektir; her zaman terfi bekleyemez.

Kariyer yolu, renginden dolayı siyaha en başından kapalıdır. Hangi avukat ufak bir davayı dahi siyah bir asistana verir ya da hangi üniversite gelecek vadeden genç bir siyahu öğretmen olarak göreve alır ki? Dolayısıyla, beyaz bir genç, hayata, bazı sınırlar ve kısıtlayıcı rastlantılar söz konusu olduğunda son sözü kabiliyet ve icraatın söyleyeceğini bilerek başlarken,

Hiçbir siyahın ve hiçbir melezin, en azından Amerika'da, hiçbir zaman bütünüyle beyaz adamın dünyasında olmadığını söylemek mübalağa olmaz. Fakat geri kalmışlıklarının büsbütün önyargıdan kaynaklanmadığı gerçeğini de kabullenmek gerekir. Zira yeterli tekniğe sahip bir ırk, önyargının ortasında ayakta durabilir, hatta bu önyargıdan dolayı gaza gelebilir. Fakat siyah, bir zamanlar özellikle ona ait olan zanaatların çoğunu kaptırmış, diğer işlerde ise — önyargıdan dolayı değil, rakiplerinin daha hızlı oluşundan dolayı — geri kalmıştır.

Öte yandan, bir ırkı yıldırان engellerin başka bir ırkı harekete geçirebileceği aşikârdır. Söz gelimi, Rusya ve Romanya'da Yahudilere karşı alınan ölçüsüz tedbirler onları soyutlamaya yetmemiştir. Bunun nedeni, Yahudilerin kendilerine has kaynaklarının, geleneklerinin ve tekniklerinin oluşudur. Öyle ki, bizler onlara borçlu olagelmışizdir.

C. YALITIM VE AYRIŞMA

1. Bir Süreç olarak Ayrışma¹⁶

Tanımlanmış sınırlar dahilinde insan doğasının kaçınılmaz süreçleri bölgelere ve binalara kontrol edilmesi güç bir karakter vermeye devam etmektedir. Özel mülkiyete dayalı sistemimizde, örneğin, belirli bir alandaki nüfus yoğunluğunun boyutunu önceden belirlemek imkânsızdır. Arazilerin değerini belirleyen şey şehrin sınırları değildir. Bizler, şehrin sınırlarını, yerleşim ve sanayi bölgelerini belirleme işini ekseriyetle özel girişime bırakırız. Şahsi zevkler ve rahatlık, mesleki ve ekonomik çıkarlar, büyük şehirlerin nüfusunu yanılmaksızın ayrıştırmakta ve dolayısıyla sınıflandırmaktadır. Şehir bu yolla, tasarlanmamış ve kontrol edilmemiş bir organizasyon kesbeder.

Şehrin genel hatlarını belirleyen şeyler ise coğrafi koşullar, doğal avantajlar ve ulaşım olanaklarıdır. Şehir kalabalıklaştıkça, duygudaşlık, rekabet ve ekonomik zorunluluk gibi üstü kapalı etkenler nüfusun dağılımını kontrol etmeye başlar. Ti-

¹⁶ Robert E. Park, "The City: Suggestions for the Investigation of Behavior in the City Environment", *American Journal of Sociology*, XX (1915), ss. 579-83'ten alınmıştır.

caret ve üretim, avantajlı konumlar arar ve nüfusun bir kısmını etrafına çeker. Arazi değerinin artışından dolayı yoksul kesimlerin dışlandığı bu bölgelerde şık yerleşim yerleri peyda olur. Ardından, berduşluk ve habislik ile özdeşleştirilmeye karşı kendini savunamayan yoksul sınıfların ikamet ettiği gecekondu-dular belirmeye başlar. Zamanla, şehrin her bir parçası ve köşesi, içinde ikamet edenlerin karakterini ve özelliklerini takınır, nüfusunun kendine özgü havasına kaçınılmaz biçimde bürünür. Sonuç, başlangıçta salt coğrafi ifadedden ibaret olan bir yerin bir muhite, diğer bir deyişle, kendine has yaklaşımı, gelenekleri ve geçmişî olan bir mekâna dönüşmesidir. Bu muhitin sınırları içinde, tarihi süreçlerin sürekliliği bir şekilde korunur. Geçmiş kendini şimdiki zamana dayatır ve her bir mekânın hayatı kendine has bir hızla, hayatın daha büyük döngüsünden ve onunla ilgili çıkarlardan az çok bağımsız biçimde süregider.

Muhit ya da mahalle, daha basit ve ilkel toplum biçimlerinde sahip olduğu önemin çoğunu şehir ortamında kaybetmektedir. Bireylerin dikkatlerini dağıtmalarına ve aynı anda birden çok farklı dünyada yaşamalarına imkân tanıyan zahmetsiz iletişim ve ulaşım araçları, muhitin sürekliliğini ve samimiyetini yıkma eğilimindedir. Öte yandan, aynı ırktan ya da aynı meslekten bireylerin ayrı gruplar halinde bir arada yaşadıkları yerlerde, komşuluk duygusu ırk düşmanlığı ve sınıf çıkarları ile kaynaşabilir.

Böylelikle, fiziki ve duygusal mesafeler bir diğerini destekler ve sosyal örgütlenmenin evriminde nüfusun yerel dağılımının etkileri, sınıf ve ırk faktörleriyle birleşir. Nitekim bütün büyük şehirlerin kendi ırk kolonileri vardır. San Francisco ve New York'un Çin mahalleleri, Chicago'nun Küçük Sicilya'sı ve adı fazla duyulmayan diğer pek çokları bunlara örnektir. Buna ek olarak, çoğu şehrin, yakın geçmişe kadar Chicago'da varlığını sürdürmüş türden ayrı ve ahlaki açıdan çarpık bölgeleri, her türlü sabıkalı tipin bulunduğu mekânları vardır. Her büyük şehrin, her biri ayrı bir kasaba, köy ya da şehir boyutunda olan fakat bu sefer nüfusu seçilmişlerden oluşan, Chicago'daki *Stockyards* gibi mesleki banliyöleri, Boston'daki *Brookline* gibi yerleşim bölgeleri vardır. Kuşkusuz, aynı ırktan kişilerden ya da farklı ırktan fakat aynı sosyal sınıftan bireylerden oluşma-

sıyla dikkat çeken bu şehir içindeki şehirler arasından en kayda değer olanı, 2.000.000 işçi nüfusuyla *East London*'dır.

East London'ın nüfusu şimdilerde taşmış ve *Lea*'yı aşarak ötelerdeki bataklık ve çayırlıklara yayılmıştır. Bu popülasyon, eskiden köy olan bu bölgelerde yeni kasabalar kurmuştur. Bu kasabalar arasında yaklaşık 300.000 nüfusu ile *West Ham*, 90.000 nüfusu ile *East Ham*, 150.000 nüfusu ile *Stratford* ve "kızları", keza benzer biçimde büyüüp genişleyen diğer "mezralar" bulunmaktadır. Bu yeni nüfuslar dahil, toplam yaklaşık iki milyon insanımız mevcuttur. Bu nüfus, Berlin'in ya da Viyana'nın, St. Petersburg'un ya da Philadelphia'nın nüfusundan fazladır.

Kiliseler ve tapınaklarla dolu bir şehir olmasına rağmen *East London*'da hiç katedral yoktur, ne Anglikan ne de Katolik. Yeterli sayıda ilkokulu olmasına rağmen, bir tane bile ortaokulu ya da lisesi, daha üst eğitim için bir tane bile koleji ya da üniversitesi yoktur. Buradaki halkın tümü gazete okur fakat ufak ve yerel çaplı bir gazete dışında *East London*'ın kendine ait bir gazetesi yoktur.... Caddelerde özel araçlara hiç rastlanmaz, gözde bir mekânı yoktur....ana caddelerde hiç kadın görülmez. İnsanlar, dükkanlar, evler, taşıtlar—istisnasız hepsi, işçi sınıfı mührüyle mühürlenmiştir.

Tüm bunlar arasından en tuhaf olanıysa, iki milyon insanın yaşadığı bir şehirde bir tane bile otelin bulunmayışındır. Elbette bu, burada hiç ziyaretçi olmadığı anlamına gelir.

Ayrışma sürecinin daha öteye vardığı Avrupa'nın daha eski şehirlerinde, mahalleler arasındaki ayrımlar Amerika'da-
kinden çok daha belirgindir. *East London*, tek sınıflı bir şehirdir, yine de bu şehrin sınırları içinde nüfus, ırksal ve mesleki çıkarlar tarafından tekrar tekrar ayrıştırılmaktadır. Yerel gelenek ve göreneklere derinlemesine kök salmış mahalle hissiyatı, şehir popülasyonu üzerinde belirgin bir seçici etki yaratır ve yöre sakinlerinin karakteristiğinde kendini eninde sonunda bariz biçimde gösterir.

2. Ayrışmanın bir Sonucu olarak Yalıtım¹⁷

Zihinsel engellilerin belirli merkezlerde toplanma eğiliminde olduğu ve bu durumun aynı soydan çiftleşmeye yol açtığı gözlemlenmiştir. Zekâ geriliği sosyal bir kademedir ve bu kademenin mensupları, tıpkı diğer kademelerin bireyleri gibi, sosyal ve biyolojik eğilimlerden etkilenirler. Benzer kişiliklerin bir araya toplaşması ve benzer zihni kapasiteye sahip kişilerin eşleşmesi şeklinde tezahür edebilen bu eğilimler geneldir ve değişmez kurallara tabi değildir. Zekâ geriliğine sahip kimseler normal bireylerden zihinsel ve sosyal niteliklerde esasen niceliksel olarak farklı olup, ayrı bir tür teşkil etmezler. Dolayısıyla, yüksek derece zekâ geriliği ile düşük derece normallik sınırlarında olan kimseler bu genel kurala istisna oluşturabilir. Fakat Davenport ve Danielson'ın "Hill Folk", Davenport ve Estabrooks'un "Nams", Dugdale'in "Jukes", Kostir'in "Sam Sixty", Goddard'ın "Kalikaks", Key'in "Vennams" ve "Fale-Anwals", Kite'in "Pineys" başlıklı çalışmalarının ve benzerlerinin tartışmasız biçimde kanıtladığı üzere, zihinsel engelliler birbirlerine doğru sürüklenir, birbirleriyle evlenir ve tıpkı zenginlerin seçkin banliyölerde yaşamaları gibi, kendilerini topluluğun geri kalanından soyutlarlar. Bunun sonucunda, belirli mekânlarda, bölgelerde ve şehirlerde ağır basarlar. Bu ayrışma büyük ölçekte, gönüllü bir eğilimin ifadesi olmaktan çok, onları normal insanlar tarafından gerek ekonomik gerek diğer açılardan pek de arzulanmayan ortamlarla sınırlandıran doğal düşünsel ve toplumsal noksanlıklarından ötürü kendilerine dayatılan bir durumdur. Bu fenomen, modern şehre göç şeklinde ortaya çıkan hareketlerin bir miktar doğal ayıklanmaya neden olduğu kırsal topluluklarda son derece belirgin olmakla birlikte, herhangi bir saha çalışmasının da teyit edeceği üzere büyük ya da küçük bütün şehirlerin gecekonduarında ve yoksul yerlerinde de apaçık ortadadır. Zihinsel engellilerin farklı eyaletlere veya aynı eyaletin, şehrin ya da topluluğun farklı bölümlerine göre değişen yüzdeleri bu soyutlanma faktörüyle

¹⁷ L.W. Crafts ve E. A. Doll, "The Proportion of Mental Defectives among Juvenile Delinquents", *Journal of Delinquency*, II (1917), ss. 123-37'den alınmıştır.

yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, çocuk suçlu gruplarındaki zihinsel engelli yüzdelerinin belirli yerlere, şehirlere, bölgelere ya da eyaletlere göre değişme ihtimali söz konusudur. Bu nedenle, belirli bir bölgeden çıkan çocuk suçlular arasında zihinsel engelli olanların sayısı ile ilgili bir çalışmanın mutlaka o topluluktaki zihinsel engellilerin olası ya da yaklaşık sayısı hakkında bir fikir vermesi gerekir. Bir şehrin gecekondu bölgesinin nüfusunda, yerleşim bölgesindekinden fazla zihinsel engelli saptanması halinde, gecekondu bölgesinden çıkan çocuk suçlular arasında zihinsel engellilerin daha fazla olmasını beklemek, popülasyonun daha büyük bir kısmını oluşturmalarından ve toplumsal suçlara daha meyilli oluşlarından dolayı doğaldır. Öte yandan, zihinsel engellilerin belirli bölgelerde yaygın oluşu, kolluk kuvvetlerinin o topluluğun çocuklarına olan genel yaklaşımını etkileyebilir.

Zihinsel engellilerin fitri özellik ve eğilimlerinin bir başka sonucu, evrensel varoluş mücadelesi ve gücünün hayatta kalmasından kaynaklanan ve biyolojik bir kural olan doğal ayıklanmanın zihinsel engelliler üzerindeki etkisinde bulunabilir. Burada doğal ayıklanmanın genel olarak zihinsel engellilerin yaşamı üzerindeki ekonomik veya başka tür derin etkilerinden bahsetmek lüzumsuzdur fakat çocuk suçlular üzerindeki etkilerinden kısaca söz etmek faydalı olacaktır.

Herhangi bir suçlu grubu içinde doğal ayıklanma, suçun işlendiği vakitten nihai hüküm zamanına kadar sürer. Suçlu grupları, işleyişi esasen grup üyelerinin akıbetleri tarafından belirlenen kesintisiz bir eleme sürecinde geçerler; "şanslı"lardan, zekilerden ya da sosyal açıdan avantajlılardan oluşan büyük bir kesim gruptan kaçır, dolayısıyla grubun geri kalan üyeleri sosyal ve zihinsel açıdan en zayıf olanlardır. Zihinsel engelli suçlular, artı kalan bu zayıf kesimin oldukça büyük bir kısmını oluştururlar; zira her ne kadar şanslarının yaver gitme ihtimali normal yoldaş-suçlularınki kadar olsa da, zihinsel ve sosyal durumlarından dolayı, suç unsuru içeren davranışlarının sonuçlarından onların kaçabileceği gibi kaçamazlar. Üstelik, zihinsel engelli suçlular, kendilerinden daha zeki ve enerjik olan normal arkadaşlarından daha sık yakalanırlar ve yakalandıktan sonra polis ve mahkeme önyargılarının yararlarından

ya da aile zenginliği ve nüfuzunun avantajlarından daha az nasip lenirler. Şartlı tahliye halinde ise şahsı zayıflıkları ve içinde bulundukları elverişsiz çevreden dolayı başarısız olma olasılıkları daha yüksektir. Dolayısıyla, zihinsel engelli suçluların mahkemeye çıkma ve ardından bir ıslahevine, hapishaneye ya da meslek okuluna yerleştirilme ihtimali normal zekâlı arkadaşlarınıninkine göre fazladır. Bu nedenle, nihayetinde hüküm giymiş çocuk suçlulardan oluşan hemen hemen bütün suçlu grupları zihinsel engellilik açısından, bir zamanlar parçası oldukları, tutuklanmış ya da tutuklanmamış suçlulardan oluşan daha büyük bir mücrim grubundan oldukça farklı bir tablo ortaya koyacaktır. 'Aslına bakılırsa, yakalanmış, gözaltına alınmış ya da şartlı tahliye edilmiş faillerden oluşan herhangi bir grubun tüm suçlular arasındaki zihinsel engellilerin gerçek oranını temsil edebileceğini, ya da en azından kusursuz biçimde temsil edebileceğini söylemek kuşkuludur. Ne var ki belirli yasal prosedür türlerinin engellilerin elenmesine neden olduğu yerlerde, doğal ayıklanmanın işleyişinin kaçınılmaz biçimde gruptaki zihinsel engelli oranını başlangıçta var olanın yukarısına doğru sürekli artıracakmış gibi gözüküttüğü de bir gerçektir.

Bildiğimiz kadarıyla, suç üzerine yapılmış araştırmaların hiçbirinde doğal seçim faktörüne yeteri kadar önem verilmemiştir. Fakat özellikle ıslahevleri ve meslek okullarındaki çocuk suçlular ile ilgili çoğu incelemenin, buralardaki zihinsel engelli oranının bütün bir suçlu kitlesi içinde önceden var olan orandan belirgin biçimde fazla olduğunu ortaya koyması doğal seçilimin etkileri ile ilgili tahminlerimizi tüm den haklı çıkarmaktadır. Öte yandan bu incelemelerin raporları, zihinsel açıdan yetersizler arasında suçluluğun boyutu ve bunun toplam suç hacmiyle ilişkisi hakkında oldukça yanlış izlenimlere neden olmuş ve sonuç olarak hatalı çıkarsamalara mahal vermiştir. Zihinsel açıdan yetersiz kimseler kuşkusuz, ortalama normal insanlara göre suç işlemeye daha yatkındır fakat doğal seçim faktörünün ve diğ er faktörlerin rölü göz ardı edildiğinde hem zihinsel engelliler tarafından işlenen suçun oranının hem de zihinsel engellilerin suçlular ve sabıkalılar arasındaki gerçek oranının çoğu zaman abartıldığ ı söylenebilir.

D. YALITIM VE MİLLİ BENLİK

1. Yalıtımın Ürünü olarak Irklar¹⁸

Avrupa kıtası, dağ oluşumu sonucu ortaya çıkan ve yükselmiş zirveler tarafından dış dünyadan ayrılan kapalı vadilerden oluşan yarımadaların ve adaların toplamı olma özelliğinden dolayı diğer büyük kara parçalarından farklıdır. Birer yarımada olan başka kıtalar da vardır; Asya kıtası bu anlamda Avrupa'ya yaklaşır; Kuzey Amerika'nın örneğin, büyük adalarında ve kayda değer çıkıntılarında birkaç büyük sömürgesi vardır fakat Afrika, Güney Amerika ve Avustralya benzersiz biçimde yekpare topraklardır.

Avrupa'nun son derece bölük pörçük yapısı, her biri ayrı bir devletin kurulmasına müsait, ticaretin ülkeleri hiç olmadığı kadar birbirine bağladığı günümüzde bile yöresel hayata uyarlanmış, yalıtılmış alanların oluşumuna büyük oranda katkıda bulunmuştur. Bu ayrık alanlar, kavimlerin beşikleri olmaya son derece elverişli olagelmıştır; nitekim, Avrupa haritasına baktığımızda, araziye çarpıcı biçimde çeşitlendiren coğrafi yalıtımları hemen fark ederiz.

Akdeniz'in doğusundan başlayacak olursak, üzerinde İstanbul'un bulunduğu yarımadayı görürüz—burası, kendine özgü coğrafi özelliklerinden dolayı saldırıya karşı sadece kısmen korunabilir bir bölge olmasına rağmen, her iki ana karadan kısmi kopukluğunu büyük oranda tarihsel gelişimine borçludur. Sonra, yüzyıllar boyunca güvenli bir kale olmakla dünyada şimdiye dek bilinen en muhteşem hayatın beslenmesine olanak sağlayan Yunanistan ve Yunanistan'a bağlı adalar vardır. Daha batıya doğru, üç bin yıl boyunca denizin koruyucu kabuğunun yanı sıra Alpler ile Apeninlerin oluşturduğu duvarın çok sayıda devletin gelişimini mümkün kıldığı, Romalıların, eşsiz bir fetih aşkıyla ilkel medeniyet merkezlerini topraklarına katarak antik dünyada egemen bir güce ulaştığı İtalyan yarımadası bulunur. Sicilya, Sardinya ve Korsika, her biri kendi yalıtılmışlığından fayda sağlamış, çeşitli niteliklerde şa-

¹⁸ N.S. Shaler, *Nature and Man in America*, ss. 151-66. (Charles Scribner's Sons, 1900)'den alınmıştır.

huslar yetiştirmiş ve dünya tarihine yön veren atılımlar gerçekleştirmiş yerlerdir. Benzer biçimde İspanya da büyük bir kavme beşik olmaya oldukça müsait bir bölgedir ve İslam'ın gelmiş geçmiş en gelişmiş merkezi haline gelmeyi coğrafi konumuna borçludur. Lüks ve yarım inanç, gücünü emene dek Müslüman istilasını sınırlandıran ve merkezi Avrupa'ya ilerlemekten alıkoyan şey büyük ölçüde, kuzeyin dağdan duvarı Pireneler'dir. Kuzeyde ise azılı fakat güçlü bir topluluk olan antik İskandinavların nakledildiğı, tutunduğı ve Britanya'yı fethedecek ve ona şimdiki özelliklerinin çoğunu verecek gücü kazanan dek büyüdüğü bölge olan Normandiya'yı görürüz.

Büyük Britanya'nın Avrupa kıtasından soyutlanışını önemsiz bir coğrafi olaya borçluyuz; ve hepimizin bildiğı üzere, İngiliz halkının bütün o şanlı tarihi, Devon kıyısı ile kuzey Fransa'nın bir diğeri benzeyen ovaları arasındaki o dar deniz şeridinin varlığına dayanır.

Britanya'nın doğusunda ise oldukça önemli topluluklara beşik olmuş iki yarımada uzanır. İsveç ve Norveç'in bulunduğu yarımada, dağ oluşumunun bir sonucu iken Danimarka'nın bulunduğu yarımada, esasen buzul ve deniz aşındırmasının bir sonucuymuş gibi görünür ve dağ menşeli olmamakla Avrupa sınırlarındaki diğeri yarımada ve adalardan ayrılır. Sonuç olarak, Avrupa'nın çeperinde coğrafi olarak yalıtılmış, bağımsız bir toplumsal hayatın merkezi olmak için yeterince büyük ve dünyanın geri kalanından yeterince ayrık en az bir düzine alanın varlığından söz edebiliriz. Kıtanın iç kısmında da benzer biçimde, nispeten kopuk alanlar vardır. Bu alanların en önemlileri, Alpler'le çevrili olanlardır. Bu geniş dağ silsilesi, insanların tuhaf biçimde bölünmesini kolaylaştıran ve onları düzlüklerde bekleyen yıkımdan koruyan coğrafi koşullara yol açmıştır. Nitekim, Avrupa'nın ovalarında yaşayan insanlar art arda gelen istila akıntılarına maruz kalmış, kendilerine has niteliklerini kaybetmiş, toplumsal hayatlarının ardılığı sekteye uğratılmışken, dağdan duvarları sayesinde İsveçre, insanların ovalardaki komşularının yaşadığı dertlerden büyük ölçüde koruyabilmiştir. Bunun neticesi, Massachusetts'in iki katından küçük bir alanda dahi olağanüstü bir insan çeşitliliğinin meydana gelişi, o karmaşık topoğrafyanın birta-

kım kayda değer vadisinde ve diğer bölgelerinde fiziki özellikleri, seciyesi, dili ve inancı birbirinden farklı halkların ortaya çıkışıdır.

Bir ırk, sınırlı bir alanda şekillendikten, belli başlı nitelikler geliştirdikten ve kendine has damgayı ona vuran belli başlı özelliklere sahip olur hale geldikten sonra, içinde büyüdüğü beşiğin önemi kalmaz. Bir insan topluluğunda bin veya daha çok yılda sabitleşen ırk özelliklerinin kalıcılığının epeyce tuhaf bir yanı vardır. Belirli fiziki ve zihinsel güdüler bir halkın bünyesinde birleştiklerinde, meydana gelmeleri imkânsız koşullar altında dahi varlıklarını sürdürebilirler. Nitekim, evcil hayvanlarda ve bitkilerde bile uygun koşullar altında oluşmuş, elverişli şartlarda nesilden nesile aktarılan çeşitliliklerin sonradan, meydana gelmiş olmaları her açıdan imkânsız pek çok ortamda serpilebildiğini görürüz. Avrupa'nın çiftlik hayvanları, kökleşmiş özellikleriyle Avustralya'ya götürülüp doğalarını orada nesiller boyunca koruyabilirler; sonraki nesillerin gidecek ana stoktan zayıflayıp güçsüzleştiği yerlerdeyse, gerileme genelde yavaştır ve uzun bir süre fark edilmeyebilir.

Irak karakteristiğinin sabitliği, birtakım ulusların yuvalarından çıkıp, kendi habitatlarında kazandıkları özellikleri başka diyarlarda yüzyıllar boyunca taşımalarına olanak sağlamıştır. İtalya ve İspanya'nın Gotik kanı, hâlâ ana gücünün çoğunu korumaktadır; Hindistan'ın Âryan ırkı, karakterlerini şekillendiren koşullardan oldukça uzakta olsalar da, ana vatanlarındaki insanlarla çoğu açıdan bariz biçimde benzer. Günümüz dünyasında beşik-vatanlarından epeyce uzaklarda rastlayabileceğimiz Mağribiler, Hunlar ve Türkler, ilkel yetiştirme şartları onları ne hale getirmişse hâlâ büyük ölçüde odurlar. İnsanoğlunda olduğu kadar düşük yaşam formlarında da ırkları olgunlaştıran şey bu katılıktır ve tayin edildikleri işleri yapmaları için ırkların kullandıkları enerji bu katılığa bağlıdır.

2. Coğrafi Yalıtım ve Deniz Teması¹⁹

Sınırlı yüz ölçümü göz önünde bulundurulduğunda Yuna-

¹⁹ George Grote'un *History of Greece, II* adlı eserinden. Ss. 149-57. (John Murray, 1888.)

nistan'ın çeşitli halkları arasındaki iletişim için sunduğu gerekçe ve imkân azdır. Kara yoluyla mal taşımacılığının komşular arası düzenli ticareti epeyce güçleştirecek kadar zor olduğu zamanlarda, dağlarla çevrili düzlüklere kurulu her bir köy ve bucak kendi temel ihtiyaçlarını kendi karşılamaktaydı. Yunanistan'ın iç kısımlarına bakıldığında, sanki başından beri doğa, aşılması güç, hatta zaman zaman imkânsız çok sayıda çit ve engel koyarak ülke nüfusunu sosyal ve siyasal açıdan ayrı tutma çabası içindeymiş gibi bir izlenim verir. Diğer taraftan, ülkenin bu coğrafi karakterinin kendisi ve onun sonsuz dağlar ve vadiler silsilesi, ilişki kurulması için özel bir gerekçe sunar. Zira yüksek ve alçak yerler arasındaki iklim ve sıcaklık farkı oldukça fazladır; bir yerde mahsul toplanmışken diğer yerde henüz olgunlaşmamıştır; ve yaz sıcaklığında, ovalar cayır cayır yanarken sığırlar tepelerde sığınak ve otlak bulabilirler. Bunları mevsimine göre dağlardan düzlüklere aktarma pratiği, ki bu, eski zamanlardan bu yana süregelen bir uygulamadır, ülkenin yapısıyla yakından alakalıdır ve aksi halde birbirinden kopuk kalacak köylerin birbirleriyle iletişim kurmasına vesile olmuştur.

Öte yandan, ülke içi kara yolu ulaşımındaki bu güçlükler, kıyı oranının çokluğu ve ülkeye deniz yoluyla ulaşmanın kolaylığı tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Yunan kıyı şeridindeki girinti ve çıkıntıların, ülke yüzeyinin bütününe damgasını vuran yükselti ve çukurlardan geri kalır bir yanı yoktur. Eski Yunan topraklarının her yerine deniz yoluyla ulaşım mümkün iken pek çok bölgesine erişim elverişli ve kolaydı. Bu bölgeler arasındaki tek iletişim kanalı olması dolayısıyla deniz, fikirleri ve gelişmeleri aktarmanın biricik yolu olduğu kadar, Helen halkının uzak diyarlardaki üyeleri arasında—sosyal, siyasi, dinî ve edebî açıdan—anlayışı sürdürmenin de yegâne yoluyla.

Antik çağ filozofları ve kanun koyucuları, ülkenin denizden uzak ve denize yakın şehirleri arasındaki zıtlıktan son derece etkilenmişlerdir. Denizden uzak şehirlerde, basit ve tekdüze bir yaşam, eski alışkanlıklara bağlılık, yeni ve yabancı şeylere karşı soğukluk, belirli objelere ve fikirlere karşı özel bir sempati ve bağınazca bir sadakat söz konusu iken, kıyı şehirle-

rinde farklı ve yeni duyumlar, geniş bir hayal gücü, hoşgörü, zaman zaman yabancı âdetleri tercih, daha faal bireyler ve buna karşılık koşulların değişkenliği söz konusudur. Perikles zamanının Atina'sı ile Solon zamanına uzanan erken dönemlerin Atina'sı arasında yapılmış birçok kıyaslamada bu ayrım belirgindir. Gerek Platon gerek Aristoteles bu konu üstüne epeyce kafa yormuştur. Özellikle bireysel duygu ve düşüncenin ön planda olduğu bir topluluğu ayrıntılarıyla tasarlayıp tatbik etmiş bir deha olan Platon, en dar sınırların zorlanması halinde deniz yolu iletişiminin, iyi bir eğitim planının başarısı ve kalıcılığı açısından hayati olacağını düşünür. Denizcilikle çokça hemhal olmuş Yunanlar ile olmamış Yunanlar arasında büyük bir karakter farkı olduğu kesindir. Yontulmamış, cahilce âdetleri —kestane, arpa çöreği, (Atinalıların ana yiyeceği olan balıkla karşılaştırıldığında) domuz eti yiyişi —üstün cesareti ve dayanıklılığı —eskiden kalma bir alışkanlık olarak *Lakedemonya* liderine hürmet göstermesi —idrak kabiliyetinden ve hayal gücünden yoksunluğu kadar ticari girişimdeki gevşekliği —tanrılara karşı değişmez kabalığı, avdan eli boş döndüğünde Pan'ı kırbaçlayıp iğneyle delik deşik edecek kadar hoyrat oluşu ile Arkadyalı, katıksız bir Yunan kara insanını temsil ederken, kazanç hırsı —denizdeki faallığı, becerikliliği ve gözü pekliğine karşılık karadaki çekingenliği —hayal gücünün aktifliği ve karakterinin değişkenliği —Efesli Artemis'e ya da Didimli Apollon'a olan inancını debdebeli ve masraflı biçimde dışa vuruşu, Grek enerjisine ve Yunan medeniyetinin ince etkilerine açık zihni ile Foça ve Milet sakini Yunan denizcisine örnek teşkil eder.

Greke bölgesinin çoğu açıdan İsviçre'ninkine benzer dokusu, burada yaşayan halkın karakteri ve tarihi üzerinde iki büyük etki yaratmıştır. İlk olarak, halkın savunma gücünü bariz biçimde artırmış, ülkeyi karadan gelen ve tüm kıta kolonilerine başarılı biçimde boyun eğdiren istilalara kapatmakla aynı zamanda ülkenin bütün parçalarını saldırılması zor hale getirmiş, böylelikle gerçek sahiplerinin buralar üzerindeki tasarruf hakkını ve süresini bir ölçüde güvence altına almıştır. Nitekim, *Thessalia* ile *Fokis* arasındaki *Thermopyles* geçidi, *Voiotia* ile *Attiki* arasındaki *Kitharon* geçidi ya da *Korinthos* kıs-

tağı boyunca uzanan *Oneion* ve *Geraneia* sıradağları bir avuç yürekli adamın, çok sayıda saldırgana rahatça karşı koyabileceği alanlardır. Bu durum bir yandan Grek halkının bütün kesimlerini fetihlere karşı korurken, diğer yandan onları siyasi açıdan ayrı tutmuş, bağımsız yönetimlerini sürekli kılmış, en ufak nahiyeyi dahi ayrı bir siyasi birim oluşturmaya ve diğerleriyle, ister dostane ister zorunlu olsun, birleşme fikrine tümenden direnmeye heveslendiren güçlü bir antipatiyi beslemiştir. Büyük siyasi kümelenmelere ve iyi yönetimin temsil sistemiyle güvence altına alınmasına alışık modern bir okuyucunun, ufacık kasabaların kendi kanunlarını belirleme hakkına inatla sarıldığı zamanları tahayyül edebilmesi ciddi bir zihinsel çabayı gerektirir. Ne var ki, İtalya'dan Sicilya'ya, İspanya ve Galya'ya, antik dünyanın genel alışkanlığı ve düşüncesi böyledir. Bunun Helenler arasında daha bir çarpıcı olmasının birden çok nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, *Peparethos* ya da *Amorgos* gibi ufacık adalarda bile bir diğerinden bağımsız iki veya üç şehir topluluğunun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, Helen topraklarında özerk birimlerin çoğalışının en uç noktaya varmış olması; ikincisi, Helen halkının, insanlık tarihinde bir ilk olarak, yönetim meseleleriyle uğraşan ve istisnasız biçimde otonom şehirleri siyasi spekülasyonun vazgeçilmez dayanağı olarak gören keskin, sistematik düşünürler çıkarmış olması; üçüncüsü, topraklarını fethedenlere olan belirgin entelektüel üstünlüklerine rağmen, bu dermansız bölünmelerin neticede yıkılış sebepleri olması; ve sonuncusu, siyasi beraberlik kurma kabiliyetinden yoksunluğun, toplumsal, dinsel, entelektüel ve sanatsal amaçlarla sürekli bir araya gelme eğiliminden de anlaşılabacağı üzere, münferit şehirlerin sakinleri arasındaki güçlü ve derin sempatinin önüne geçmemiş olmasıdır. Tüm bu sebeplerden ötürü, kendi kendini yöneten şehirlerin sayısız biçimde çoğalışı, her ne kadar Asya'nın büyük monarşileriyle karşılaştırıldığında eski Avrupa'da yaygın bir fenomen olsa da, antik Yunanlar arasında başka hiçbir yerde olmadığı kadar belirgindir. Ve bu durumu, önemli bir ölçüde, ülkelerinin coğrafi yapısından kaynaklanan yalıtıcı sınırların çokluğuna borçlu oldukları su götürmez bir gerçektir.

Aynı sebeplerin, onları çarpıcı kılan, ödünç alınmamış en-

telektüel gelişmişliklerine de katkıda bulunmuş olabileceğini düşünmek tez canlılık olmaz. Gelgelelim iklim özelliklerinin ve fiziki koşulların karakter üzerindeki etkileri ile ilgili genel önermeler aldatıcıdır. Zira, her ne kadar bugün yerküre hakkında bildiklerimiz bize, soğuk ve sıcak, dağlık ve düzlüğün, deniz ve karanın, nemli ve kuru havanın insanoğlundaki büyük çeşitlilikle örtüştüğünü öğretmeye yetse de, Hristiyanlık öncesi yedi yüzyıllık Yunanistan nüfusu ile daha modern zamanların Yunanlıları arasındaki zıtlık, tek başına, bu tür varsayımlara ihtiyatla yaklaşmayı telkin eder. Yine de, okuyacak kitaplarının, örnek alacak daha gelişmiş atalarının olmadığı zamanlarda, coğrafi konumları ile bağlantılı birtakım ilerletici etkinin varlığından söz etmeyi göze alabiliriz.

Öncelikle bulundukları konumun onları dağ ya da deniz insanı yapmış ve dolayısıyla onlara çok çeşitli objeler, duyumlar ve maceralar sunmuş olduğunu söyleyebiliriz. Sonra, ayrı yerlerde kendi kayalarının ortasına yerleşmiş her bir ufak topluluğun diğerlerinden, kendine ait münferit bir hayata ve niteliklere sahip olacak derecede kopuk olduğunu fakat bu kopukluğun onları diğerlerinin sevgisinden mahrum bırakacak seviyede olmadığını ifade edebiliriz. Nitekim, dilinden ve mizacından anladığı yarı-taşralılarla ticaret yapan dikkatli bir Grek'in, öylesi gelişmemiş bir devirde başka hiç kimsenin kişisel olarak elde edemeyeceği miktarda sosyal ve siyasal deneyime erişimi söz konusuydu. Güvertede Grek'ten üstün olan Fenikeli bile, daha uzun mesafeler kat etmesine ve daha fazla yabancı görmesine rağmen, çok çeşitli kandan ve dilden insanlarla böyle bir samimiyet kuracak araçlardan yoksundu. Alım satımdan ibaret ilişkileri, bir Antik Yunan festivalinde kalabalığa yayılan o etki-tepkideki karşılıklılığı içermiyordu. Burada söz konusu olan, bir dehanın keskin yetilerine fazlasıyla ilham verecek bir aynılık-çeşitlilik karışımıydı. Bu ortamda biri, izlenimlerini ifade edecek ya da bu karışık seyirci kitlesine göre hareket edecek olsa, kendi şehrine ya da topluluğuna özgü şeylerden sıyrılmak ve meseleyi umumun hisleriyle uyumlu biçimde ortaya koymak zorundaydı. Bunu, insan yaşamı ve karakterinin o nüfuz edici kavrayışının ve eski destanların okuma-yazma bilmeyen yazarlarında karşımıza çıkıp bizleri öylesine şaşırtan, tüm

çağların ve ulusların dokunaklı ortak hislerinin gücünün kısmi açıklaması olarak görebiliriz. Âdet olduğu üzere bir diğerinden soyutlanmış halde yaşamını sürdüren kardeşlerin böyle düzenli aralıklarla bir araya gelişi, ozanlar için çeşitli deneyimler yaşamanın ve çok renkli bir seyirci kitlesine seslenmenin o zamanlar tek yoluydu; ve bu, büyük ölçüde coğrafi sebeplerin bir sonucuydu. Diğer milletlerde de bu tür kolaylaştırıcı sebepler bulmak mümkün olsa da *Iliad* ve *Odyssey* ile kıyaslanacak sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Ne var ki Homeros, her halükârda çağının koşullarına mahkûmdur; nitekim, erken dönem Grek toplumuna has o özellikler—coğrafi konum ve dil—olmasaydı Homerik mükemmellik asla var olamazdı.

3. Ulusal Farklılıkların bir Açıklaması olarak Yalıtım²⁰

Herhangi bir toplumsal fenomene yol açan en etkili nedenin ırk ile çevreden hangisi olduğuna karar vermek şu sıralar özel bir ilgi konusudur. Avrupa etnolojisindeki son parlak keşiflerden gözü kamaşan bir sosyoloji yazarları ekolü, Avrupa'daki toplumsal yaşamın mümkün olan her aşamasını ırk faktörüyle açıklama yönünde kararlı bir eğilim göstermektedir. Burada bir kışkırtma olduğunu itiraf etmek gerekir. Zira halkların fiziki özellikleri öylesi bir süreğenlik göstermiştir ki, bu devamlılığa mutabık, zihinsel özelliklerin kalıtımı ile ilgili teorilerde artışa rastlamak şaşırtıcı değildir.

Bu ırk odaklı sosyal düşünürler ekolü, verilerinin çoğunu Fransız kaynaklarından edinmektedir. Bu sebepten ve o ülkeyle ilgili antropolojik bilginiz Avrupa'nın diğer herhangi bir parçasındakinden daha bir eksiksiz olduğundan, dikkatimizi bilhassa Fransa üzerinde yoğunlaştırabiliriz. Orta Avrupa'ya özgü yayvan kafalı Alpin ırkı, alımsız yüksek arazilerde yaşar. Kuzeyde, aşağıya doğru, Brittany kıyısı boyunca uzanarak Limoges'e kadar çaprazlama giden geniş bir kemer üzerinde, sarışın, uzun kafalı Cermen ırkıyla karışım söz konusuysen,

²⁰ William Z. Ripley, *The Races of Europe*, ss. 515-30 (D. Appleton & Co., 1899)'dan alınmıştır.

Rhone Vadisi'nden geçip güney kıyısı boyunca uzanan bölgede, benzer biçimde uzun kafalı fakat esmer Akdeniz stokuna rastlanır. Bu etnik gerçekler fiziki olanlardır; coğrafi açıdan yalıtılmış üç ayrı bölge, Alpin ırkının dağıldığı merkezlerdir.

Aile, bir halk tarafından erişilen sosyal evrim aşamasının en güvenilir kıstasıdır. Beşerî ilişkilerin başka hiçbir safhası bu derece çok yönlü, bu derece asli ve bu derece geleceğe gebe değildir. Bu nedenle, çalışmamıza, bu kurumun istikrarını doğrudan ilgilendiren bir fenomeni, yani boşanmayı incelemekle başlayabiliriz. Fransa'da boşanmanın dağılımı ile ilgili gerçekler nelerdir? Farklı bölgeler arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Paris bir uçta iken, Korsika, her zaman olduğu gibi, diğer uçtadır. Burada bizi esas ilgilendiren, boşanmanın dağılımı ile kafa şeklinin dağılımı arasında çabucak kendini gösteren paralelliktir. Alpin ırkının kalabalık olduğu yalıtılmış alanlarda, karı-koca arasındaki aile ilişkisinin hukuki olarak sonlandırılmasına neredeyse hiç rastlanmaz.

Peki, yukarıda verilen örneklerin etnik açıdan bir önemi var mıdır? Alpin tipinin, bir ırk olarak, aile geleneklerine Cermen'den daha bir inatla bağlı olduğu, dolayısıyla devletin aile içi işlere müdahalesine içerlediği anlamına gelirler mi? Önde gelen bir istatistik otoritesi, Jacques Bertillon, bu ikisi arasında bir ilişki olduğunu kanıtlamaya hatırı sayılır bir alan ayırmıştır. Önceki olguları göz önünde bulundurarak, güney bölgele-
rindeki insanların, hercai ve vefasız olsalar da, herhangi tür tutkulu bir patlamanın ardından çabucak sakinleştikleri yönünde bir sonuca varmıştır. Eşler tartışabilir fakat aradaki soğukluk, mahkemeye başvuru aşamasına gelinmeden yok olur. Diğer yandan, ırk olarak Cermen olan, soğuk ve içine kapanık Normandiya köylüsü, dertlerini uzun bir süre içinde tutar; içten içe yanarak, ısrarla onlara katlanır. "Güneyde bir kelime, hatta ufacık bir esinti bile tartışmayı sonlandırmaya yeterken kuzeyde tartışmalar mahkemede sonlanır." Bertillon, diğer Avrupa ülkelerindeki benzer kıyaslamalardan yola çıkarak, Cermen ırkının bunu ailevi sorunlarına tek çare olarak gördüğü, bunun Cermen ırkı için etnik bir karakteristik halini aldığı şeklinde nihai bir sonuca varmıştır.

Kuzey Avrupalı Cermen ırkının sorumlu tutulduğu, mo-

dern entelektüel ve ekonomik gelişmenin, boşanmadan bile daha doğrudan beraberinde getirdiği bir diğer toplumsal olgu intihardır. Morselli, ilgi çekici bilimsel çalışmasının bir bölümünü bu konuya, "Alman ırkı ne kadar safsa—diğer deyişle, bir ülkenin Almanlığı (örneğin Cermenliği) ne kadar güçlüyse—fiziki karakterinde intihara o derece sıra dışı bir yatkınlık görülür" önermesini kanıtlamaya ayırmıştır.

Fransa'nın etnik kompozisyonuna istinaden nispi intihar sıklığını ele aldığımızda, bu ikisi arasında neredeyse tam bir paralellik olduğunu görürüz. Alpin ırkının yaşadığı bölgelerde—Savoy, Auvergne, Brittany—yıllık intihar oranı milyonda yetmiş beşten az iken, Cermenik özelliklerin güçlü olduğu Rhone Vadisi'nde ve Paris'ten Bordeaux'ya uzanan geniş çizgide bu toplumsal fenomenin görece sıklığı söz konusudur.

Boşanma ve intihar, diğer bir dizi toplumsal fenomenin izini etnik bir kökene sürmek adına benimsemiş ispat yöntemine örnek teşkil ederler. Söz gelimi Lapouge, Fransa'nın geniş alanlarındaki popülasyon azalışını, popülasyonu oluşturan ırk türlerinin birbiriyle karışmasından doğan kısırlığa bağlar. Ve bunu, Cermenik unsurun yerli nüfusla karıştığı tüm o geniş, verimli alanlarda düşüş gösteren doğum oranı ile kanıtlamaya çalışır. Zenginlik, Cermen ırkının bulunduğu verimli alanlarda yoğunlaştığından, bu tesadüfün de gene ya bu ırktaki kendine has paragözlülüğün ya da aşırı tutumluluğun göstergesi olduğu varsayılır.

Burada tartışılan konu epeyce basit, varılan sonuçlar oldukça kapsamlı olduğundan kişide bir şüphe uyanmaktadır. Niyetimiz asla coğrafi dağılımın gerçeklerini yadsımak değildir. Yadsımda olduğumuz tek şey, etnik açıklamanın geçerliliğidir. Bizler, bu tür ispatlarda ırklarımız için en iyi arkadaşlarımızın yaptığından bile daha iyisini yapabiliriz. Elimizde bunca veri varken, etnik türlerimize yükleyebileceğimiz ırksal özelliklerin sonu yoktur. Bu nedenle, güçlü romanlarında Zola'nın tarif ettiği üzere arazi düşkünü olan, yalıtılmış steril bölgelerde yaşayan Alpin tipidir. Zira, kabaca söylersek, Alpinler arasında şahsi arazi mülkiyeti ortalama olarak Cermen nüfusundakinden fazladır. Benzer biçimde rençper mülkiyeti daha yaygınken kiracı çiftçi daha azdır. İki ırkın yaşadığı böl-

gelerde suç da farklı veçhelere sahiptir. Alpin nüfusu arasında, soyutlanmış yüksek bölgelerin sicil kayıtlarında kişiye yönelik suçların ağır bastığını görürüz. Rhone vadisinin yanı sıra Cermenlerin belirgin olduğu Seine havzasındaysa, mülkiyete daha az saygı duyulduğundan, fiili saldırı, cinayet ve tecavüz gibi kişiye yönelik suçlar, yerini ihtilasa, hırsızlığa ve kundakçılığa bırakır. Öyle ki, Cermenlerin eşyaya yönelik suçları, yerli Keltlerin ise kişiye yönelik suçları eşit ölçüde tercih ettikleri iddia edilebilir.

Etnik güç dengesinin farklı biçimde dağıldığı diğer ülkelerin sosyal coğrafyasında, Fransa için zahiren ırk kaynaklı olarak örnek gösterdiğimiz fenomenlerin neredeyse tümüne itiraz edilebilir. Gerek intihar gerek boşanma söz konusu olduğunda, yüzümüzü Fransa'dan İtalya'ya veya Almanya'ya çevirirsek, türlü çelişkiler gözümüze çarpar. Fransa'da, intihara ya da boşanmaya meyletmekten oldukça uzak duran etnik tür, İtalya'da bu fani ve dünyevi derterden kurtulma yollarına epeyce yatkın olabilir. Nitekim İtalya'da her iki fenomenin görülme sıklığı, Alpin ırkının yoğunlukta olduğu kuzey yarıda doruğa çıkar. Bu değişime açıklık getirecek, kayda değer fiziki bir Cermen müdahalesi de söz konusu değildir. Kuşkusuz bu, güney İtalya'daki Akdeniz ırkının bu fenomenlere Alpin ırkından daha az meyilli olduğunu ve dolayısıyla bu açıdan Cermen'in de gerisinde kaldığını gösterir. Zira itiraf etmek gerekir ki, İtalya'da bile, boşanma da intihar da Cermenik kuzey Fransa'daki kadar sık değildir. Peki, o halde Almanya'ya bakalım, bu bağlamlarda ülkenin iki yarısını birbiriyle kıyaslayalım. İmparatorluğun kuzey yarısı ırk olarak tamamıyla Cermen iken güney yarısı, kanıtlamaya çalıştığımız üzere, etnik olarak orta Fransa'dan ayırt edilebilir değildir. Irk olarak Baviera, Baden ve Württemberg, Auvergne'den daha Cermenik değildir. Peki burada, örneğin intihar bağlamında, ırksal sınırları takip eden bir farklılık görür müyüz? Katiyen, zira intiharın doruğa çıktığı yer Saksonya'dır ve bildiğimiz üzere Saksonya, tıpkı doğu Prusya gibi özünde yarı-Slav'dır. Irksal nedenler kayda değer biçimde faal olsaydı intihara en sık, Schleswig-Holstein ve Hannover'da rastlanırdı. Aslına bakılırsa, Durkheim'ın göstermiş olduğu üzere söz konusu iddia, kendi kendini çürütür. Durkheim'ın vardığı sonuca göre:

“Almanlar intihara daha düşkünse bunun nedeni damarlarında akan kan değil, içinde büyüdükleri medeniyettir.”

Fransa’daki farklı ırkların karakteristiğiymiş gibi görünen toplumsal fenomenlerin kısa bir tetkiki, görüş alanımızı tüm Avrupa’yı kapsayacak ölçüde genişletirsek, yukarıda bahsedilen ilginç tesadüflere ve paralelliklere, ırksal olanın tam tersi bir açıklama sunar.

O halde teorimiz şudur: Alpin tipinin yaşadığı bölgelere özgü olduğunu belirttiğimiz toplumsal fenomenlerin çoğu, bu ırkın ırksal yatkınlıklarından ziyade, içinde bulunduğu habitatın coğrafi ve sosyal yalıtılmışlığının kaçınılmaz birer sonucudur. Bu etnik tipin mevcut saflığı, ona has toplumsal fenomenlerin ikelliği ile aynı nedenden kaynaklanır. Taş ile sivriltilmiş tahta sabanlar, kan davası, azalmayan doğum oranı ve fiziki özelliklerin görece katışıksızlığı, tüm bunlar tek bir ortak nedenin, fiziki açıdan doğrudan, sosyal açıdan tesadüfen soyutlanmış olmanın sonuçlarıdır. Başkalarının etnik miras olarak algıladıkları fenomenleri biz, öncelikle çevresel koşulların sonuçları olarak görürüz.

4. Ulusal Gelişim: Komşuluk versus Doğal Konum²¹

Beşerî coğrafya, konum terimini, kıta içi ve kıtalar arasından ziyade, daha dar iki manada kullanır. İnsanoğlunun tabiatında olan ve esasen sonu gelmez yiyecek arayışından ve sayıca çoğalmaktan kaynaklanan hareketlilik, insan topluluklarının bölgeler üzerinde, doğanın koymuş olduğu bariyerlere ulaşana ya da başka kabilelerin ve ulusların sınırlarıyla karşılaşana dek yayılmalarına neden olur. Dolayısıyla habitatları ya da spesifik coğrafi konumları dağ, çöl ve deniz gibi doğal özelliklerle ya da yerinden edemeyecekleri komşularla, veyahut genelde ikisiyle birden tanımlanır.

O halde her halkın konumu, esasen bulunduğu bölgeye dayalı birincil konum ve en yakınındaki ülkelerle olan ilişkilerin-

²¹ Ellen C. Semple, *Influences of Geographic Environment*, ss. 132-33 (Henry Holt & Co., 1911)’den alınmıştır.

den doğan ara ya da komşuluk konumu olmak üzere iki yön-
lüdür. Bunlardan ilki, ayaklarının altında uzanan toprakla ilgi-
liyen diğeri çevresindeki komşularla ilgilidir. Birincil ya da
doğal konum, onların kabile ya da ulusal varlıkları için üs olu-
şturan yerel coğrafi koşullar bütününe ihtiva eder. Bu üs bir ya-
rımada, bir ada, bir takımada, bir vaha, çorak bir bozkır, bir
sıradağ ya da verimli bir ova olabilir. Bir halkın komşuluk ko-
numu ne kadar güçlüyse, etrafındaki devletlere bağımlılığı o
kadar çoktur fakat belirli koşullar altında o devletleri etkileme
potansiyeli de bir o kadar fazladır. Buna Almanya'nın Hol-
landa, Fransa, Avusturya ve Polonya'yla ilişkisi örnek verile-
bilir. Öte yandan, bir halkın doğal konumu ne kadar güçlüyse,
o halk bir o kadar bağımsız, ulusal karakteri bir o kadar güçlü-
dür. Buna örnek olarak İsviçre, Habeşistan ve Nepal gibi dağ-
lık arazilerin, Kore, İspanya ve İskandinavya gibi yarımada-
ların, İngiltere ve Japonya gibi adaların halkları gösterilebilir.
Bugün hepimiz, hiçbir şeyin bulanıklaştırıp silemeyeceği o
güçlü, özgün Japon karakteri karşısında hayrete düşeriz.

Sınırlarını dağların ve denizlerin teşkil ettiği bariyerlerin çi-
zip bir derece yalıtım temin ettiği açıkça tanımlanmış doğal ko-
numlar, üzerlerinde yaşayan halkları sakın bir kucak gibi sa-
rar, dışarıdan gelecek müdahalelere ve yabancı kanın karışma-
sına karşı onları korur, böylece yerel coğrafi koşulların izin
verdiği yönde bir ulus ruhu geliştirmelerini sağlar. Beşerîyetin
tarihsel ve tarih öncesi yaşamının çoğunu oluşturan bitmek bil-
meyen hareketlerde, göçlerde ve karşı-göçlerde, akınlar, ricat-
lar, arzın yüzeyine, Rusya'nın geniş ovaları ve Afrika'nın ça-
yırları gibi sahipsiz ve uçsuz bucaksız alanlara yayılmalar, ace-
leci kalabalıkların büyük ve işlek caddelerden hızlıca geçip gi-
dişini andırır. Gözden ırak, kuytu bölgelerse geçici bir mola ya
da daimî bir dinlenme yeri olmak için birebirdir. Akıp giden
insan selinin bir kısmı, buralarda takılır ve kristalleşerek bir
ulusa dönüşene kadar tutulur. Buralar ırkların vasıf kazandığı
dikkat çekici yerlerdir. İtalya'nın, İber Yarımadası'nın ve
Fransa'nın, sınırları doğa tarafından tanımlanmış bölgelerinde
Roma İmparatorluğu'nun bir diğerinden farklı etnik ve siyasi
yavrularının gelişmesi, böylesi kuytu yerlerde süregiden ulu-
sal farklılaşma sürecine örnek teşkil eder.

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER

1. Beşerî Coğrafyada ve Biyolojide Yalıtım

Yalıtımı sosyolojik bir kavram olarak ele alan sistematik bir tez henüz yazılmış değildir. Bir araştırma aracı olarak yalıtım fikri, coğrafyada ve biyolojide, sosyolojidekinden daha hassasiyetle biçimlendirilmiştir.

Beşerî coğrafyadaki araştırmaların amacı, yerküreyle ilişkileri bağlamında insanı incelemektir. Montesquieu ve Buckle gibi uygarlık araştırmacıları, halkların kültürünü ve davranışlarını fiziki çevrenin doğrudan sonucu olarak açıklamaya çalışmışlardır. “Bir doğa bilimci olarak almış olduğu kusursuz eğitim, yapmış olduğu okumalar, çıktığı seyahatler” ve tüm bunlardan öte, etnoloji alanındaki kapsamlı bilgisi ile Friedrich Ratzel, kültürel yalıtım gibi dolaysız sonuçların önemini kavramıştır. Jean Brunhes ufak doğal birimler, kendi ifadesiyle “adalar” seçerek, Sahra altı ve Mzab bölgelerindeki vahalarda ve Orta Andlar’ın yüksek kesimlerinde yaşayan soyutlanmış gruplar üzerinde yoğun incelemelerde bulunmuştur.

Biyoloji ise yalıtımı, türlerin kökenindeki etkenlerden biri olarak görür. Antropoloji, beşeriyetin büyük ırklarının—Kafkas, Habeş, Malay, Moğol ve Kızılderi—oluşumunu, tarih öncesinde gerçekleştiği varsayılan bir dağılmayı takiben meydana gelen coğrafi bölünmeye bağlar. Bir Alman bilim adamı, Dr. Georg Gerland, ırkların coğrafi dağılımını göstermek üzere ten rengi ve saç dokusu gibi fiziki özelliklerdeki farklılıkları işaretlediği bir atlas hazırlamıştır.

2. Yalıtım ve Sosyal Gruplar

Beşerî coğrafi ve biyolojik araştırmalar ister açıkça ister üstü kapalı olsun, bireysel ve kolektif davranışı *belirleyen* şeylerin coğrafi çevre ile ırkların ve bireylerin fiziki ve zihinsel özellikleri olduğu varsayımından yola çıkmıştır. Beşerî coğrafya ve

kalıtım alanındaki araştırmaların esasen ispat ettiği şey, grupların ve kişilerin kültürünü ve davranışlarını şartlandıran etmenlerin coğrafı evre ve insanın orijinal tabiatı olduğudur. Antropologların ve coğrafya uzmanlarının yazılarında sıkça karşılaşır olduğumuz yalıtımların tanımları bu nedenle oldukça basit kalır. Halbuki sosyologlar, fiziki evre ve ırksal kalıtım araştırmacılarının aklına gelmeyen yalıtımların biçimlerini nazarıdikkate alma kabiliyetine sahiptirler.  detlerin, geleneklerin, kültürün, uyruğun, tarihi ve kültürel bir sürecin ürünlerinin tetkiki, coğrafı ve ırksal bariyerleri açan türden sosyal temasları açığa vurur ve yakın coğrafı temasın ya da ortak ırksal bağların var olduğu yerlerde iletişimi engelleyen toplumsal yalıtımların biçimlerini ortaya çıkarır.

Yalıtlık insan toplulukları üzerine yazılmış eserler, rneğin Avustralya'nın yerlileri, güney eyaletlerin Dağ Beyazları ya da Pitcairn Adası'nın sakinleri gibi kültürel gelişimin duraklamış olduğu toplulukların incelenmesinden, rneğin Hindistan'daki gibi münzevi ulusların, kast sistemlerinin ya da düşük zekâlı "kabileler" veya mezralar, suçlu cemiyetleri ve yeraltı fuhuş dünyası gibi toplumdan dışlanmış grupların tetkikine kadar uzar. Lehçeler, folklor ve taşra geleneği üzerine yapılmış özel bir araştırma, mekânsal yalıtların dilde, davranışlarda, örf ve  detlerde nasıl farklılıklara yol açtığını ve coğrafı ayrılığın ortadan kalkması durumunda dahi bu farklılıkların yalıtlarını nasıl daha da güçlendirdiğini gözler önüne serer.

Sosyolojik perspektiften yalıtlarla ilgili çalışmalara en önemli katkı kuşkusuz, *The Jews, a Study of Race and Environment* başlıklı çalışmasıyla Fishberg'dendir. Yazar, Yahudilerin soyutlanışının fiziki çevrenin ya da ırkın değil, toplumsal bariyerlerin sonucu olageldiğine işaret eder. "İsrail'in uzun dağınıklık yılları boyunca Yahudilik iki faktör sayesinde korunmuştur. Bunlardan ilki, Yahudilerin Yahudi olmayanlarla yakın ve samimi temasını engelleyen, ayinlerine ve törenlerine olan ayırıcı düşkünlüğü, ikincisi, Avrupa'nın Hristiyan teokrasilerinin 'yalıtlar'ı destekleyip kuvvetlendiren demir kurallarıdır."²²

²² Fishberg, adı geçen eser, ss. 555.

3. Yalıtım ve Kişilik

Filozoflar, mutasavvıflar ve din âlimleri hep bir ağızdan meditasyon için mahremiyete, Tanrı ile baş başa kalmak için inzivaya ve dünyevi kirlerden arınmaya vurgu yaparlar. 1784-86 yıllarında yazdığı, “erdemli yaşamak toplum içindeyken mi daha kolaydır yoksa yalnızken mi” sorusunu konu alan ayrıntılı makalesinin birinci bölümünde Zimmermann, “ara sıra inzivaya çekilmenin zihin ve kalp üzerindeki etkisi”nden bahsetmiş, ikinci bölümünde ise “toplumdan büsbütün kopmanın zihin ve kalp üzerindeki zararlı etkisi”nden söz etmiştir.

Yalıtımın kişisel gelişim üzerindeki etkilerini konu alan mevcut araştırmalar, gelecekte yakalanması umut edilen başarıya henüz ulaşmış değildir. Vahşi insan vakalarına dair kaynaklar neredeyse modern bilimsel yöntemlerle ilgili eğitimi olmayan şahısların gözlemlerini içeren anekdotlardan ibarettir. Öte yandan, tek bir vaka, “Aveyronlu vahşi çocuk” vakası, Fransız bir düşünür ve kulak doktoru Itard tarafından, çocuğun zihinsel ve sosyal gelişimine yönelik büyük umutlarla yoğun biçimde ele alınmıştır. Bu vahşi çocuk üzerinde harcadığı beş yıllık eğitim çabalarının ardından Itard, acı veren hayal kırıklığını şöyle itiraf etmiştir: “İzdirabım son bulduğuna, çabalarım sonuçsuz kaldığına göre, ormanına ve ilkel zevklerine geri dönebilirsin; veya yeni isteklerin seni topluma bağımlı kılıyorsa, işe yaramazlığın cezasını çekebilir ve Bicêtre’ye gidip orada sefalet içinde ölebilirsin.”

Önem sırasında vahşi insan vakalarının hemen ardından, tek kişilik hücre hapsinin sonuçları üzerine yapılmış araştırmalar gelir. İntihar üzerine yazdığı *Suicide* adlı meşhur eserinde Morselli, öz-kıyımın, tutukluluk sürecini başka mahkûmlarla bir arada geçiren mahkûmlara kıyasla mutlak yalıtım altında tutulan mahkûmlar arasında kat be kat sık olduğunu gösteren istatistikler sunmuştur. New York’taki Auburn, İngiltere’deki Mountjoy hapisanelerinde ve Avrupa’daki cezaevlerinde yapılan çalışmalar, tek kişilik hücre hapsinin intihar, cinnet, sakatlık ve ölüm vakalarında artışa sebep olduğunu göstermiştir.

Çocuk çalışmalarında, psikiyatride ve farklı yalıtım türleri-

nin kişisel gelişim üzerindeki etkilerinin psikanalizinde çeşitli girişimler vardır. Sağır-dilsizlik ve körlük gibi fiziki engellerin anlayış ve kişilik üzerindeki etkilerini konu alan birtakım çalışmalar da mevcuttur. Duygusal ve sempatik tepkilerde yetersiz görünen “ahlaken engelli çocuklar”la ilgilenen araştırmacılar bu durumun kısmi bir açıklaması olarak, bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinde anneye yakın ve sempatik temasların yokluğunu öne sürerler. Bu hususta henüz yapılmamış fakat belirleyici olabilecek bir araştırma, ailede yetişen çocuklar ile yetimhanelerde büyüyen çocukların karşılaştırmalı bir analizi olacaktır.

Psikiyatri ve psikanaliz, ruhsal yapı ve kişiliği irdelerken, belli başlı ruhsal ve sosyal anormallikleri sosyal temastan yalıttımla ilişkilendirmiştir. Paranoya ve benmerkezci kişilikler üzerine yapılan çalışmalar, tek ya da gözde çocuk kompleksinin keşfiyle sonuçlanmıştır. Tek çocuklu ailelerde çocuğun bir kardeşle yaşayabileceği demokratik ilişkilerden tümüyle mahrum oluşu, bahsi geçen teoriye göre, ruh hastalığı derecesinde bencil kişilik türüne yol açar. Homoseksüelliğin nedenlerinden biri, psikanalizlerin söylediği üzere, çocukluk döneminde aynı cinsiyetten bireylerle olağan birlikteliklerden soyutlanmış olmasıdır. Şizofreni üzerine bir araştırma, bireyin kendini normal sosyal temaslardan geri çekip gerçek şahıslar ve olaylar dünyasını hayali olanlarla ikame edişini bu ruhsal illetin bir semptomu ve muhtemel bir nedeni olarak sunmuştur. Bir psikanaliz tarafından şizofreni, “eve kapanmış” kişilik türüyle ilişkilendirilmiştir.

Kişisel gelişim ile ilişkisi bağlamında mahremiyeti konu alan kaynaklar bölük pörçük olsa da gelecekteki araştırmalar için oldukça umut vericidir. İç gözlemci kişilik türü üzerine yapılmış bir çalışma, öz-analizin, kişinin sosyal ilişkilerinde kendini âni ve fevri biçimde ifade etmekten geri durmasına karşılık geldiğini öne sürer. İnziva ve mahremiyetin, kişinin estetik, manevi ve yaratıcı yönü ile ilişkisi konusunda fikir sahibi olmak için gereken materyallere ise keşişlerin, mucitlerin ve dinî liderlerin yaşamlarında, inziva, dua ve meditasyonla ilgili çalışmalarda ve tabu, prestij, üstün ve bayağı tutumlar üzerine yapılmış araştırmalarda rastlanabilir.

Seçili Kaynakça: Yalıtımı Konu Alan Materyaller

I. Soyutlanmış Bireye Özgü Duygu ve Davranışlar

- (1) Zimmermann, Johann G. *Solitude. Or the effects of the occasional retirement on the mind, the heart, general society.* Almancadan tercüme edilmiştir. Londra, 1827.
- (2) Canat, René. *Une forme du mal du siècle. Du sentiment de la solitude morale chez les romantiques et les parnassiens.* Paris, 1904.
- (3) Goltz, E. von der. *Das Gebet in der ältesten Christenheit.* Leipzig, 1901.
- (4) Strong, Anna L. *A Consideration of Prayer from the Standpoint of Social Psychology.* Chicago, 1908.
- (5) Hoch, A. "On Some of the Mental Mechanisms in Dementia Praecox," *Journal of Abnormal Psychology*, V (1910), 255-73. [Yalıtılmış birey üzerine bir çalışma.]
- (6) Bohannon, E. W. "Only Child," *Pedagogical Seminary*, V (1897-98), 475-96.
- (7) Brill, A. A. *Psychnalysis. Its theories and practical application.* "The Only Child or Favorite Child in Adult Life," ss. 253-65. Gözden geçirilmiş 2. Baskı. Philadelphia ve Londra, 1914.
- (8) Neter, Eugen. *Das einzige Kind und seine Erziehung. Ein ernstes Mahnwort an Eltern und Erzieher.* Münih, 1914.
- (9) Whiteley, Opal S. *The Story of Opal.* Boston, 1920.
- (10) Delbrück, A. *Die pathologische Lüge und die psychisch abnormen Schwindler.* Stuttgart, 1891.
- (11) Healy, Wm. *Pathological Lying.* Boston, 1915.
- (12) Dostoyevski, F. *The House of the Dead; or, Prison Life in Siberia.* Rusçadan çeviren: Constance Garnett. New York, 1915 [Türkçesi, *Ölü Bir Evden Hatıralar*, Çev.: Ergin Altay, İkinci baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017].
- (13) Griffiths, Arthur. *Secrets of the Prison House, or Gaol Studies and Sketches.* I, 262-80. Londra, 1894.
- (14) Kingsley, Charles. *The Hermits.* Londra ve New York, 1871.
- (15) Baring-Gould, S. *Lives of Saints.* 16 cilt. Gözden geçirilmiş baskı. Edinburgh, 1916. [Münzeviler için bkz. dizin]
- (16) Solenberger, Alice W. *One Thousand Homeless Men. A study of original records.* Russell Sage Foundation. New York, 1911.

II. Tecrit Türleri ve Toplumsal Grup Çeşitleri

- (1) Fishberg, Maurice. *The Jews. A study of race and environment.* Londra ve New York, 1911.
- (2) Gummere, Amelia M. *The Quaker. A study in costume.* Philadelphia, 1901.

(3) Webster, Hutton. *Primitive Secret Societies*. A study in early politics and religion. New York, 1908.

(4) Heckethorn, C. W. *The Secret Societies of All Ages and Countries*. A comprehensive account of upwards of one hundred and sixty secret organizations—religious, political, and social—from the most remote ages down to present time. 2 cilt. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskı. Londra, 1897.

(5) Fosbroke, Thomas D. *British Monachism, or Manners and Customs of the Monks and Nuns of England*. Londra, 1817.

(6) Wishard, Alfred W. *A Short Story of Monks and Monasteries*. Trenton, N. J., 1900. [Bölüm i, ss. 17-70, keşişliği insan doğasının bir türü olarak açıklar.]

III. Coğrafi Tecrit ve Kültürel Bölgeler

(1) Ratzel, Friedrich. *Politische Geographie; oder, Die Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges*. 2. Baskı. Münih, 1903.

(2) Semple, Ellen. *Influences of Geographic Environment, on the Basis of Ratzel's System of Anthropogeography*. Bölüm xiii, "Island Peoples," ss. 409-72. New York, 1911. [Kaynakça.]

(3) Brunhes, Jean. *Human Geography*. An attempt at a positive classification, principles, and examples. 2. Baskı. Fransızcadan çeviren: T. C. LeCompte. Chicago, 1920. [Bilhassa bkz. Bölüm vi, vii, ve viii, ss. 415-569.]

(4) Vallaux, Camille. *La Mer*. (Géographie Sociale.) Populations maritimes, migrations, pêchés, commerce, domination de la mer. Bölüm iii, "Les isles et l'insularité." Paris, 1908.

(5) Gerland, Georg. *Atlas der Völkerkunde*. Gotha, 1892. [Ten rengi, saç yapısı, kıyafet, gelenek-görenek, lisan, vb. özelliklerdeki farklılıkların coğrafi dağılımını göstermektedir.]

(6) Ripley, William Z. *The Races of Europe*. A sociological study. New York, 1899.

(7) Campell, John C. *The Southern Highlander and His Homeland*. New York, Russell Sage Foundation, 1921. [Kaynakça.]

(8) Borrow, Sir John. *A Description of Pitcairn's Island and Its Inhabitants*. With an authentic account of the mutiny of the ship "Bounty" and of the subsequent fortunes of mutineers. New York, 1832.

(9) Routledge, Bayan Scoresby. *The Mystery of Easter Island*. The story of an expedition. Bölüm xx, "Pitcairn Island." Londra, 1919.

(10) Galpin, Charles J. *Rural Life*. New York, 1918.

IV. Dil Sınırları ve Uyruk

(1) Dominian, Leon. *The Frontiers of Language and Nationality in Europe*. New York, 1917. [Kaynakça, ss. 348-56.]

(2) Auerbach, Bertrand. *Les Races et les nationalités en Autriche-Hongrie*. Gözden geçirilmiş 2. baskı. Paris, 1917.

(3) Bernhard, L. *Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat*. Die Polenfrage. Leipzig, 1910.

(4) Bourgoing, P. de. *Les guerres d'idiome et de nationalité*. Tableaux, esquisses, et souvenirs d'histoire contemporaine. Paris, 1849.

(5) *Cambridge Modern History*, Cilt XI, "The Growth of Nationalities." Cambridge, 1909.

(6) Meillet, A. "Les Langues et les Nationalités," *Scientia*, Cilt XVIII, (Eylül, 1915), 192-201.

(7) Pfister, Ch. "La limite de la langue française et de la langue allemande en Alsace-Lorraine," *Considérations historiques*. *Bull. Soc. Géogr. de l'Est*, Cilt XII, 1890.

(8) This, G. "Die deutsch-französische Sprachgrenze in Lothringen," *Beiträge zur Landes- und Volkskunde von Elsass-Lothringen*, Cilt I, Strassburg, 1887.

(9) ———. "Die deutsch-französische Sprachgrenze in Elsass," *aynı kaynakta*, 1888.

V. Yalıtımda Bir Etken Olarak Lehçe

(1) Babbitt, Eugene H. "College Words and Phrases," *Dialect Notes*, II (1900-1904), 3-70.

(2) ———. "The English of the Lower Classes in New York City and Vicinity," *Dialect Notes*, Cilt I, Bölüm ix, 1896.

(3) ———. "The Geography of the Great Languages," *World's Work*, 15 Şubat (1907-8), 9903-7.

(4) Churchill, William. *Beach-la-mar: the Jargon or Trade Speech of the Western Pacific*. Washington, 1911.

(5) Dana, Richard H., Jr. *A Dictionary of Sea Terms*. Londra, 1841.

(6) Elliott, A. M. "Speech-Mixture in French Canada: English and French," *American Journal of Philology*, X (1889), 133.

(7) Flaten, Nils. "Notes on American-Norwegian with a Vocabulary," *Dialect Notes*, II (1900-1904), 115-26

(8) Harrison, James A. "Negro-English," *Transactions and Proceedings American Philological Association*, XVI (1885), Ek, ss. xxxi-xxxiii.

(9) Hempl, Georg. "Language-Rivalry and Speech-Differentiation in the Case of Race-Mixture," *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, XXIX (1898), 31-47.

(10) Knortz, Karl. *Amerikanische Redensarten und Volksgebräuche*. Leipzig, 1907.

(11) Letzner, Karl. *Wörterbuch der englischen Volkssprache Australiens und der englischen Mischsprachen*. Halle, 1891.

(12) Pettman, Charles. *Africanderisms*. A glossary of South African colloquial words and phrases and of place and other names. Londra ve New York, 1913.

(13) Ralph, Julian. "The Language of the Tenement-Folk," *Harper's Weekly*, XLI (23 Ocak 1897), 90.

(14) Skeat, Walter W. *English Dialects from the Eighth Century to the Present Day*. Cambridge, 1911.

(15) Yule, Henry ve Burnell, A. C. *Hobson-Jobson*. A glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases, and of kindred terms, etymological, historical, geographical, and discursive; Wm. Crooke tarafından gözden geçirilmiş baskı, Londra, 1903.

VI. Bir Yalıtım Biçimi Olarak Fiziksel Engel

(1) Bell, Alexander G. "Menoir upon the Formation of a Deaf Variety of the Human Race." *National Academy of Sciences, Memoirs*, II, 177-262. Washington, D.C., 1884.

(2) Fay, Edward A. *Marriages of the Deaf in America*. An inquiry concerning the results of marriages of the deaf in America. Washington, D.C., 1893.

(3) Desagher, Maurice. "La timidité chez les aveugles," *Revue philosophique*, LXXVI (1913), 269-74.

(4) Best, Harry. *The Deaf*. Their position in society and the provision for their education in the United States. New York, 1914.

(5) — — — —. *The Blind*. Their condition and the work being done for them in the United States. New York, 1919.

VII. Vahşi İnsanlar

(1) Rauber, August. *Homo Sapiens Ferus; oder, Die Zustände der Verwilderten und ihre Bedeutung für Wissenschaft, Politik, und Schule*. Leipzig, 1885.

(2) Seguin, Edward. *Idiocy and Its Treatment by the Physiological Method*. Ss. 14-23. New York, 1866.

(3) Bonnaterre, J. P. *Notice historique sur le sauvage de l'Aveyron, et sur quelques autres individus qu'on a trouvés dans les forêts à différentes époques*. Paris, 1800.

(4) Itard, Jean E. M. G. *De l'éducation d'un homme sauvage, et des premiers développements physiques et moraux du jeune sauvage de l'Aveyron*. Ss. 45-46. Paris, 1801.

(5) Feuerbach, Paul J. A. von. *Caspar Hauser*. An account of an individual kept in a dungeon from early childhood, to about the age of seventeen. Almancadan çeviren: H.G. Linberg. Londra, 1834.

(6) Stanhope, Philip Henry [5.Earl] *Tracts relating to Caspar Hauser*. Öz Almancadan tercüme edilmiştir. Londra, 1836.

(7) Lang, Andrew. *Historical Mysteries*. Londra, 1904.

(8) Tredgold, A. F. *Mental Deficiency*. "Isolation Amentia," ss. 297-305. Gözden geçirilmiş 3. baskı. New York, 1920.

Yazılı Tema Konuları

1. Özgünlüğün Koşulu olarak Yalıtım.
2. Sosyal temasın ve Yalıtımın Yerçekimi Kanunu, Mendelyan Kalıtım, Elektrik Kaynaklı Işık gibi Tarihi İcatlar ve Keşiflerle ilişkisi.
3. Soyutlanmış Türler: Keşifler, Mutasavvıflar, Peygamberler, Yabancılar ve Azizler.
4. Yalıtım, Ayrışma ve Fiziki Kusurlu Kişi: Körler, Sağır-Dilsizler ve Fiziki Engelliler.
5. Soyutlanmış Bölgeler ve Kültürel Gecikme: Güneyli Dağlılar, Pitcairn Adası Sakinleri, Avustralya Yerlileri.
6. “Ahlaki” Bölgeler, Yalıtım ve Ayrışma: Kenar Mahalleler, Ahlaken Çürümüş Semtler, “Suçu Besleyen Yerler”
7. Zekâsı gelişmemiş kimselerin Doğal Ayrışma Sürecine karşı Kontrollü Ayrışma Süreci
8. Yalıtım ve Delilik
9. Evdeki Mahremiyet
10. Yalıtım ve Prestij
11. Kişiliğe İstilaya karşı bir Savunma olarak Yalıtım
12. Bir Yalıtım Biçimi olarak Milliyetçilik
13. Biyolojik ve Sosyal Bağışıklık: Enfeksiyona karşı Biyolojik, Toplumsal Hastalıklara karşı Kişi veya Grup Bağışıklığı.
14. Tek Çocuk
15. Yalıtım Açısından Patolojik Yalancı

Tartışma Soruları

1. Yalıtım ile sosyal temas arasındaki ayrım görece midir yoksa mutlak mı?
2. Mekânsal, yapısal, alışkanlıksal ve fiziki yalıtım gibi yalıtım biçimlerinden hangilerine örnek verebilirsiniz?
3. Yalıtım nasıl bir süreçle ırksal farklılaşmaya neden olur?
4. Endogami ve egzogaminin (a) yalıtımla ve (b) başarılı bir stokun ya da ırkın oluşumuyla ilişkisi nedir?
5. Birer ırk olarak Yahudiler ve Kızılderililer, yalıtım ve temasın etkilerini hangi şekillerde gösterirler?
6. Bacon'ın yalıtım tanımından ne anlıyorsunuz?
7. "Büyük bir şehir büyük bir yalnızlıktır" ifadesi neyi anlatmaktadır?
8. Yalnız bir insanın hayali arkadaşlar yaratmasının sosyolojik açıklaması nedir?
9. Birey, hangi koşullar altında yalnızlığı toplum içinde olmaya tercih eder? Örnekler veriniz.
10. Dua esnasında yalıtımı temin etmek adına kullanılan araçlar nelerdir?
11. "Dua, kendini anlamanın esasen toplumsal biçimini geliştir-mesi bakımından önem arz eder," ifadesini açıklayınız.
12. İdeal benliğin oluşumunda sosyal temas ile mahremiyet arasındaki ilişkiler nelerdir?
13. Âlimliğin özgünlükle ilişkisinden ne anlıyorsunuz?
14. Yalıtım özgünlüğü hangi yollarla (a) destekler ve (b) engeller? Yalıtımın yanı sıra özgünlükte rol alan diğer unsurlar nelerdir?
15. Mahremiyetin önemi nedir?
16. Manastırların önemi nelerdi?
17. Vahşi insan vakaları çalışmasından ne gibi sonuçlar çıkarı-yorsunuz? Sizce bu vakalar, Aristoteles'in yalıtımın birey üzerindeki etkisiyle ilgili teorisini doğruluyor mu?
18. Helen Keller'ın yalıtım bariyerlerini nasıl aştığıyla ilgili açıklamasının önemi nedir?
19. Hudson, yalnızlığın hangi zihinsel sonuçlarını tarif ediyordu? Yalıtımın etkisi ile ilgili Rousseau ve Hudson'ın tasvirleri arasındaki farkı nasıl açıklarsınız?
20. Yalıtımın "taşra zihniyeti"nin gelişimi ile ilişkisini Galpin nasıl açıklamaktadır?
21. Yalıtımın taşrada yetişen genç erkek ya da genç kadın üzerindeki etkileri nelerdir?

22. Lincoln yalıtımın bir ürünü müydü yoksa sosyal temasın mı?
23. Kırsal problemler hangi ölçüde yalıtımın bir sonucudur?
24. Thomas'ın "Barbarlar, Zenciler, köylüler, gecekondu sakinleri ve beyaz kadınlar dışlanmanın başlıca kurbanlarıdır" ifadesinden ne anlıyorsunuz?
25. Yalıtımın başka hangi üstü kapalı biçimleri aklınıza geliyor?
26. Yalıtım her zaman bir dezavantaj olarak mı görülmelidir?
27. Bir süreç olarak ayrışmadan ne anlıyorsunuz?
28. Yalıtım sonucunda ayrışmış gruplara bahsedilenler dışında örnekler veriniz.
29. Yalıtımın zekâsı gelişmemişlerin ayrışmasına yol açtığı süreci nasıl tanımlarsınız?
30. Ayrışmış bir grup, örneğin zekâsı gelişmemişlerden oluşan bir grup, neden soyutlanmış bir gruba dönüşür?
31. Ayrışmadan kaynaklanan yalıtıma başka hangi örnekler verilebilir?
32. Yalıtılmış alanların sayısı ve dağılımına göre Avrupa'yı diğer kıtalarla nasıl kıyasladınız?
33. Beşik arazinin "kadim ırk" üzerindeki etkisinin tabiatından ne anlıyorsunuz?
34. (a) merkezi konum ve (b) çevresel konumun sonuçlarına Birinci Dünya Savaşı'ndan ne gibi örnekler verebilirsiniz?
35. Yunan kara şehirleri ile kıyı şehirleri sakinlerinin özellikleri arasındaki zıtlığı nasıl açıklarsınız?
36. (a) Yunan şehir devletinin doğuşu, (b) Grek entelektüel gelişimi ve (c) Yunanistan'ın tarihi hangi ölçüde coğrafi yalıtım bakımından yorumlanabilir?
37. Avrupa'nın gelişmişliği ile kıyaslandığında, Afrika'nın kültürel gecikmişliğini hangi ölçüde yalıtımla açıklayabilirsiniz?
38. Fransa'nın değişik bölgeleri arasındaki—boşanma, intihar oranı, ödül dağıtımı, okur-yazar sayısı gibi alanlardaki—kültürel farklılıkları ırk mı daha iyi açıklar yalıtım mı?
39. Köyden kente göçün yalıtımla ilişkisi nedir?
40. Doğal konum ile komşu konum arasındaki fark nedir?
41. Yalıtım ulusal gelişmeyi nasıl etkiler?
42. Bir bölgedeki coğrafi konumun yazın ile ilişkisi nedir?

SOŞYAL TEMASLAR

I. GİRİŞ

1. İlk Sosyal Temas Nosyonu

En temel sosyal süreç, etkileşimdir. Bu etkileşim (a) insanlar arasında ve (b) gruplar arasında gerçekleşir. Etkileşimin en basit parçası, ya da ilk aşaması, temastır. Temas, etkileşimin birinci evresi ve sonraki evrelere hazırlık olarak düşünülebilir. Çok daha zor bir konu olan sosyal etkileşim mekanizmalarına geçmeden önce, sosyal temas fenomeninin analizini yapmak gerekir.

“Ben kimlerle temas halindeyim?” Sağduyunun bu soruya cevabı hazırdır.

Her şeyden evvel, çevremizi saran ve duyular aracılığıyla kurulan bir temas çemberinden bahsedebiliriz. Dokunma, en samimi temas türüdür. Yüz yüze iletişim, dokunmaya ek olarak, görsel ve işitsel duyuları içerir. Konuşma ve duyma, tabiatları gereği, kişiler arasında bir temas bağı kurar.

Yaygın kullanımda dahi “sosyal temas” ifadesi, dokunma, görme ve işitme duyularının âni tepkilerinden çok daha fazlasını anlatır. Bu ifadenin alanı, örneğin dil, edebiyat ve basılı eser gibi bütün iletişim biçimleri aracılığıyla temasın yanı sıra telefon, telgraf, radyo ve sinema gibi kanallar aracılığıyla teması kapsayacak şekilde genişlemiştir. İletişim araçlarının evrimi, sadece iki duyunun, işitme ve görme duyularının alanında gerçekleşmiştir. Dokunma hâlen, birinci derece münasebetin alanıyla sınırlıdır. Fakat karmaşık iletişim mekanizması ile gazete, Londra’daki, Moskova’daki ve Tokyo’daki olayları duyururken sinema, uzak diyarlardan ve yabancı insanlardan manzaraları tüm o gerçeklik yanılsamasıyla bakışımıza sunar.

Sosyal temasın sınırları ticaret tarafından daha da öteye itilip en geniş ufuklara taşınmıştır. Ekonomistler, örneğin, küresel çaplı bir ekonominin sınırları içindeki bireyler ve toplumlar

arası rekabet ve işbirliğinin oluşturduğu girift ve karmaşık iletişim labirentini toplum tanımına dahil ederler. Bilinçli olduğu kadar bilinç dışı gerçekleşen karşılıklı tesirlerin toplumsal ilişkiler tanımına dahil, bir köy misyoner toplumu üyeleri ile Afrika'nın ekvatorial bölgelerindeki vahşi insanlar arasında, solgun yüzlü uyuşturucu bağımlısıyla Varanasi'nin afyon tarlalarında çalışan koyu tenli Hindu işçiler arasında, kahvaltıda kahvesini yudumlayan adamla Cava Adası'ndaki kahve ekicisi arasında, Pasifik'teki bir yük gemisi ve bu gemiye yüklü baharatlarla gıda ürünleri satan Amerikalı bir toptancı ve perakendeci arasında "temas"ı doğurur. Özetle her insan, her ne kadar üstü kapalı ve dolambaçlı da olsa, dünya üzerindeki diğer insanlarla gerçek anlamda temas halindedir. Günlük yaşamın alışılmış deneyimlerinden uzak olan bu tür temaslar, entelektüellerin ve gizemcilerin gözünde aşıkarken, yalnızca işbirliği bozulduğunda ya da rekabet bilinçli hale gelip çatışmaya dönüştüğünde kitleler tarafından anlaşılır.

Temasın bu üç popüler anlamı (1) duyuşsal tepkilerin samimiyetine, (2) görme ve işitmeye dayalı iletişim araçları vasıtasıyla temasın genişletilmesine ve (3) toplumsal yaşamın, küresel çaplı rekabet ve işbirliği sürecinde insani çıkarların karmaşık ve görünmez iplikleriyle örülmüş dokusu tarafından oluşturulup sürdürülen dayanışmaya ve karşılıklı bağımlılığa vurgu yapar.

2. Sosyolojik Açıdan Temas

"Temas" teriminin sosyolojide kullanımı, bu terimin bilinen önemini bir kenara atmaktan ziyade artırır. Bir önceki bölümde, yalıtım ile temas arasındaki ayrımın mutlak değil, görelî olduğundan bahsetmiştik. Bir toplumun mekânsal olarak birbirinden ayrı fakat duygu ve fikir alışverişi sayesinde toplumsal olarak temas halinde bulunan üyeleri, böylelikle kolektif davranışa yönelebilir. Sosyolojinin bu hususta ilgilendiği şey, kişiler ve gruplar arasındaki çeşitli sosyal temasların davranışı belirlediği gerçeğidir. Amerikan toplumundaki sorunları inceleyen bir araştırmacı, örneğin, yabancı uyruklu ile yerli birey, beyaz ile siyah, işçi ile işveren arasındaki temaslarda te-

zahür eden karşılıklı tepkileri anlamının gerekliliğini fark eder. Diğer deyişle, temas, toplumsal etkileşimin ilk aşaması olarak, sürecin sonraki aşamalarını şartlandırır ve kontrol eder.

Birtakım nedenlerden dolayı, teması mekânsal açıdan düşünmek uygun olacaktır. Kişiler ve gruplar arası temaslardan, daha sonra, *toplumsal mesafe* konulu ünitelerde bahsedilebilir. Böylece hem mesafe hem de temas konulu üniteler üzerinden zincirleme ve bir arada ilişkilerin grafik sunumunu yapmak mümkün olacaktır. Şimdilik, sosyal temas konulu yazıları mekânsal açıdan açıklamak yerinde gözükmektedir.

3. Okuma Metinlerinin Sınıflandırılması

Sosyolojik literatürde, sosyal temas çeşitleri arasında belirli ayrımlar ortaya çıkmıştır. Fiziki temaslar sosyal temaslardan ayrılmış; “iç-grup” ile ilişkiler “dış-grup” ile ilişkilerden farklı olarak algılanmış; tarihsel süreklilik gösteren temaslar hareketlilik gösteren temaslar ile kıyaslanmış; birincil temaslar ikincil temaslardan ayrı tutulmuştur. Peki, bu ayrımlar ne ölçüde mekânsal açıdan yapılabilir ve bu ayrımları mekânsal açıdan yapmanın faydası ne olabilir?

a) *Sosyal temaslar için bir zemin olarak toprak.*— Kişilerin ve halkların dünya üzerindeki konumu bize sosyal temasın mekânsal resmini çizer. İtalya’nın tarımsal bölgelerindeki ev kümeleri, kırsal Amerika’nın münferit çiftlik evleri ile kıyaslandığında farklı bir toplumsal yaşam izlenimi verir. Her ailenin bir nokta ile gösterildiği devasa bir ABD nokta haritası, kura alanlarda, kırlıklarda, mezralarda, köylerde, kasabalarda ve kentlerde grup davranışını etkileyen birtakım farklı koşulları şematik olarak sunacaktır. Kişilerin hareketlerini günlük, haftalık, aylık ve yıllık rutindeki varyasyonları ortaya çıkarmak kadar ayrıntılı biçimde gösteren bir tablo, şüphesiz, sosyal temasların yakınlığı ve yoğunluğundaki enteresan benzerlikleri ve farklılıkları gözler önüne serecektir. Böylece insanları günlük yaşam rutinlerine göre sınıflandırmak mümkün ve faydalı olacaktır.

b) *Sosyal temasın fizyolojik zemini olarak dokunma.*— Mekânsal

yaklaşımına göre mümkün olabilecek en yakın temas biçimi dokunmadır. Dokunma hissindeki fiziki yakınlık, ancak, temas tepkilerin yoğunluğunun sembolüdür. Temas arzusu ve temastan kaçınma, seçme yazısında Crawley'nin gösterdiği gibi, insan yaşamının en yakın ilişkilerinde ortaya çıkar. Sevgi ve nefret, arzu ve tiksinti, sempati ve düşmanlık, ilişkinin yakınlığıyla birlikte yoğunlaşır. Temasın yakınlığının salt iyi niyetin artışıyla sonuçlanacağı gibi sosyolojik bir yanılğı mevcuttur. Gerçek şu ki, artan temasın sonucu, duruma ve henüz tam olarak analiz edilmemiş unsurlara göre sempati ya da antipati olabilir. Süre ve sıklık gibi temasın kendine has koşulları, tıpkı normal ilişkilerden yalıtım durumunda olduğu gibi, başlangıçtaki dürtülerin ve sevgi ve nefret duygularının aksi yönde değişmesine yol açabilir.¹

c) “İç-grup” ve “dış-grup” ile temaslar. — Mesafe bakımından biz-grup, üyeler arasındaki dayanışmanın, hareket ve duyguların bütünüyle grup çıkarlarına ve davranışına göre düzenlendiği ölçüde tam olduğu bir gruptur. İç-grubun kendi üyeleri üzerindeki bu hâkimiyeti, dış-grup ile ilişkilerinde katılığa ve nüfuz edilemezliğe neden olur. *Folkways* adlı eserinde Sumner, içsel sempatik temasların ve grup egotizminin davranışta nasıl çifte standart ile sonuçlandığını gösterir: iç-grup üyeleri arasında iyi niyet ve dayanışma, dış-gruba ve dış-grubun üyelerine karşı düşmanlık ve güvensizlik. Esas nokta, belki de en iyi şekilde Shaler tarafından, yapmış olduğu sempatik ve kategorik temas ayırımında ortaya konmuştur. Shaler, dış-grup temaslarından iç-grup temaslarına, ya da mesafeli ilişkilerden samimi ilişkilere geçişi tasvir eder. Buna göre kişi, belli bir mesafeden bakıldığında ait olduğu grubun karakteristiğini sergilerken yakın tanışıklıkta kendi bireyselliğini ortaya koyar.

d) *Tarihsel süreklilik ve hareketlilik*. — Şimdinin kimliğini geçmişle koruyan tarihsel süreklilik, eski nesillerden yeni nesillere

¹ Alexander Pope, akıcı bir dil ve yerinde ifadelerle bu sapma sürecini somut biçimde tasvir etmiştir:

“Ahlaksızlık korkunç çehreli bir canavardır
Nefret edilesi fakat görülesi
Sık sık görür, aşına olursak
Önce katlanır, sonra acır, sonunda onu kucaklarız.”

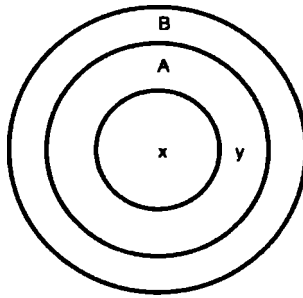
aktarılan geleneklerin varlığı anlamına gelir. Yaşamın hayal edebileceğimizden çok daha büyük bir parçasını oluşturan o muazzam sözlü gelenek bir yana, tüm o öğrenimi, ilmi, edebiyatı ve el sanatlarını kapsayan gelenek kanalı aracılığıyla tarihsel ve kültürel yaşam korunur. Bu, genç neslin yaşlıların bakımı ve koruması altında yaşadığı uzun çocukluk döneminin anlamıdır. Herhangi bir sebepten ötürü, genç nesil ile yaşlı nesil arasındaki temas koptuğunda—göçmenlerin durumunda olduğu gibi—çoğu zaman oldukça belirgin bir kültürel yozlaşma meydana gelir.

Hareketlilik temasları değişen bir şimdinin temaslarıdır; yılın keşifleri, popülër kitaplar, gelip geçen hevesler ve modalar gibi—toplumsal yaşam ve hareketlerin sağladığı teşviklerin sayısı ve çeşidinin ölçümüdür. Hareketlilik temasları bizlere yenilik ve havadis sunar. Bu tür temaslar sayesinde değişim gerçekleşir.

Buna göre hareketlilik, kişinin salt seyahat ve keşiflerde kurduğu sosyal temasları değil, aynı zamanda, duygu ve düşüncelerin toplumsal dolaşıma sokulduğu iletişim denen kanal aracılığıyla bizlere ulaşan teşvik ve önerileri ölçer. Gazete aracılığıyla, günümüzün sıradan insanı, zamanının toplumsal hareketlerine katılmış olur. Oysa onun okuma yazma bilmeyen atası, köyünün dışında akan olaylar seli tarafından kımıldatılmamış halde yaşayıp gitmiştir. Modern toplumların *temposu* nispeten iletişim araçlarının görece yetkinliğine ve duygu, fikir ve gerçeklerin dolaşım hızına göre ölçülür. Elbette ki, bir toplumun ya da grubun verimliliği salt rakamlar ya da fiziki kaynaklar bakımından değil, aynı zamanda ortak gelenek ve kültür sermayesinin bildirilişimi ve tanıtımı sayesinde hareketlilik ve erişim bakımından ölçülmelidir.

e) *Birincil ve ikincil temaslar.*—Birincil temaslar, “samimi, yüz yüze birliktelikler” iken ikincil temaslar, dışsal ve mesafeli beraberliklerdir. Birincil birliktelikleri konu alan bir çalışma, bu temas sahasının yakın temaslar ve tanışıklık temasları olmak üzere ikiye ayrıldığına işaret eder. Aşağıdaki diyagramda birincil temaslar, azami yakınlık çemberini (x) ve daha geniş tanışıklık çemberini (y) kapsayacak şekilde alt bölümlere ayrılmıştır.

Azami yakınlık içeren birincil temaslar, (a) aile içinde, özellikle ebeveynlerle çocuklar, karı ile koca arasında doğal olarak ortaya çıkan sevgi ile ve (b) aile dışında, örneğin sevgililer, can yoldaşları ve yakın dostlar arasındaki arkadaşlık ve muhabbet ile temsil edilen temaslardır. Bu ilişkiler hep bir tepki arzusunun tezahürüdür. Bu kişisel ilişkiler, insan tabiatı ve kişiliğinin geliştiği yuvalardır. Yeni doğmuş birkaç yüz bebeği psikoloji laboratuvarında incelemiş olan John Watson, “çocuğun duygusal yaşamını şekillendirmede ilk birkaç yılın hayati öneme sahip olduğu” sonucuna varmıştır.² Cooley’nin hayli anlayışlı biçimde sıraladığı başlıca meziyetler ve idealler, çoğunlukla, aile hayatının yansımalarıdır. Kuşkusuz, aile içi temasların bu son derece samimi ilişkilerinde, en yakın arkadaşlıklarda, kişilik son derece ciddi biçimde sınanır, en karakteristik ifadelerini keşfeder ya da bütünüyle altüst hale gelir.

A, birincil temaslar; x, azami yakınlık; y, tanışıklık; B, ikincil temaslar

Aile hayatı, dokunma ve tepki temaslarını temsil ederken mahalle ya da köy, birincil temasların doğal sahası, şehir ise ikincil temasların sosyal çevresidir. Birincil birliktelikte bireyler, yaşamlarının neredeyse her anında temas halindedirler. Köyde “herkes diğer herkes hakkındaki her şeyi bilir.” Davranış kuralları mutlak, toplumsal kontrol oldukça güçlü, aile ve bireyin statüsü sabittir. İkincil birliktelikteyse bireyler, yaşam-

² H. S. Jennings, John B. Watson, Adolph Meyer, ve W. I. Thomas, “Practical and Theoretical Problems in Instinct and Habit,” *Suggestions of Modern Science Concerning Education*, ss. 174.

larınun yalnızca bir ya da iki noktasında birbirleriyle temas hâlinededirler. Şehirde birey anonim hâle gelir, genelde yaşamının en çok bir ya da iki yönüyle bilinir. Davranış standartları görelidir; eski, birincil kontroller kaybolmuştur; ister istemez formel olan ikincil disiplin enstrümanları çoğunlukla ham ve etkisizdir; ailenin ve bireyin konumu belirsiz ve toplumsal skalada yukarı ya da aşağı doğru gerçekleşebilen ani değişimlere açıktır.

“Yabancı”nın sosyolojik açıdan önemini analizinde Simmel, konuya olağanüstü bir katkıda bulunmuştur. Sosyolojik anlamda “yabancı”, toplumsal ilişkilerinde birincil ve ikincil temasları birleştiren bireydir. Kendi toplumsal mesafe kavramını Simmel, yabancıların yakın ve uzağın birleşimi olduğunu ifade ederken kullanır. Öğrenci ile öğretmen, doktor ile hasta, papaz ile cemaat, avukat ile müvekkil, sosyal hizmet görevlisi ile yardıma muhtaç kimse arasındaki ilişkilerde yakınlık ve dışsallığın çeşitli birleşimlerini saptamak ilginç ve önemlidir.

Süreklilik temaslarına ve birincil ilişkilere dayalı bir toplumdan, ikincil temaslar etrafında örgütlenmiş, artan hareketliliğin söz konusu olduğu bir topluma dönüşümün kişisel ve kültürel yaşam üzerindeki etkisinin eksiksiz bir analizini burada vermek mümkün değildir. Ne var ki, bu geçişin belli başlı gözle görülür zıtlıklarından bahsedilebilir. Bir toplumda bireylerin artan hareketliliği kaçınılmaz olarak değişime ve dolayısıyla süreklilik kaybına yol açar. Toplumsal yaşamın yavaş hareket ettiği birincil gruplarda, hızlı ilerlediği ikincil gruplardakine nazaran daha büyük bir süreklilik hissi söz konusudur.

Dolaysız ve yakın temaslar ile fikir alışverişine dayalı temaslar arasında bir çatışma olmasa da zıtlık daha vardır. Tüm değer yargıları, Windelband’ın belirttiği üzere³, somut deneyime, diğer deyişle duyu temaslarına dayalıdır. İkincil temaslar etrafında örgütlendiği ölçüde toplum ise soyutlamaya, bilim ve tekniğe dayalıdır. Bu tür ikincil temasların sadece ikincil değerleri vardır zira amaçtan ziyade aracı temsil ederler. Davranış, duyuusal izlenimlerde ortaya çıktığı gibi, amacını gerçekleştirmek ve değerlerine ulaşmak için yine duyuusal izlenim-

³ Bkz. Giriş, ss. 8-10.

lerde son bulmalıdır. İkincil temaslara dayalı bir toplumda hayatın anlamı, dürtü ile dürtünün sonu arasında bir araçlar dünyası inşa etmek, değerleri geleceğe yansıtmak ve hayatı uzak umutları gerçekleştirmeye yönlendirmektir.

İkincil topluma uyumlu hale gelmenin birey üzerindeki nihai sonucu, şehrin yapay fiziki çevresinde birincil tepkilerini ikame edecek ifadeler bulmasıdır. Kişinin toplumsal gerçeklikle samimi, dolaysız ve anlık gelişen temaslardan kopuşu, büyük ölçüde, şehir yaşamının çapraşık sorunlar labirentinin müsebbibidir.

İktisadi ve toplumsal yaşamda somut ve şahsiden soyut ve gayri şahsiye dönüşüm Endüstri Devrimi'yle başlamıştır. Tıpkı el aletinin şahsi, marifet gerektiren, el yapımı eserler ortaya koyma faaliyetinin simgesi oluşu gibi makine, gayri şahsi, ustalık gerektirmeyen, geniş-çaplı üretim rutininin sembolüdür. "Zanaatkâr içgüdü" deneni şey, modern endüstrinin anonim, standartlaştırılmış üretiminde artık ifade bulamaz.⁴

Kişinin tepki verme, onaylama, kendini ifade etme gibi doğal dürtülerinin engellendiği tek yer endüstri değildir. Eskiden bizzat katıldığı sosyal hizmette, siyasette, dinde, sanatta ve sporda birey artık vekiller tarafından temsil edilmektedir. Eskiden insanların kendi aralarında paylaştığı müşterek faaliyetleri profesyoneller üstlenmiştir. Muazzam insan yığını modern yaşamın toplumsal faaliyetlerinin çoğunda artık bir aktör değil, izleyicidir. Şimdinin ortalama insanının rolü, profesyonel politikacının etkisiyle vergi mükellefine indirgenmiştir. Sosyal hizmette, organize hayır kurumları veren ile alan arasında girmiştir.

Bu ve bu gibi pek çok yolla şehir hayatının yapay koşulları kişiyi, merakını ve enerjisini ifade etmesini sağlayacak doğal fırsatların çoğundan yoksun bırakmıştır. Huzursuzluğun, yeniliğe ve heyecana açlığın modern yaşamın bu derece karakteristiği olması büyük oranda bu gerçeğe yorulabilir. Bu duygusal tatminsizlik, birincil-grup yaşamının tatmin edici düşkünlüklerinden serbest kalan hislere, duygulara ve içgüdülere ses-

⁴ Thorstein Veblen, *The Instinct of Workmanship, and the State of the Industrial Arts* (New York, 1914).

lenen gazeteler, ticari amaçlı eğlenceler, moda ve çalkantılar tarafından sermayeleştirilmiştir. Sosyal hizmetin *raison d'être*'si ve aynı zamanda şehir hayatındaki bütün sosyal kurumların temel problemi bu arka planla ilişkisi bağlamında anlaşılmalıdır.

II. OKUMA METİNLERİ

A. FİZİKSEL TEMAS VE SOSYAL TEMAS

1. Sosyal temasın Sınırları¹

Sosyoloji özellikle *temas* fenomeniyle ilgilenir. İnsanların diğer insanlarla gönüllü ya da gönülsüz temasından kaynaklanan tepkiler, bütünüyle biyoloji ve psikolojiye ait fenomenlerden ayrı olarak, bilhassa “toplumsal” fenomenlerdir.

Her şeyden önce, toplumsalın özünden değil, konumundan, alanından, kapsamından bahsetmek isteriz. Bunun nerede olduğunda hemfikir olabilirsek, ne olduğunu keşfetmeye devam edebiliriz. Toplumsal, o halde, bireyin ötesinde bir terimdir. Analiz adına, “birey”in soyutlanmış, kendi kendine yeten bir gerçek olduğu sanrısını kabul edecek olursak, belirli koşulları sağlamak için bu gerçeği aşmaya ihtiyaç duymayan çeşitli bilimsel problemlerle karşılaşabiliriz. Bireyin içinde bulunduğu koşullardan soyutlanıp kendini idame ettirip ettiremeyeceği, burada tartışmamız gereken bir konu değildir. Her halükârda, sıradan birey soyutlanmış değil, bir ya da birden çok bireyle çeşitli yollarla bağlantı halindedir. Bireylerin birbirleriyle bağlı olduğu farklı yollar, “temas” denilen kapsayıcı terimle ifade edilir. O halde, bireyden başlayarak, onu bütün boyutlarıyla ölçecek ve bütün evreleriyle resmedecek olursak, her insanın diğer insanların varlığı dolayısıyla ve diğer insanlarla arasında geçmişte ya da şu sırada gerçekleşen dalgali etki akımı sayesinde, olduğu kişi olduğunu keşfederiz. Orta Afrika’nun medeniyet ağıyla etrafını sarıp viski tutkusu aşıladığımız son yerlisi, içki ürünlerimizin talebine artış sağlar ve

¹ Albion W. Small, *General Sociology*, ss. 486-89 (The University of Chicago Press, 1905)’den alınmıştır.

ABD'nin milli gelirini ve dolayısıyla nüfusumuzun her bir üyesinin yaşam koşullarını etkiler. "Temas"tan kastettiğimiz şey budur. Dış dünya tarafından bilinmediği ve söz konusu Avrupa dünyası olduğunda dış dünyayı bilmediği müddetçe o Afrika kabilesi var olmayabilir de. Bu kabile dünyanın geri kalanıyla temas kurmaya başladığı anda, dünyadaki temasların toplamı bir o kadar artar, toplumsal dünya bir o kadar genişler. Diğer bir deyişle, toplumsalın sahası, bireyler ve bireylerin oluşturduğu gruplar arasındaki karşılıklı etki devrelerinin sahasıdır. Genel bir terim olan "temas" ön yargısal içerikler olmaksızın sınırları çizebilecek renksiz bir kelime olduğundan bu sahayı temsil etmek üzere öne sürülmüştür. İnsanlar arasında nerede maddi ya da manevi bir temas varsa, orada kaçınılmaz olarak bir etki alışverişi devresi söz konusudur. Toplumsalın alanı, böylesi bir alışverişin oluşturduğu alandır. Bu alan bebeğin anne tarafından ve aynı anda annenin bebek tarafından üretilmesinden, tüccar ve askerin dünya güçleri, dünya güçlerinin tüccar ve asker tarafından üretilmesine dek uzanır.

Sosyolojinin tam olarak dikkate aldığı fenomenleri tayin etmenin en genel ve kapsayıcı yolu, açıklama maksadıyla henüz olgunlaşmamış varsayımları işin içine katmadan, bunların kişiler arası "temas" fenomenleri olduğunu ileri sürmektir.

Psikoloji ve sosyoloji arasındaki iş bölümüyle ilgili daha önce söylenenler doğrultusunda, bireyin içinde olup bitenleri psikologlara bırakıp sosyologların işinin bireyler arasında gerçekleşen şeylerle başladığını söylemek en iyisi olacaktır. Bu, gerçek eylemlere yapılacak diğer herhangi bir soyut sınıflandırmaya mutlak olarak sadık kalılabileceğinden daha mutlak olarak sürdürülebilir bir ayırım ilkesi değildir. Ne var ki, belirli hatlar çizmemize yardımcı olur. Toplum araştırmacıları olarak işimiz, birey bireyselliği ile donanmış hale geldiği zaman ciddi anlamda başlar. İnsan gelişiminin bu aşaması, az ya da çok sayıda bir arada bulunan insanların yaşamının hem nedeni hem de sonucudur. Bu koşullar altında bireyler üretilir; bunlar birey olarak hareket ederler; birey olarak hareket ederek belirli bir toplum tipi üretirler; karşılık olarak bu toplum bireyleri etkiler ve onları farklı tür bireylere dönüştürür; dönüşüm geçir-

miş bireyler de buna karşılık yeni bir toplum tipi üretirler ve bu ritim sonsuza dek sürer. Tüm bunların gerçekleştiği mecra ister maddi ister manevi olsun, temastır. Her iki durumda da temaslar bireylerde çıkar çatışmalarıdır.

2. Toprak ve Halk²

Her klan, kabile, devlet ya da ulus bir diğerinden bağımsız düşünölemeyecek iki fikri içerir: bir halk ve bu halkın üzerinde yaşadığı toprak. Tarih, sosyoloji ve etnoloji yeryüzünün sadece iskân edilmiş alanlarıyla ilgilenir. Bu alanlar nihai önemlerini üzerlerinde yaşayan halklar sayesinde kazanırlar; bu alanların iklim şartları, toprakları, doğal kaynakları, fiziki özellikleri ve coğrafi konumları esasen mevcut ya da olası sakinlerinin gelişimindeki unsurlar olarak önem teşkil eder. Bir toprak sadece halkı üzerindeki etkisi ışığında incelendiğinde tam anlamıyla idrak edilebilirken bir halk faaliyet alanından bağımsız halde anlaşılamaz. Dahası, insan faaliyetleri ancak dünyanın farklı bölgelerinde onları teşvik eden çeşitli coğrafi koşullar bağlamında tam olarak anlaşılır. Denizciliğin, tarımın, ticaretin evrim ilkeleri ve ayrıca nüfus teorisi, yargıya varmak için gereken veri dünyanın her yerinden elde edilmediği, her olgu içinde doğduğu yerel koşullar ışığında değerlendirilmediği müddetçe doğru ve nihai ifadelerine ulaşamazlar. Bu nedenle antropoloji, sosyoloji ve tarih, coğrafyanın süzgecinden geçmelidir.

Sosyolojinin çoğu sistemi insanı sanki bir şekilde dünya yüzeyinden bağımsız bir varlıkmiş gibi görür; toplumun toprak temelini göz ardı eder. Beşerî coğrafya uzmanıysa, sosyologların toplumun çimentosu olarak gördükleri çeşitli toplumsal güçleri, gerek ekonomik gerek psikolojik, tanır fakat bunlara ekleyecek şeyleri vardır. O, ilkel bir kabile ya da oldukça örgütlü bir devlet tarafından işgal edilen toprakta, toplumu bir arada tutan temel maddeyi, başlıca sosyal faaliyetlerin esas dayanağını görür; yerleşik evleri, artan nüfus yoğunluğu, ayırıcı

² Ellen C. Semple, *Influences of Geographic Environment*, ss. 51-53 (Henry Holt & Co., 1911)'den alınmıştır.

ve oldukça farklılaşmış toprak kullanımı, maden kaynaklarından istifadesi ve son olarak başka bölgelerle çeşitli ilişkilerin tesisi anlamına gelen o kapsamlı mal ve fikir alışverişi ile birleştirici bir güç uygulayan ortak bölgeyi görür. Grubun toprakla ancak zayıf ve geçici ilişkiler kurduğu ilkel topluluklarda bu birleştiricilik zayıf olduğundan bu düşük seviye toplumsal bileşik, organik muadili, bir amipin düşük seviye hayvansal organizması gibi kolayca dağılırken toprakla daha karmaşık ilişkiler içeren her ilerlemeyle birlikte güçlenir. Neticede, modern toplum ya da devlet kendi toprağının her bir karışına yayılmış, sahip olduğu her bir coğrafi avantajı kullanmış, uluslararası ticaretle zenginleşmek ve fırsat oldukça çevre bölgeleri koloniler aracılığıyla kendine katmak için coğrafi konumundan yararlanmıştır. Bu coğrafi taban ne kadar genişse, devletin kaynakları bir o kadar zengin, bir o kadar çeşitlidir; iklimi bu kaynakların kullanımına ne kadar elverişliyse, toplum üyelerinin iklimle ve iklim aracılığıyla birbirleriyle kurabileceği bağlantılar bir o kadar fazla ve karmaşıktır, bir başka deyişle, toplumun nihai tarihsel önemi bir o kadar büyüktür.

3. Dokunma ve Sosyal Temas³

İnsan ilişkileriyle ilgili genel düşünceler, cinsel tabunun işlediği mecralardır ve bunlar şimdi masaya yatırılmalıdır. Toplumsal tabunun ya da onun alt bölümü olan cinsel tabunun unsurlarını kıyaslayacak olursak, insan ilişkilerinin hem *cins* hem *tür*deki nihai testinin *temas* olduğunu görürüz. İnsanın insanla ilişkilerine dair ilkel düşüncelerin tetkiki, bu ipucu rehberliğinde, cinsel tabu teori ve pratiğinin altında yatan ilkeleri açığa çıkaracaktır. Bugüne dek gördüğümüz üzere, cinsel farklılaştırmadan kaynaklanan, meslek ayrımı ve cinsiyet dayanışması ile kalıcı kılınan bu ayrışma, insan ilişkileriyle ilgili dinî görüşlerin kesintisiz desteğini alır. Bu görüşler temas üzerine yoğunlaşır; kültürün herhangi aşamasındaki insan ilişkileriyle ilgili düşüncelerin tümünün kökeninde temas fikri yatar ve karşı-

³ Ernest Crawley, *The Mystic Rose*, ss. 76-79 (The Macmillan Co., 1902)'den, izin alınarak aktarılmıştır.

lıklı ilişkilerin en temel biçimi olduğundan temas, tek evrensel ölçüdür. Psikoloji bunu doğrular; nitekim konu etnolojiden ziyade psikolojinin alanına girmektedir.

Daha önce belirttiğim ve tekrar belirtme ihtiyacı duyduğum üzere, psikolojinin desteğiyle yapılacak, ortalama modern insanın duygu ve düşüncelerinin karşılaştırmalı bir incelemesi, etnolojik tahkikata son derece değerli bir katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, fiziki temas arzusu veya isteğinin az çok bilinçaltında yatan, benzerlik, uyum, arkadaşlık ya da sevgiden kaynaklanan hayvani bir duygu olduğunu görürüz. Dünyanın her yerinde, arkadaşlar arası selamlaşma, ister burun sürtüştürme, ister öpüşme, kucaklaşma ya da tokalaşma şeklinde olsun, temas ile ifade edilir. Benzer biçimde, bir çocuğun, o ebedi vahşinin, arkadaşlığını ifadesi de kol ve omuzları temas ettirme şeklindedir. Daha da ilginç, gene konumuz bağlamında, aşkın evrensel çapta temas ile ifade edilişidir. Sevdiğine dokunmak, aşığın daimî arzusudur ve her ne kadar bu dürtünün izini atomların özündeki kutupsal ya da cinsel cazibeye, Empedokles'in *φιλία*'sına dek sürmesek de aşkın başlangıç ve bitiş yerini belirleyebiliriz. Analiz edildiğinde, bu duygunun daima temasa döndüğü görülür.

Bunun dışında, salt temas isteğinin, dokunulacak kişi temiz olmasa bile sağlıklı olduğunda veya aynı yaş, sınıf ya da kasttan ve ortalama insan için ekleyebiliriz ki, aynı cinsiyetten olduğunda evrensel olduğunu görürüz.

Öte yandan, benzerlik, uyum, arkadaşlık veya sevginin söz konusu olmadığı insan ilişkilerinde, bilinçli veya bilinçsizce, temastan kaçınmanın bundan daha az evrensel bir yanı yoktur. Bunu kişinin bir hastaya, yabancıya, uzak tanıdıklarına, düşmanlarına ve yaşı, konumu, hissiyatı, gayesi ve hatta cinsiyeti kendinden farklı olana karşı tutumunda görürüz. Popüler dil, bu hissi ifade eden deyimlerle doludur.

Gene, duyguların patolojisi, bütün varlığın, temasa karşı anormal düzeyde bir arzu ya da tiksinti ile birlikte, dokunma hissine odaklanmış gibi görüldüğü çok sayıda ilginç vaka sunar. Duyguların fizyolojik zevk ve acıdan evriminde temas, çevre ile işlevsel tatmin ya da tatminsizlikle bağlantılı olarak önemli bir rol oynar.

Bununla birlikte, duyumun düşünceyi koşullandırdığı, buna karşılık ufacık bir düşüncenin tüm duyumda içkin olduğu durumların yanı sıra, tüm duyular arasında hem başlangıçta hem de organizmanın hassas yüzeyinde gerçekleşen, uzmanlaşmış organların dokunma hissi vasıtasıyla hâlâ eş güdümlü olduğu müteakip gelişmede sıkı bir bağın söz konusu olduğu durumlar mevcuttur. Gene, burada, sinir sisteminin beyne dış dünyayla ilgili bilgiyi, duyarlı olduğu kadar koruyucu bir yüzey olan derinin dokunma duyusu ve duyu organlarının zarları aracılığıyla iletmesi şeklinde gerçekleşen temas fikirlerinin oluşumunu ve bu bilginin özünde etkiye tepki olduğunu görürüz. İlkel fizik, temasın bir darbenin değiştirilmiş biçimi olduğunu kavramakta modern olandan geri kalmaz. Bu değerlendirmeler temasın, kişinin yaşamında önemli bir rol oynamanın yanı sıra fikirlerin gelişiminde derin bir etkiye sahip olmuş olması gerektiğini gösterir ve temas fikirlerinin insan ilişkilerinde şimdiye dek evrensel ve tek değişmez unsur oldukları ve halen de öyle olmaya devam ettiği varsayılmalıdır. İlkel tabunun altında yatan fikirlerin, her ne kadar çoğunlukla dini içerikleri boşaltılmış olsa da hâlâ insan tabiatının hayatı bir parçası olduğunu gördüğümüzden ve kanaatimce, törenler ve görgü kuralları, direkt olarak işlevsel süreçlerden kaynaklanan temel fikirlerde bulduğumuz türden canlı psikolojik bir güce yaslanmadıkları sürece böylesi bir hayatiyete sahip olamayacağından bu varsayımın altı çizilmelidir.

Bu temas fikirleri, kültürün hangi aşamasında ortaya çıkarlarsa çıksınlar, kelimenin her manasıyla *ilkeldirler*. Kökenleri ve karakterleri tüm hayvansal ve hatta örgütlü yaşamın, çevresiyle ilişkisinde organizmanın bütünü için aynı anda hem biyolojik bir monitör hem de bir koruma teşkil eden o oldukça gelişmiş hassasiyetine dek uzanır. Çevrenin tehlikeliliğine ya da güvenliliğine dair öznel fikirler bu hassasiyetten doğar. Söz konusu insansa, onun çevresi ve özellikle de çevresindeki insanlar hakkındaki bu öznel fikirlerinin, temastan kaçınmanın ya da temas arzusunun farklı ifadelerinin kökeni olduğunu varsayabiliriz.

Son olarak, tehlikeli karakteri belirgin olduğunda temastan kaçınmanın tabularla ilişkilendirilen en çarpıcı fenomen ol-

duğu gözlenebilir. Tabuda "dokunulmaz" ifadesi dünyanın her yerinde, kimsenin temas kurmaya cüret etmediği Samoa ve Maori şeflerine ait türden yerleşik tabularda dahi dikkat çekici noktadır; bu nedenle temasa karşı isteksizliğin böylesi ilişkilerde de olası olduğu çıkarsaması yapılabilir.

B. DAYANIŞMA VE HAREKETLİLİK BAĞLAMINDA SOSYAL TEMAS

1. İç-Grup ve Dış-Grup⁴

Oluşturmamız gereken "ilkel toplum" fikri bir bölge üzerine dağılmış küçük gruplara karşılık gelir. Bu grupların büyüklüğü, varoluş mücadelesinin koşulları tarafından belirlenir. Her grubun iç örgütü, büyüklüğü ile örtüşür. Gruplardan oluşan gruplar, onları bir araya getiren ve diğerlerinden farklılaştıran (akrabalık, komşuluk, müttefiklik, evlilik ve ticaret gibi) birtakım ilişkiler içinde olabilirler. Bu nedenle biz, biz-grup ya da iç-grup ile diğer herkes veya onlar-grupları, dış-gruplar arasında bir ayırım baş gösterir. Bir biz-grubun içerisindékiler birbirleriyle barış, düzen, kanun, idare ve endüstri ilişkisi içindeyken dışarıdakilerin veya onlar-grupların tümüyle, antlaşmalarla ortaya çıkan değişiklikler bir yana bırakılacak olursa, bir savaş ve yağma ilişkisindedirler. Bir grup egzogamik ise, o grubun kadınları dışarıda bir yerde dünyaya gelmiştir. Grupta rastlanabilecek diğer yabancılarsa evlatlıklar, konuk-arkadaşlar ve kölelerdir.

Biz-grup içindeki arkadaşlık ve barış ilişkisi ile, biz-grubun onlar-gruplara olan düşmanlık ve savaş ilişkisi arasında bir bağlantı söz konusudur. Dışarıdakilerle savaşma zorunluluğu, iç uyumsuzluğun grubun savaş gücünü zayıflatacağı düşüncesinden ötürü içeride barışı sağlar. Bu tür zorunluluklar iç-grup içinde münakaşaların önüne geçmek ve disiplin sağlamak adına bir idare ve kanun oluşumuna yol açarlar. Bu nedenle savaş ve barış hep bir diğerine tepki vermiş, bir diğerini geliştirmiştir, biri grup içi, diğeri gruplar arası ilişkide. Komşular

⁴ W. G. Sumner, *Folkways*, ss. 12-13 (Ginn & Co., 1906)'den alınmıştır.

ne kadar yakın, ne kadar güçlüyse savaş o kadar şiddetli, tarafların iç örgütü ve disiplini o kadar yoğundur. Gruba karşı sadakat ve fedakârlık, dışarıdakilere karşı nefret ve aşağılama, içeride kardeşlik, dışarıda savaşçılık — bunların tümü birlikte gelişir, hepsi aynı durumun ortak ürünleridir.

Etnik merkezcilik, kişinin kendi grubunun her şeyin merkezi olduğu, geri kalan gruplarınsa bu gruba göre derecelendirilip değerlendirildiği yaklaşımın teknik adıdır. Âdetler hem iç hem de dış ilişkileri kapsamak üzere onunla örtüşür. Her grup kendi gurur ve kibrini besleyip büyütür, kendini üstün adeder, kendi mabutlarını yüceltir ve diğerlerine küçümseme ile bakar. Her grup sadece kendi âdetlerinin doğru olduğunu düşünür; başka grupların başka âdetleri olduğunu görünce onları aşağılama ihtiyacı hisseder. Aşağılayıcı yakıştırmalar bu farklılıklardan kaynaklanır. “Domuz-yiyici,” “inek-yiyici,” “sün-netsiz,” “geveze,” gibi lakaplar küçümseme ve nefret ifadele-ridir.

2. Sempatik Temaslar ve Kategorik Temaslar⁵

Şimdi de birbirine tamamen yabancı iki insan bir araya geldiğinde neler olur onu düşünelim. Başka bir bölümde ele aldığım sınıflandırma güdüsü, aynı anda bu iki insanı, yaklaşan nesnenin önce bir canlı, daha sonra da bir insan olduğunun ayırımına varmaya sevk eder. Dış görünüş ve kılık kıyafet bu kategorize etme sürecini daha öteye taşır. Bu sayede onlar birbirlerini, “şu şu kabileden ya da şu şu toplumsal sınıftan” şeklinde gruplara yerleştirirler. Bu saptamaların ardından birbirlerinde, geçmiş deneyimlerden ötürü söz konusu kategorilerle özdeşleşen, yerinde bir sempati ya da düşmanlık uyandırır. Bunların kendiliğinden gelişen, içgüdüsel ve farkında olunmadan varılan yargılar olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu yargılar, temas sanatına dair insana, atalarının yaşamından miras kalan kadim ilim sayesinde oluşur; bunlar büyük olasılıkla, bir ölçüde ayıklanma tarafından onaylanmışlardır, zira komşunun

⁵ N.S. Shaler, *The Neighbor*, ss. 207-27 (Houghton Mifflin Co., 1904)’ten alınmıştır.

tabiatına dair bu tespitler, varoluşun alt aşamalarında kritik öneme sahipti; canlılar sağlıklı veya hasta olarak tespit edilışlerine göre yaşıyor ya da ölüyorlardı, hızla ya da yavaşça. Bu tür buluşmalar sırasında zihinlerimizde olup bitenleri gözlemleyecek olursak, bu eylemin, göze bir cisim yaklaştığında göz kapaklarının anında tepki veriş gibi çabucak gerçekleştiğini, biz henüz farkına varmamışken bittiğini görürüz.

İnsanlar arası temasın koşullarına, özellikle de iki insan ilk kez karşılaştığında olanlara ilişkin bu bakışla, bir sonraki adımda neler yaşanır ona göz atalım. Bir tanışıklığın başlangıcında karşı tarafa kaçınılmaz surette sınıflandırıcı bir yolla yaklaşıldığını gördük. Taraflar birbirlerini, birkaç uygun işarete binaen, bir grubun üyesi olarak algırlar; aradaki tanışıklık geliştikçe bu kategoriler daha çok nitelik kazanır ve bu kategorilerin sınırları, yıkılana dek bu veya şu yöne doğru zorlanır. Bu süreçte kategorinin kendisi için, ya da kişinin kendi zihnindeki kategori için savaştığını ve bu nedenle dolaysız gerçek ile ön yargı arasındaki mücadelenin sonucunun her zaman şüpheli olduğunu belirtmek gerekir. Bilginin, özellikle de şahsi deneyimle elde edilmiş bilginin en çok yararlı olduğu yer burasıdır. Bir Yahudi'nin tıpkı kendisi gibi olduğunu keşfetmeye başlayan bilgisiz bir adam, zihnindeki kategoriye ilkelce tutunur. Karşısındaki kişi bir Yahudi'dir, dolayısıyla akrabalık kanıtının herhangi bir önemi olmamalıdır. Daha bilgili olan ya da olması beklenen kişiye, zihnindeki kategorileri ıslah etmeye alışkıdır. Karşısındakinin bize sadece İsa'yı değil, gidişatımızı şekillendiren bütün bilindik peygamberleri veren bir ırkın komşusu olduğunu hatırlar; onun bu anlayışı içgüdüsel ön yargının bariyerlerini çöktürmeye yardımcı olur.

Arkadaşlığın hasıl olduğu, ilerleyen tanışıklık aşamasında, zihnimizdeki kategori kaybolmaya başlar. Kuşkusuz, bir ilişki-
deki ilerlemeyi, zihnimizdeki kategorinin kırılma derecesine göre ölçebiliriz. Oldukça yakından tanıdığımız kimselere ilişkin zihinsel durumumuza dikkatlice bakarsak, çoğunun hâlâ, her ne kadar daha belli belirsiz de olsa, gruplara sınıflandırılmış olduğunu görürüz. Yakınlarımızdan sadece birkaçı kendisi olarak öne çıkarken, kalbimize en yakın olanların tümü gözümüzde mutlak surette bireyselleşmiştir; öyle ki, onlar hak-

kındaki yargılarımıza kendi güdülerimizi ve kendi kavrayışımızı temel alarak varırız. Sevgilimiz, eşimiz ya da çocuklarımızla ilgili sınıflandırıcı ifadeler kullanabiliriz fakat bunların bir anlamı yoktur; bize göre bu kişiler bütünüyle bireydir, kapsayıcı kategorinin bütün izleri silinmiştir; onlar, kelimenin tam manasıyla, komşularımızdır, bize öyle yakınlardır ki onlara baktığımızda başka hiçbir şey görmeyiz, kendimizi bile.

İnsanlar arası temasa ilişkin bu değerlendirmeleri özetleyecek olursak dünyanın, inorganik varlıklardan organik varlıklara, buradan piramitin zirvesindeki insana doğru ilerledikçe büyüyen bir bireysellikler sistemiyle çalıştığını söyleyebiliriz. Tüm bu bireyler soyutlanmış haldedir; istisnasız her biri, diyardaki diğer herkesten ayrıktır; her biri diğerlerinden etkilenir ve bunun karşılığında, türdeşlerinden ya da başka türlerden varlıklara kendine has etki akıntısını gönderir. Söz konusu insan olduğunda bu yalıtım bilhassa büyüktür zira o, durumunu kavrayacak ve yalnızlık derecesini bilecek bir bilinçle donatıldığını bildiğimiz tek canlıdır. Tüm bireyler düşünüldüğünde, görülebilir olan, var olanın sadece küçük bir kısmıdır. Aynı şekilde, insanın başkalarına, hatta kendine olan bu görünürlüğünün miktarı çok azdır; komşusuna kolayca belli edebileceği şeyler, esas bütünün son derece sınırlı bir parçasıdır. Yine de insanlarla ilişkilerimizi bu sınırlı temele dayandırmamız gerekir. Hemcinsimiz hakkında her şeyi öğrenmeye çalışma yönteminin kusurluluğu, ona uyguladığımız kategori ayrımcılığının önemsiz içerikleri tarafından iyi bir şekilde gösterilmiştir. Daha evvel önerildiği üzere, insanlarla ilişkilerimize anlayış katarak türümüz hakkında bilgi sahibi olmuş kimseler tarafından çok şey yapılabilirken, bu ilişkilerin iyileştirilmesinin tek verimli yolu duygudaşıktan geçer.

Bir insanı anlamada bilginin sunabileceği tek yardım, o kişinin olgular dünyasındaki yerinin açıklamasından ibarettir ve tek başına bu bilgi sadece bilimsel açıdan değerlidir. Sempatik yaklaşım tarzının avantajıysa, komşuyu kendimizin başka biçimdeki hali olarak görmemiz, dolayısıyla onun aslında biz olduğu şeklindeki içgüdüsel hipoteze dayanarak onun hislerine ortak olmamız ve duygularını paylaşmamızdır. Gelgelelim, başkalarına bu gözle bakmanın çok fazla hataya yol açabileceği

de şüphe götürmez bir gerçektir. Bu tür gafların örneklerine, yabancı insanın ağaca ya da taşla tapınışından, medeni insanın insan formundaki tanrı anlayışına dek, kişileştirme sürecinin pek çok derecesinde rastlarız. Bu tür yanlışlara bir de türümüze mahsus duygu ve düşünceleri düşük seviye hayvanlara atfederken düşeriz fakat insan söz konusu olduğunda bu aynılık düşüncesi asgari düzeyde yanlış, azami düzeyde doğrudur. Sıralayacağımız sebeplerden ötürü bu yaklaşım, kuşkusuz, yapabileceğimiz ya da yapılmış olup da verimli olduğunu düşündüğümüz herhangi bir bilimsel tahkikattan elde edilebileceğinden çok daha doğru bir sonuç verir.

Sempatik yaklaşım tarzına göre, kendi türümüzden birinin esasen kendimiz olduğunu hissettiğimizde zımnın, onun ihtiyaçlarının ve hislerinin tıpkı kendimizinki gibi olduğunu, farklı zamanlarda hâletiruhiyemizin birbirine benzediğini varsayarsanız, böylece büyük bir tuhaflık hissetmeksizin o kişiyle güdü değiş tokuşu yapabiliriz. Bize bunu yaptıran şey, aldığımız eğitim, karşımızdakinin sınıfı, konumu ya da diğer tesadüfi koşullar değil, o kişinin varlığının temel özellikleridir. Dolayısıyla bu varsayım bütünüyle doğrudur. İnsanoğlu hakkında bildiklerimizin tümü, temel hislerin alanına giren tüm nitelikler ve güdüler dikkate alındığında, insanların çarpıcı biçimde birbirine benzediği ifadesini doğrular. İnsanların sevgileri, nefretleri korkuları ve kederleri özünde birbirinin aynıdır; bu nedenle sempatik yaklaşımın başkasının aslında kişinin kendisiyle aynı olduğu şeklindeki ön doğrusu boş bir fantezi değil, oturmuş bir gerçektir. Bu ön kabul, tüm insanların düşünce ve eylemdeki muhakemesini içeriyor olmanın yanı sıra, ona uygulayabileceğimiz bütün bilimlerin teminatına sahiptir.

İnsanı insandan ayıran uçurumların sempati aracılığıyla nasıl çabucak aşılabildiğini görmek kolaydır. Sözlü ya da sözsüz dil bakımından çağların tüm araçları bu boşluğu geçmekte başarısız olup iki varlığı birbirinden ayrı bırakırken sempatiyle dolu bir ruh uçurumu tek adımla aşar. İnorganik ve organik birey grupları arasındaki farklılıklar dizisini bu tuhaf özellikle tamamlarız. Düşük seviye ya da canlı olmayan yalıtımlarda, birimlerin mekanik olarak etkileşim kurmaktan öteye geçmeleri için herhangi bir sebep yoktur. Onlar âlemdeki tüm hiz-

metlerini en iyi şekilde ancak diğerlerinden tamamen ayrı durarak sunabilirler. Fakat organik dizilere gelindiğinde, en düşük türlerin üyeleri arasında dahi oluştuğuna rastladığımız ahlaki düzenin başlangıçlarını oluşturmak amacıyla birimlerin kendi yakınlarındakileri anlama ihtiyacı hissetmeye başladığı görülür. İşte bu sempatik uyumdan, yaşamın erken aşamalarında basit başlangıçlarında gördüğümüz topluluk ortaya çıkar, varlığın boyutuyla birlikte büyür ve azami başarısına inşanda ulaşır. Tüm organik birleşmelerin en büyüğü olan insan toplumu, birimlerinin belirli ortak amaçlar ve anlayışlarda ke-netlenmesini gerektirir. Bu birlik ancak sempati yollarıyla—özünde her insanın diğer insanlarla akraba olduğu şeklindeki içgüdüsel kanaat ile—etkili kılınabilir.

3. Tarihsel Süreklilik ve Medeniyet⁶

Siyasi ve iktisadi kurumlarla alakalı meselelerde doğal ırkların medeniyet seviyeleri arasında büyük farklar görürüz. Dolayısıyla medeniyetin sadece başlangıcını değil, aynı zamanda evriminin oldukça büyük bir kısmını görmek için bu ırklara bakmak ve bu farklılıkları yetenek seviyesindekinden ziyade gelişim koşullarındaki büyük farklılıklara atfetmek gerekir. Mübadele de kendi rolünü oynamıştır ve ön yargısız gözlemciler, farklılıktan ziyade mutabakata dayalı gerçekler karşısında daha çok hayrete düşmüşlerdir. “Şaşılacak şey,” diye haykırır Chapman, *Damaraların* geleneklerini düşününce, “dünyanın her yerinde insan familyasının davranış ve pratikleri nasıl da birbirine benziyor. Burada dahi, iki farklı Damara sınıfı, dini törenlerini tıpkı Yeni Zelandalıların yaptığı gibi yapıyor: ön dişin kenarını yontmak ve serçe parmağı kesmek gibi...” *Bekuanalarla* benzerliklerinin daha fazla olması bile bu kadar şaşırtıcı değildir, der aynı gezgin. Medeniyetin özü öncelikle deneyim birikiminde, ardından bu birikimin korunduğu sabitlikte ve son olarak onu öteye taşıma ya da artırma kapasitesinde yattığına göre ilk sorumuz, uygarlığın ilk esas koşulunu gerçekleştirmenin, diğer deyişle, beceriklilik, bilgi,

⁶ Friedrich Ratzel, *The History of Mankind*, Cilt I, ss. 21-25 (The Macmillan Co. tarafından 1896’da yayımlanmış, izinle yeniden basılmıştır.

güç ve sermaye formunda bir kültür stoku biriktirmenin nasıl mümkün olacağıdır. Birinci adımın, tabiatın özgürce sunduğu şeylere tam bağımlılıktan bunlardan en önemlilerinin özellikle tarımda ya da hayvancılıkta insan emeğiyle bilinçli istifadesine geçiş olduğunda uzun süredir bir fikir birliği mevcuttur. Bu geçiş, bir anda tabiatın en uzak olanaklarına kapı açar fakat birinci adımdan şu anda erişilmiş olan yüksekliğe dek uzun bir yol olduğunu da unutmamak gerekir.

İnsanın ve aynı zamanda bütün ırkların idrak kabiliyeti, harici koşulların yarattığı farklı etkilerin yanı sıra tanrı vergisindeki farklılıklara binaen geniş bir çeşitlilik gösterir. Bilhassa, idrak kabiliyeti yüksek stokun iç uyum, dolayısıyla sabitlik ya da süreklilik derecesinde farklılıklar mevcuttur. Uyum isteği, bu stoku ayıran şey, uygarlığın alt basamaklarını nitelerken uyum, devredilemezlik ve büyüme gücü üst basamakları niteler. Alt basamaklarda, bu ırkların ne eskiden kalma zenginliklerinin şuurunda olmayı kayda değer bir dönem boyunca sürdürmelerine ne de önde gelen zihinleri kendine katma ya da herhangi bir teşvik yolu benimseme ve geliştirme yöntemiyle zeki insan stoklarını kuvvetlendirip artırmalarına imkân tanıyan bir gelenek yoksulluğu görürüz. Bütünüyle yanılmıyorsa, ırklar arası en derin farklılıkların kaynağı buradadır. Tarihi ırklar ile tarihi olmayan ırklar arasındaki zıtlık bununla örtüşür.

Bir çocuğun çabucak olgunlaşan hamlığı ile çoğu açıdan durma noktasına gelmiş bir yetişkinin sınırlı olgunluğu arasında fark vardır. “Doğal” ırklar derken kastettiğimiz şey, bunların ilkinden ziyade ikincisine benzer. Biz onları uygarlıkta noksan ırklar olarak adlandırırız zira iç ve dış koşullar onları gerçek manada uygar ırkların ve ilerleme teminatlarının nişanesi olan kültür alanındaki kalıcı gelişmişliğe erişmekten alıkoymuştur. Yine de üst basamaklara yükselmek için gereken—dil, din, ateş, silah, alet edevat gibi—ilkel araçlardan yoksun olmadıkları sürece hiçbirini kültürsüz olarak adlandırmaya cüret etmemeliyiz; tek başına bu ve bu gibi araçlara, örneğin ehli hayvanlara ve kültür bitkilerine sahip olmak dahi, bütünüyle uygarlaşmış ırklarla çeşitli ve sayısız alışverişe delil iken.

Onların bu lütuflardan istifade etmeyişlerinin sebepleri çe-

şittir. Düşük zihinsel kapasite genelde bu sebepler arasında ilk sıraya yerleştirilir fakat bu, uygun olmasına rağmen pek de âdil olmayan bir açıklamadır. Günümüzün vahşi ırkları arasında kapasite açısından büyük farklılıklara rastlarız. Gelişim sürecinde düşük kapasiteli ırklar geride kalırken az da olsa yüksek kapasiteli ırkların çok daha fazla kültür aracına sahip olduklarına ve ilerleyişleri için istikrar ve güvenlik temin ettiklerine itiraz etmeye gerek yoktur. Fakat ilerletici ya da engelleyici etkileri bakımından dışsal koşullar çok daha açıkça ayırt edilebilir ve tahmin edilebilirler; ve ilk sıraya bunları yerleştirmek çok daha doğru ve mantıklıdır. Vahşi ırkların mesken yerlerinin neden çoğunlukla iskân edilmiş dünyanın en uç sınırlarında, soğuk ya da sıcak bölgelerde, ücra adalarda, gözden ırak dağlarda ya da çöllerde olduğunu aklımız alır. Dünyanın Avustralya, Arktik bölgeler ya da Amerika'nın en kuzeyi ile en güneyi gibi tarım ve hayvancılık için pek de elverişli olmayan kısımlarında bu ırkların geri kalmışlıklarını anlarız. Yarım yamalak gelişmiş kaynakların verdiği güvensizlikte ayaklarına bağlı duran ve hareketlerini dar bir alanla sınırlayan ağır zincirleri görebiliriz. Sonuç olarak sayıları azdır; toplam entelektüel ve fiziki başarılarının azlığı, seçkin insanların enderliği, bireyin faaliyeti ve basireti üzerine çevre kitleler tarafından uygulanan ve toplumun sınıflara bölünmesinde etkili olan yararlı baskının yanı sıra sağlıklı bir iş bölümüne teşvikin yokluğu yine bu azlıktan kaynaklanır. Bu kaynak güvencesizliğinin kısmi bir sonucu da doğal ırkların istikrarsızlığıdır. Bir göçebe kuvvet bu ırkların içinden geçerek istikrarsız siyasi ve iktisadi kurumlarının mutlak kusurluluğunu onlar için daha kolay kılar, uyuşukça yaptıkları tarımsal faaliyet onları toprağa bağlarmış gibi gözükse de. Bu nedenle bol miktarda temin edilmiş ve iyi korunmuş kültür araçlarına rağmen hayatları genelde gelişigüzel, güç israfıyla dolu ve verimsizdir. Bu hayat iç tutarlılıktan ve istikrarlı büyümeden yoksundur; bu hayat, tarih dediğimiz şeyin başlangıçlarında sıkça rastladığımız medeniyet tohumlarının filizlendiği hayat değildir. Bu daha ziyade, medeniyetten uzaklaşmalarla ve çoğunlukla tarihin başlangıcından uzun bir süre önce var olmuş uygar dünyalardan arda kalan bulanık hatıralarla dolu bir hayattır.

“Medeniyet” ya da “kültür” kelimesiyle ifade ettiğimiz şey genelde, insan zekâsının belirli bir sürede edindiği tüm marifetlerin toplamıdır. Üst ya da alt, medeni ya da yarı-medeni veya “doğal” ırk şeklinde derecelendirirken dünyanın çeşitli medeniyetlerine kendi eriştiğimiz seviyeye göre bir standart uygularız. Medeniyet aslında *bizim* medeniyetimiz demektir.

Barakaları, köyleri, ırkları, hatta art arda gelen nesilleri bir diğerinden soyutlayan zamansal ve mekânsal sınırlandırma kültürün olumsuzlanmasını içinde barındırır. Gelişim ihtimaliye bunun zıddında, diğer deyişle çağdaşlar arası ilişkide ve atalarla torunlar arası dayanışmada yatar. Çağdaşların birliği, kültürün muhafazasını, nesilden nesile aktarılacak yayılıp genişletilmesini garantiler. Medeniyetin gelişimi bir istifleme sürecidir. İstifler, bir tutucu gücün koruması altında kısa zamanda kendiliğinden büyürler. İnsan ürünü ve etkinliği kapsamına giren tüm sahalardaki bütün üstün gelişmelerin temelini ilişkiye dayandığını görürüz. İster çağdaşlar ister nesiller arası olsun, sadece işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma sayesinde insanoğlu, en üstün üyelerinin şu anda durmakta olduğu medeniyet basamağına tırmanmayı başarmıştır. Büyüme, tabiata ve bu ilişkinin boyutuna bağlıdır. Bu nedenle aile stoklarının oluşturduğu, bireyin hiçbir özgürlüğünün olmadığı, eşit öneme sahip çok sayıda ufak topluluk buna, bireysel rekabete teşvikleriyle modern dünyanın büyük topluluklarından ve devletlerinden daha az elverişli olmuştur.

4. Hareketlilik ve Halkların Akımı⁷

Tarihini incelediğimiz bütün ülkeler, peş peşe akan insan seline maruz kalmıştır. Etrafı denizlerle çevrili İngiltere bile, Romen istilasından Rus Yahudilerinin yakın zamandaki akınına dek, birçok davetsiz halka ev sahipliği yapmıştır. Arkeologlar tarafından keşfedilen “uzun mezar höyüğü” insanları ile “yuvarlak mezar höyüğü” insanların ve etnologlar tarafından tespit edilen İber ya da Akdeniz ırkının ispatlayacağı

⁷ Ellen C. Semple, *Influences of Geographic Environment*, ss. 75-84, 186-87 (Henry Holt & Co., 1911)’den alınmıştır.

üzere tarih öncesi zamanlarda İngiltere, nüfusunda farklı unsurları bir arada barındırmıştır. Mısır, Mezopotamya ve Hindistan gerek kayda geçmiş gerek kayıt öncesi tarihlerinde aynı hikâyeyi anlatırlar. Tropik Afrika'nın yazılı bir tarihi yoktur fakat geçmişini inşa etmek adına etnologlar ve antropologlar tarafından bir araya getirilen parçaların tümü, aralıksız bir harekete işaret eder —büyüme, ilerleme ve kısa ömürlü fetihleri takip eden küçülmeler, gerilemeler ya da başka bir istilacı tarafından ele geçirilmeler... İşte ırkların ve halkların bu daimî yer değiştirişine tarihsel hareket adı verilmiştir zira yazılı tarihin çoğunun altında yatan ve başta vahşi ve konargöçer kabilelerinki olmak üzere yazılı olmayan tarihin büyük bir kısmını oluşturan şey budur.

İlkel halklar arasında bu hareket basit ve monotondur. İster bir avı ya da bir sürüyü kabile bölgesi dışına dek takiplerde, ister daha geniş ve verimli toprak arayışındaki göçlerde olsun, kabilenin bütün üyelerini kapsar. Medeni halklar arasında ise farklı biçimler alır ve sosyal grubun farklı üyeleri için bilhassa farklılaştırılmıştır. Medeni bir devlet, uzmanlaşmış önderler yaratır —nüfusun büyük bir kısmı eskiden göçebe yiyecek arayışında harcadığı enerjiyi iç faaliyete yönlendirirken halkın bir kısmını sürekli bir hareket ve dışa yönelme halinde tutan insanlar, ordular, kaşifler, deniz tüccarları, sömürgeciler ve misyonerler. Burada bir çelişkiye rastlarız. Bir ulus bir bütün olarak, yerleşik hayatın gelişimi ile birlikte, nüfusunu ve dolayısıyla dışsal hareketlere gereksinimini artırır; ulusal alanını ve başka ülkelerle olan temas çemberini büyütür, coğrafi ufkunu genişletir ve iç iletişimini giderek büyüyen bir bölgeye yayar; içeride ve dışarıda daha büyük hareketlilik geliştirir fakat buna toplumun bütününe değil de belli başlı sınıflarını dahil eder. Bu hareketlilik ekonomik istekler, entelektüel gereksinimler ve politik hırslar kompleksinin dışsal ifadesi haline gelir. Halkların bu hareketi tarihin temel bir gerçeği olana dek, imparatorluklar oluşturan fetihlerde, yeni ülkeler kuran kolonizasyonlarda, uygarlık seviyesini yükselten küresel çaplı mal ve fikir alışverişinde somutlaşır.

Otis Mason bir toplumsal grubun yaşamının farklı mesafeler ya da kapsamlarla nitelendirilen çeşitli hareketler içerdiğini

keşfetmiştir: (1) Yatmadan yatmaya günlük turlar. (2) Değişik balık ve av hayvanı arayışında kendi bölgeleri içinde aydan aya yer değiştiren Sibiryա Tunguz *Orokonları*nunki ya da mevsimine göre otlaktan otağa göç eden kır göçebelerinininki gibi yıldan yıla yapılan senelik turlar. (3) Kabilenin nüfuz alanını kapsamakla birlikte uzak avcılık ya da balıkçılık bölgelerine yapılan seferler veya yolculuklar, genelde fetihle, zaman zaman işgal etmek üzere sınır bölgelere doğru genişlemekle ya da buralarda koloni kurmakla sonuçlanan komşu topraklara yapılan akınlar ya da korsanca baskınlar gibi daha az sistematik dış hareketler. (4) Mübadele ya da ticaret akıntılarına (5) hatta daha ileri düzeyde, nihayet dünyayı kuşatan, insan ilişkilerinin, deneyim ve fikirlerin oluşturduğu o büyük akımlara kapılmalar. Bu kategorilerin tümünde dar alanlı hareketler, aynı anda hem bir itici gücünü hem de bir parçasını teşkil ettikleri geniş alanlı hareketlere zemin hazırlarlar.

Medeni insan, ilkel kardeşinden aynı anda hem daha çok hem daha az gezicidir. Medeniyetteki her ilerleme onu toprağıyla birleştiren bağları çoğaltır ve sıkılaştırır, göçebe bir varlıktan ziyade yerleşik bir varlık yapar. Öte yandan medeniyetteki her ilerlemeye ormanların hızla yok edilişı, köprülerin ve karmaşık yolların inşası, ilişkilerin artmasını sağlayan daha etkin ulaşım araçlarının icadı ve aynı gayeyle gemiciliğın gelişimi eşlik eder. Medeni insan işgal ettiğı araziye sürekli değiş-tirir, ilişkiye engel olan şeyleri ortadan kaldırır ya da azaltır ve böylece onu açık düzlüğe yaklaştırır. Buraya kadar hareketleri kolaylaştırır. Fakat bunu yaparken bir taraftan da araziye, toprağı sıkıca bağı, baskına direnecek kadar güçlü ve ekonomik sebeplerden ötürü dış kaynaklı herhangi belirgin nüfus artışına karşı soğuk, yoğun bir popölasyon yerleştirir. Dünya henüz gençken çoğunlukta olan türden boş veya seyrek nüfuslu bölgelere göç ile çağımızın yoğun nüfuslu ülkelerine göç arasındaki büyük fark burada yatar. Dünya yaşlandıķça ve insanlar çoğaldıkça, halkların kendileri kitlesel göçlerin en büyük engeli haline gelmiştir. Ta ki Avrupa'nın ve Asya'nın belirli ülkelerinde tarihsel hareket, bir tarafta nüfus sıkışması diğerk tarafta nüfus baskısı ile sonuçlanan sürekli bir basınca indirgenene dek. Siyasi sınırlar değişebilirken etnik sınırların nadiren

yerinden oynamasının nedeni budur. Modern Avrupa'nın en büyük savaşları dahi, buradaki halkların dağılımı üzerinde pek bir iz bırakmamıştır. Sadece Balkan Yarımadası'nda, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları Tuna'nın gerisine itilince burada yabancı konumuna düşen Türkler, Sultan'ın küçülen topraklarına, özellikle de Anadolu'ya çekilmiştir.

Arazinin, yerinden oynatılamayacak kadar büyük bir popülasyon tarafından işgal edildiği bir yerde fetih, tıpkı İtalya'da *Lombardlar'a*, Afrika'da *Vandallar'a* ve İngiltere'de *Normanlar'a* olduğu gibi, galiplerin ve onların medeniyetlerinin yerli halk tarafından nihai hazmedilişi ile sonuçlanır. İstilacıların sayıca az olmasına rağmen kültürel açıdan belirgin biçimde üstün olduğu durumlarda fetih, yeni gelenlerin dininin, iktisadi sisteminin, dilinin ve geleneklerinin fethedilenlere aşamalı nüfuzu ile sonuçlanır. Irkçı antipatinin söz konusu olmadığı yerlerde bu sürece de her zaman kanların karışması eşlik eder fakat medeniyeti yayma yöntemi ile kıyaslandığında bu, ufak çaplıdır. Yunan tüccarları ve kolonicileri doğu Akdeniz çevresindeki ülkeleri bu yöntemle Yunanlaştırmış, kendi kültürlerini, el koyarak yerleşmiş oldukları kıyılardan çok daha uzaklara bu yöntemle yaymıştır. Muhammed Peygamber'in ölümünden hemen sonra Sarazen orduları, Suriye'den İspanya'ya, Akdeniz'in doğu ve güney kesimlerinin tümünü bu yolla Araplaştırmış, Arap tüccarlar kendi dillerinin ve dinlerinin damgasını Doğu Afrika'nın Mozambik'e kadarki kıyılarına bu yolla vurmuştur. Meksika ve Peru'nun nispeten yoğun nüfuslarına rast gelen bir avuç İspanyol maceracı buralarda Kastilyan kanının nişanesinden ziyade, özünde Avrupalı bir medeniyetin izini bırakmıştır. Nitekim birkaç grup insanın göçü, Latin Amerika olarak bilinen o büyük bölgenin kültürünü etkilemeye yetmiştir.

Bir halkın, ufak bir bölgede geçirdiği cerin döneminden geniş bir ulusal bölgenin zilyetliği ve organizasyonu ile damgaladığı endamlı yetişkinlik çağına kadarki ömrü süresince kapladığı alanın büyüklüğü gelişmişlik derecesini gösterir. Ve bu, halkın ticari değiş tokuşlarının menzili, deniz teşebbüslerinin kapsamı, dilsel alanının boyutu, bölgesel hırslarının derecesi ya da entelektüel ilgi alanlarının ve insana duyduğu sevginin

sınırı için de geçerlidir. Araziden ahlaka aynı kural söz konusudur. Medeniyetin alt basamaklarındaki halklar, belirli bir zamandaki mekâna ilişkin fikirlerini, arzu ve gereksinimlerini sadece sınırlı bir bölgeye indirgemişlerdir, her ne kadar bu bölgeyi sık sık değiştiriyor olsalar da; onlar ufak, doğrusal terimlerle düşünürler, dar bir ufka, ufak bir temas çemberine, ufak bir etki alanına sahiptirler, duygudaşıkları kabile üyelerine mahsustur; mukayese dayanakları ister istemez sınırlı olduğundan kendilerini olduklarından daha büyük ve daha önemli görürler. İngilizler ya da Fransızlar gibi geniş alana yayılmış olgun halklarda ise tüm bunlar farklıdır; onlar yeryüzünü olabildiğince kendilerinin yapmışlardır.

Daha büyük alanlara sahip olma ve daha geniş siyasi kümeler oluşturma yönündeki eğilimin evrenselliği, farklı halkların sosyolojik ve politik değerlendirmesini yaparken, daha çok toprağın ilhakı yönünde işleyen ve siyasi genişlemeye sevk eden ırksal ya da ulusal niteliklerin tümünün asli bir öneme sahip olduğu gerçeğini gözden kaçırmamıza asla sebep olmamalıdır. Böylesi bir mürettebatla yönetilen bir ülke, dünya rüzgarlarını yakalamak üzere yelkenlerini ayarlamıştır.

Bölgesel genişleme her zaman, bir halkın tesadüfi ya da sistemli keşifler aracılığıyla coğrafi ufkunu genişletmesinin ardından, tüccarları, açık deniz balıkçıları, resmedilesi yağmacıları ve saygıdeğer misyonerleri vasıtasıyla oluşturduğu nüfuz çemberini büyütmesini takip eder.

C. BİRİNCİL VE İKİNCİL TEMASLAR

1. Amerika'da Köy Hayatı (Bir Genç Kızın Günlüğünden)⁸

21 Kasım 1852. — Bugün on yaşına bastım ve sanırım bir anı defteri tutup kim olduğumu ve neler yaptığımı anlatacağım. Yedi yaşından beri büyükbabam ve büyükannem ile yaşıyorum, Anna da öyle, dört yaşından beri. Erkek kardeşlerimiz Ja-

⁸ Caroline C. Richards, *Village Life in America*, ss. 21-138 (Henry Holt & Co., 1912)'den alınmıştır.

mes ve John da geldiler ama onlar East Bloomfield'de, Bay Stephen Clark'ın akademisinde kalıyorlar. Öğretmenleri, Napolili Bayan Laura Clark...

Anna ve ben 11 no'lu bölgedeki okula gidiyoruz. Bizim öğretmenimiz Bay James C. Cross, bazı öğrenciler onun adı gibi aksi olduğunu söylüyorlar ama ben onu seviyorum. Okuma dersinde bana *Noble Deeds of American Women* adlı bir kitap verdi, liyakat ödülü olarak.

Cuma. — Büyükanmem ileride hesabını vereceğim çok şey olduğunu söylüyor çünkü Anna bana hayranlık duyuyor, yaptığım her şeyi yapmaya çalışıyor ve söylediğim her şeyin "esas gerçek" olduğunu düşünüyor. Geçen gün okuldaki kızlar onunla bir şey hakkında tartışırken "öyle olmasa bile Cal-line öyle dediyse öyledir," demiş. Beni sürekli izlemeyi sürdürecektir, kendine örnek alacaksa, büyükbabamın da dediği gibi, kurallara uymam gerekir.

1 Nisan 1853. — Her sabah okula gitmeden İncil'den üç bölüm okuyorum. Her gün üç bölüm, her pazar ise beş bölüm, bu da yılda bir İncil eder. Bu sabah okuduklarım Eyüp'ün birinci, ikinci ve üçüncü bölümleriydi. İlk bölüm Elifaz'ın Eyüp'ü kınayışı, ikinci bölüm Tanrı'nın ıslah edişinin faydası, üçüncü bölüm Eyüp'ün şikayetini haklı çıkarışı ile ilgiliydi. Sonra okulda okumak üzere kısa bir bölüm ezberledim. Dokuza çeyrek kala okula gittim, ezberlediğim metni okudum, birlikte dua ettik ve sonra günün işlerine geçtik. Okulun dağılmasına az bir süre kala *Science of Things Familiar*'dan ve Sözlük'ten parçalar okuduk ve ardından beden eğitimine çıktık.

Temmuz. — Hiram Goodrich, Bay Myron H. Clark'ta kalan çocuk, George ve Wirt Wheeler pazar günü talihlerini aramak üzere evden kaçmışlar. Geri dönmediklerinde herkes telaşlandı ve onları aramaya koyuldu. Yardım olarak verilen penilerini yanlarına alıp Pazar okulundan hemen sonra yola çıkmışlar. Birkaç gün geri dönmediler. En sonunda Palmyra'da bulundular. Neden kaçtıkları sorulunca, işlerinden biri, dünyayı görmenin vakti geldi diye düşündüğünü söylemiş. Bay Clark'ın Hiram ile ahırda birkaç dakika özel olarak konuştuğunu duyduk. Bay Wheeler da kendi oğullarıyla konuşmuş. Yakın zamanda yine kendi başlarına yolculuğa çıkacaklarını

zannetmiyoruz. Onların çaprazında oturan Bayan Upham küçük Morris Bates'e inancı için mücadele etmesi gerektiğini söyleyince o da ona Wirt Wheeler'ınki gibi bir mücadele mi diye sormuş. O günden sonra Bayan Upham nasihatlerini daha açık bir dille vermeye çalışmıştır.

Pazar, 1854. — Bay Daggett'ın bu sabahki metni, Vahiy Kitabı'nın yirmi ikinci kısmının on altıncı mısrasıydı: "Ben Davud'un kökü ve zürriyeti, parlak sabah yıldızıyım." Pazar-okulu dersimizi bugün Bayan Judge Taylor verdi ve Pazar-okulu kitaplarımızı Pazar günü okumamamız gerektiğini söyledi. Bense hep öyle yapıyorum. Bugünkü kitabımın adı, *Cheap Repository Tracts by Hannah More*'du ve bana hiç de öyle gayri dinîymiş gibi gelmedi.

Salı. — Bayan Judge Taylor bugün ona uğramamı söylemiş. Ne istediğini bilmiyordum ama yanına vardığımda bana din konusunda benimle konuşmak ve birlikte dua etmek istediğini söyledi. Beni ek binalardan birine götürdü. Daha önce oraya hiç gitmediğimden önce korktum fakat alıştıkça güzel geldi. Dua ettikten sonra benden de dua etmemi istedi fakat aklıma "Şimdi uyumak için yatıyorum"dan başka bir şey gelmedi, hoşuna gitmeyeceğinden korktum, onu da söylemedim. Eve gidip olanları Anna'ya anlattığımda, "Caroline, sanırım Bayan Taylor senin bir misyoner olmanı istiyor ama ben gitmene izin veremem," dedi. Evde kalıp ona bakmam gerektiğinden endişelenecek bir şey olmadığını söyledim. Bu akşam okuldan sonra Abbie Clark'ların bahçesine gittim, bana "çakı çakmaca"nın nasıl oynandığını öğretti. Eğlenceli ama tehlikeli bir oyunmuş. Büyükannemin bana oynamam için bir bıçak vereceğini hiç sanmam. Abbie Clark'ın bahçesinde çok güzel hercai menekşeleri var, bana da kökünden biraz verdi.

Pazar. — Bu sabah günlerden Pazar olduğunu unutmuş, hafta içiymiş gibi konuşup gülüyordum. Büyükannem kiliseye gitmeden şu ayeti yazmamı söyledi ki sonradan unutmayayım: "Tanrı'nın evine giderken ayakların yere bassın, akılsızlar gibi kurban sunmak için değil, dinlemek için yaklaş." Artık hiç unutmam. Ayaklarım takunyaalı yeni deri ayakkabılarımla yere basıyor basmasına da kafama dikkat etsem iyi olacak. Bay Daggett kasaba dışında olduğundan bugün Bay Thomas Howell

bir vaaz verdi. Büyükanne uyumaya gitmeden önce mumu almak ve üstümüzü örtmek için hep yukarı gelir, bazı geceler uyumuş oluruz ve onu duymayız ama dün gece uyuyormuş gibi yaptık. Yatağın yanında diz çöküp yüksek sesle bizim için dua etti, iyi çocuklar olmamız ve ebedi yaşama giden düz ve dar yolda bize rehberlik edebilecek gücü Tanrı'nın ona vermesi için. Bunlar onun sözleriydi. O aşağı indikten sonra yatakta oturup bununla ilgili konuştuk ve iyi çocuklar olacağımıza dair birbirimize söz verdik, yemin ettik ve sözünü tutmayan "ölsün" dedik. O zaman Anna gerçekten ölebileceğimizden korktu ama ben o kadar da iyi olabileceğimize inanmadığımı söyledim, sonra birbirimizi öptük ve uyuduk.

Pazar. — Bugün Rahip Bay Tousley çocuklara vaaz verdi ve kaç adımda kötü bir insan olunacağını anlattı. Sarırm yalan söylemek ilk adımdı, sonra anne-babaya karşı gelmek, Şabat'a uymamak, küfür etmek, çalmak, sarhoş olmak geliyordu. Tam sırasını hatırlamıyorum. Epey ilginç geçti, bize bir sürü hikâye anlattı ve birlikte pek çok kez ilahi söyledik. Babası sürekli evdeyken Eddy Tousley eminim berbat bir iyi çocuktur ama muhtemelen babasının başka çocuklara vaaz vermek için zaman zaman uzaklara gitmesi gerekiyordu.

20 Aralık 1855. — Susan B. Anthony kasabamıza geldi ve bu öğlen *Bemis Hall*'de konuşma yaptı. Kasabadaki tüm kadınların ve genç kızların yanı sıra bütün kız okulu öğrencilerinin onu dinlemeye gelmesini özellikle rica etti. Kalabalık bir dinleyici kitlesi vardı, haklarımız ve bu hakları nasıl savunmamız gerektiğiyle ilgili epey anlaşılır biçimde konuştu ve kadınların erkekler kadar oy kullanma ve yönetme hakkına sahip olana dek dünyanın asla yolunda gitmeyeceğini söyledi. Hepimizden yaklaşıp, dünyada eşit hakların hüküm süreceği o mutlu günleri getirmek için elimizden geleni yapacağımız sözünün altına imza atmamızı istedi. Çoğumuz gidip kâğıda imza attık. Büyükanne bundan bahsedince bana Susan B. Anthony, Aziz Paul'un kadın kısmı susmalı dediğini unutmuş olsa gerek, dedi. Ben de ona hayır, unutmamış, çünkü özellikle Aziz Paul'dan bahsetti ve bundan on sekiz asır önce değil de şu zamanda yaşasaydı, kadınları yönetimin başında görmeyi onun kadar isteyeceğini söyledi, dedim. Ne yaptıysam büyükan-

nemi onunla aynı fikirde olmaya ikna edemedim, biz kadınlar için en iyi yer evdir, dedi. Akşam olunca dua toplantısına gittik, kadının biri ayağa kalkıp konuştu. Adı Bayan Sands'ti. Hemen eve koşup büyükanneye anlattık, o da kadının niyetinin muhtemelen iyi olduğunu söyledi ve umarım gülmemişsinizdir, dedi.

21 Şubat 1856. — Fannie Gaylord'un partisinde çok iyi vakit geçirdik ve olağanüstü bir akşam yemeği yedik. Tozluğunun akşam boyunca üzerinde durduğunu eve giderken fark eden Lucilla Field neredeyse gülmekten kırılıyordu. Dönüş yolu keyifliydi ama gece olmadan eve geldik. Her sette birisi bana dans edip etmediğini sordu ben de onlara hayır, oturmayı yeğlerim, dedim. Bunu büyükanneye anlattım, böyle yapmamdan çok memnun oldu. Birisi bize büyükbaba ve büyükanne'nin ilk kez Canandaigua'nın ilk yerleşim yerindeki bir baloda karşılaştıklarını söylemişti. Büyükanneye bunun doğru olup olmadığını sorunca bana, dindar bir Hristiyan olduğundan bu yana hiç dans etmediğini, bunun da elli küsur sene önce olduğunu söyledi.

Mayıs, 1856. — Geçen gece Bessie Seymour'un partisine davetliydik ve büyükanne gidebileceğimizi söyledi. Okulda kızların hepsi açık yakalı, kısa kollu elbise giyeceklerini söylediler. Bizim en güzel elbiselerimizin omuzlarında fırfırlar var; partiye çıplak kollarla gidebilmek için elbiselerin kollarını çıkarmaya çalıştık ama başaramadık. Yine de partide güzel vakit geçirdik. Akademi oğlanlarının bazıları da oradaydı, bizimle dans etmek istediler fakat elbette ki bunu yapamazdık. Birlikte odaların etrafında gezindik ve onlarla beraber yemeğe çıktık. Eugene Stone ve Tom Eddy, bizimle eve kadar gelmek istediler fakat büyükanne bizim için iki hizmetçiyi, Bridget Flynn'i ve Hannah White'ı gönderdiğinden gelemediler. Epey üzüldük, belki bir dahaki sefere kimseyi göndermez.

Perşembe, 1857. — Dört gümüş şamdanda dört ispermeçet mumumuz var, bunları misafir geldiğinde yakıyoruz. Papazın, muhterem M.L.R.P'nin, oğlu Johnnie Thompson ders vermek için akademiye geldi, çok eğlenceli biri, kızlarla çabucak kaynaştı. Bu öğlen bize "diğer mumu yakmamızı" söyledi çünkü bu akşam bize gelecekmiş. Bize geleceğini Will Schley duydu,

o da geleceğini söyledi. *Sonra*. — Oğlanlar geldiler, birlikte hoş bir akşam geçirdik ama saat 9 olduğunda zil çaldı ve büyükbabanın saati kurduğunu ve sabaha kadar dayansın diye şömine-deki ateşi örtmek üzere külleri bir araya topladığını duyduk. Hepimiz işareti anladık, iyi geceler dileyip gittiler. “Sabaha dek eve gitmeyeceğiz” bu evde asla söylenmeyecek bir şarkı.

Eylül, 1857. — Büyükanne, Anna’nın altı küçük kızı bu akşam yemeğe davet etmesine izin verdi: Louisa Field, Hattie Paddock, Helen Coy, Martha Densmore, Emma Wheeler ve Alice Jewett. Muhteşem bir akşam yemeğinin ardından iskambil oynadık. Bildiğiniz iskambil kartlarıyla değil tabii, daha neler! Büyükbaba o tür kartların hastalıklı, korkunç ya da rezil şeyler olduğunu düşünür ve asla evde bulundurmaz. Büyükanne bir keresinde bir deste bulduklarını söylemişti, uşağın odasını temizlerken, derhal ateşe atmışlar. Bizim oynadığımız tür sadece “Dr. Busby” ve “Yaşlı Asker ve Köpeği”ydi. Çubuk sayaçlar var, istenen kart sende yoksa ortaya bir kart koyman gerekir. Epey eğlenceli. Kızların hepsi çok güzel vakit geçirdiklerini söylediler, Büyükanneye iyi geceler dileyip “Bayan Belals, Carrie ve Anna’nın da bir ara bize gelmesine izin verin” dediler, o da izin vereceğini söyledi. Bence eve misafir gelmesi güzel bir şey.

30 Ağustos 1858. — Birinin anlattığına göre Bob ile Henry Antes küçük birer çocukken sadece bir kereliğine kötü çocuk olmanın nasıl bir şey olduğunu görmek istemişler. Bay Tusley’nin tüm vaazlarına rağmen bir gün ahırın arkasına geçmişler ve Bob fısıltıyla “Lanet ediyorum” demiş, Henry de “Ben de” demiş. Sonra da suçlu bir edayla, ve sanırım, yalan söyledikleri için oracıkta ölen Ananias ve Sapphira gibi arunda ölmemelerine epey şaşırılmış halde eve gelmişler.

Şubat 1859. — Mary Wheeler bugün bize geldi ve Edward Amcamın gönderdiği küpeleri takabilmem için kulaklarımı deldi. Önce uyuşana kadar kulağımı çimdikledi sonra da içinden ipek iplik takılı bir iğne geçirdi. Anna odada duramadı. O da kulaklarını deldirmek istiyor ama cesaret edemiyor. Saçını kesip kıvrıcık yapmak kızlar arasında moda. Anna ve ben saçımızı kendimiz kestik, Bessie Seymour da o uzun, güzel saçlarını bugün bana kestirtti. Başımızda bigudilerle uyumak bi-

zim için pek de rahat olmayacak ama şimdi öyle gerekiyor. Bayan Rosewarne'ın diktiği yeni elbisemin gömleğini önden bağlamak istedim ama büyükanne öyle yaparsam onu hayatım boyunca o şekilde giymek zorunda kalacağımı, bu yüzden arkadan bağlamaya birazcık daha sabretsem iyi olacağını söyledi. Glorianna Hala evlendiğinde, yani 1848'de, yetişkin kadınların gömleklerini arkadan iliklemelerinin moda olduğunu, bu yüzden gelinin de o şekilde giyindiğini fakat bunun saçma ve zahmetli bir moda olduğunu düşündüğünü söyledi. Yine de modaaya uygun giyinmek ve diğer insanlar gibi gözükmek güzel. Benim bir Garibaldi gömleğim, Zouave ceketim ve bir kabarık eteğim var.

Pazar, 1860. — Frankie Richardson bu öğleden sonra onunla birlikte Chapel Sokak'taki siyahi Pazar Okulu'nda ders vermeye gitmemi istedi. Büyükanneye, gidebilir miyim diye sorunca bana siyahi ırkla özellikle ilgilendiğimi şimdiye dek hiç fark etmediğini, Pazar yürüyüşü için bahane olsun diye gitmek istediğimi söyledi. Yine de sadece bu seferlik gitmeme izin verdi. Akademiye vardığımızda Bay Noah T. Clarke'ın erkek kardeşi, ki kendisi orada çalışan öğretmenlerden biridir, dışarı geldi, Frank Pazar okulunda ilahiyi onun yönettiğini söyledi ve beni onunla tanıştırdı; Pazar Okulu'na gidişte ve sonrasında eve dönüşte üçümüz birlikte yürüdük. Büyükanmem Bay Clarke'ı kapıyı benim için açarken gördüğü anda misyonerlik işlerine yönelik hevesimi anladığını söyledi. "Sevgili küçük harumefendi" deriz biz ona, her zaman keskin feraseti ve olağanüstü dirayetiyle ünlüdür ve yaşlandıkça bu özelliklerini biraz olsun kaybetmez. Geçen gün birisi Anna'ya büyükanne'nin yetilerinin yerinde olup olmadığını sorduğunda karşılık olarak "Yerinde tabii, endişe verecek derecede" demiş. Her ne kadar zaman zaman sertmiş gibi gözüксе de onun tam bir melek olduğunu düşündüğümüzü büyükanne biliyor. Yaşımız ister yedi ister on yedi olsun, onun gözünde biz hep çocuğuz ve İncil der ki "Ey çocuklar, Tanrı yolunda ebeveynlerinize itaat edin, çünkü doğru olan budur." Onun gözünde hiç yaşlanmayacağımıza memnunuz. Bu akşam kiliseden eve dönüşte bana aynı kişi eşlik etti. Evi Naples'te.

Noel, 1860. — Büyükanneye Bay Clarke'ın Pazar günü akşam

yemeğini bizimle yiyip yiyemeyeceğini sordum, onun ilmihal bilmediğinden çekindiğini söyledi. Bay Clarke'a Cuma günü bundan bahsedince, gelebilecek bütün soruları yanıtlayabilmek için Cumartesi günü ilmihali ezberleyeceğini söyledi. Öyle de yaptı ve epey iyi idare etti. Bence iyi bir yemeği hak ediyor.

2. İkincil Temaslar ve Şehir Hayatı⁹

Modern kentsel ulaşım ve iletişim metotları—elektrikli tren, otomobil, telefon—modern şehrin toplumsal ve endüstriyel örgütlenişini son yıllarda sessiz ve hızlı bir biçimde değiştirdi. Bu metotlar, iş merkezlerindeki yoğunlaşan trafiğin araçları olageldi; mesken banliyölerini çoğaltıp büyük mağazaların kurulmasına imkân vererek perakende ticaretin karakterini baştan aşağı değiştirdi. Endüstriyel örgütlenmedeki ve nüfus dağılımındaki bu değişimlere şehir popülasyonunun alışkanlıklarındaki, his ve karakterindeki mukabil değişimler eşlik etti.

Şehirlerdeki büyümeyle birlikte, topluluğun bireyleri arasındaki birlikteliklerde dolaysız, yüz yüze, birincil ilişkilerin yerini dolaylı, ikincil ilişkilerin almış olduğu gerçeği bu değişimlerin genel niteliğidir.

Birincil gruplar ile kastettiğim, samimi, yüz yüze birlik ve beraberliklerdir. Bunlar çeşitli açılardan birincildirler fakat en başta bireyin toplumsal yüzünü ve ideallerini şekillendirmede temel unsur olmaları bakımından öyledirler. Samimi birlikteliklerin sonucu, psikolojik olarak, bireyselliklerin ortak bir bütünde mutlak eriyiştir, öyle ki, kişinin kendi benliği, en azından birçok açıdan, grubun ortak yaşamı ve amacıdır. Belki bu bütünlüğü tarif etmenin en kolay yolu, onun bir "biz" olduğunu söylemektir; bu bütünlük, "biz" kelimesinin doğal olarak ifade ettiği türden bir sempatiyi ve karşılıklı özdeşleşmeyi içerir. Kişi, bütünün hissiyle yaşar ve iradesinin ana amaçlarını o histe bulur.

⁹ Robert E. Park, "The City", *American Journal of Sociology*, XX (1914-15), ss. 593-609'dan alınmıştır.

Dokunma ve görme, fiziki temas, ilk ve en basit insan ilişkilerinin temelidir. Anne ile çocuk, karı ile koca, baba ile oğul, efendi ile uşak, akraba ile komşu, papaz, doktor ve öğretmen arasındaki ilişkiler, hayatın en samimi ve gerçek ilişkileridir ve küçük bir toplulukta bunlar uygulamalı olarak kapsayıcıdırlar.

Bu şekilde oluşturulmuş bir topluluğun üyeleri arasında yaşanan etkileşimler anlık ve düşüncesizcedir. İlişkiler çoğunlukla içgüdü ve his sahası içinde sürdürülür. Toplumsal kontrol, şahsi etkilere ve kamu duyarlılığına dolaysız bir tepki olarak, çoğunlukla da doğaçlama halinde, ortaya çıkar. Bu, rasyonel ve soyut bir prensip geliştirmiş olmanın neticesinden ziyade şahsi uyumun ve alışmışlığın bir sonucudur.

Popülasyonun değişken olduğu, ebeveynler ile çocukların evin dışında ve genellikle de şehrin birbirinden uzak yerlerinde vakit geçirdiği, binlerce insanın yıllardır yan yana, birbirine aşina olmaksızın yaşadığı büyük şehirlerde ise birincil grubun bu yakın ilişkileri zayıflamış, bu ilişkilere dayalı ahlaki düzen kademe kademe bozulmuştur.

Şehrin parçalayıcı etkileri altında çoğu geleneksel kurumumuz, kilise, okul, aile, fazlasıyla değiştirilmiştir. Okul, örneğin, ailenin birtakım işlevlerini devralmıştır. Devlet okulunun kendisi ve çocukların ahlaki ve fiziki refahına yönelik ihtimamı etrafında yeni bir komşuluk ve topluluk ruhu gibi bir şey kendini örgütler.

Hayatı yorumlamada vaiz kürsüsünün yerini büyük oranda basılı kâğıdın alışından bu yana nüfuzunun çoğunu kaybetmiş olan kilise, öte yandan, mevcut durumda yeni koşullara ayak uydurma sürecinde gibidir.

Büyük şehirlerde ahlaksızlığın ve suçun artışının en büyük sorumlusu muhtemelen, kentsel çevrenin etkisi altında birincil grubun yerel bağlılıklarının bozulması, kısıtlama ve engellerinin zayıflayışıdır. Bu bağlamda, yapılacak bir araştırmayla suçtaki artışın popülasyonun artan hareketliliğine ne derece ayak uydurduğunu tespit etmek ilginç olur. Ahlaki düzenin bozulmasını kaydeden tüm o istatistikleri, örneğin boşanma, okulu asma ve suç ile ilgili istatistikleri bu bakış açısıyla yorumlamaya çalışmamız gerekir.

Büyük şehirler her zaman ırkların ve kültürlerin potası ol-

muştur. Merkezi oldukları canlı ve incelikli etkileşimlerden yepyeni nesiller ve yepyeni toplumsal tipler ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük şehirleri, örneğin, Avrupa ve Amerika'nın kırsal nüfusundan büyük kitleleri, köylerinin yalıtılmışlığından kendine doğru çekmiştir. Yeni temasların şoku altında bu ilkel insanların gizli enerjileri açığa çıkmış ve daha incelikli etkileşim süreçleri, salt mesleki tipleri değil aynı zamanda değişken doğal tipleri türetmiştir.

Ulaşım ve iletişim, diğer pek çok sessiz fakat geniş çaplı değişimlerin yanı sıra, "bireyin hareketliliği" dediğim şeyi etkilemiştir. Bunlar bireyin hemcinsleriyle temas ve birliktelik olanaklarını çoğaltmış fakat bu temas ve birliktelikleri daha geçici ve dayanıksız kılmıştır. Büyük şehirlerin popülasyonlarının büyük bir kısmı, kiralık odalarda ve apartman dairelerinde oturanlar dahil, tıpkı büyük bir otelin müşterileri gibi, karşılaşarak fakat birbirlerini tanımadan yaşarlar. Bunun neticesi, ufak bir topluluğun samimi ve kalıcı birlikteliklerinin yerini, tesadüfi ve günlük ilişkilerin almasıdır.

Bu koşullar altında bireyin statüsü, kayda değer bir derecede, basmakalıp simgelerle — modayla ve "dış görünüş" ile — belirlenir ve yaşama sanatı büyük oranda ince yüzeyler üzerinde kaymaya, tarz ve davranışlar üzerine titiz bir çalışmaya indirgenir.

Salt ulaşım ve iletişim değil, aynı zamanda kent nüfusunun ayrışması da bireyin hareketliliğini kolaylaştırır. Ayrışma süreçleri, şehri bir diğerine temas eden fakat iç içe geçmeyen küçük dünyalardan müteşekkil bir mozaik yapan ahlaki mesafeler oluştururlar. Bu durum, bireylerin bir ahlaki çevreden diğerine hızlıca ve kolayca geçiş yapmalarını mümkün kılar ve onları aynı anda birden çok farklı, birbirine yakın belki ama son derece ayrı dünyalarda yaşamının büyüleyici fakat tehlikeli deneyimine teşvik eder. Tüm bunlar şehir hayatına yüzeysel ve tesadüfi bir karakter verir; toplumsal ilişkileri karmaşıklaştırır ve yeni ve ırsak bireysel tipler üretir. Aynı zamanda, şehir hayatının uyarıcılığını artıran, genç ve taze kanlar gözündeki ona tuhaf bir çekicilik katan bir şans ve macera unsuru sunar. Büyük şehirlerin cazibesi belki de, direkt olarak reflekslere dayalı uyarımların bir sonucudur. Bir insan davranışı ola-

rak bu, güvenin ateşe yönelimi misali bir yönelim şeklinde açıklanabilir.

Ne var ki metropolün cazibesi kısmen, uzun vadede her bireyin şehir yaşamının çeşitli tezahürleri arasında bir yerde genişlediği ve kendini rahat hissettiği bir çevre buluyor olması gerçeğinden kaynaklanır. Kısaca şehir hayatında her birey, kendine has doğasının doğuştan gelen özelliklerine tam ve özgürce ifade sunan uyarımlar elde ettiği ahlak iklimini bulur. Çoğu olmasa da pek çok genç erkeği ve genç kadını kırsaldaki evinin emniyetinden şehir hayatının büyük, gürleyen kargaşasına ve heyecanına çeken şey, zannedersem, kökeni çıkarda hatta duyguda değil, çok daha temel ve ilkel şeylerde olan bu tür güdülerdir. Küçük bir toplulukta eksantriklikten ya da dehâdan yoksun normal bir insanın başarılı olma ihtimali daha fazladır. Küçük bir topluluk eksantrikliğe her zaman müsamaha eder. Şehir ise tam tersine onu ödüllendirir. Küçük bir kasabada ne suça yatkının, arızalının ne de dâhinin doğuştan olan eğilimini geliştirme fırsatı büyük bir şehirde bulabileceği kadardır.

Bundan elli sene önce her köyün genelde müşfik bir müsamaha ile muamele edilen fakat aynı zamanda yararsız ve tuhaf olarak görülen bir ya da iki eksantrik karakteri vardı. Bu müstesna bireyler yalıtık halde, ister dâhi ister engelli olsunlar, eksantrikliklerinden dolayı başkalarıyla gerçek yakın ilişkilerden mahrum edilmiş biçimde yaşıyorlardı. Suça yatkınlarsa, ufak topluluğun kısıtlamaları ve menleri onları zararsız kılıyordu. İçlerinde dâhilikten eser varsa, takdir ya da fırsat yokluğundan verimsiz kalıyorlardı. Mark Twain'in *Ahmak Wilson'ın Trajedisini* adlı öyküsü, bu tür silik ve değeri bilinmeyen bir dâhinin tasviridir. Bu durumu en iyi şu sözcükler betimler:

Bir dolu çiçek gözlerden ırak pembeleşmek için doğar
Ve güzel kokusunu ıssız gökte heder eder.

Gray "Bir Köy Mezarlığında Ağıt"ı modern şehrin varoluşundan önce yazmıştır.

Şehirde bu ayrıksı tiplerin çoğu artık, sonuç iyi ya da kötü olsun, yaradılışlarının ve kabiliyetlerinin meydana çıktığı ve meyve verdiği bir çevre bulurlar.

3. İkincil Temas Biçimi olarak Aleniyet¹⁰

Örgütlü faaliyetini farklı mahalle ve muhitlerin yerel, kişisel ve anlık çıkarları üzerine kurmuş siyasi çarkın aksine iyi-yönetişim örgütleri, belediye araştırma büroları ve benzeri kuruluşlar, bir bütün olarak şehrin çıkarlarını temsil etmeyi amaçlamış ve yerel ya da kişisel olmayan bir düşünce ve hissiyata seslenmişlerdir. Bu organlar, seçmeni eğitmek, diğer bir deyişle, hükümetle ilgili gerçekleri araştırıp kamuoyuna duyurmak yoluyla verimliliği ve iyi yönetimi güvence altına almayı hedeflemişlerdir.

Böylece kamuya karşı aleniyet [publicity] makbul bir toplumsal kontrol biçimi olmuş ve reklamcılık — “sosyal reklamcılık” — bir miktar özel bilgi ile desteklenmiş, ayrıntılı ve karmaşık bir tekniği olan bir meslek haline gelmiştir.

Ekonomisinde, reklamcılığın bu derece önemli bir yer işgal etmeye başlaması, şehir hayatının ve ikincil ilişkiler üzerine kurulu toplumun karakteristik olgularından biridir.

Son yıllarda kamu ile, diğer bir deyişle, köyün ve küçük kasabanın ufak ve daha samimi toplulukları dışındaki kamu ile uğraşmak durumunda olan her birey ve organizasyon, genelde bir reklamcıdan ziyade gazetelere, gazeteler aracılığıyla da bütün dünyaya atanan bir diplomat görevi gören bir basın sözcüsü edinmiştir. *Russell Sage Vakfı* ve daha ufak çapta *General Education Board* gibi kuruluşlar kamuoyunu direkt olarak aleniyet aracılığıyla etkilemeye çalışmışlardır. Tıp Eğitimi üzerine *Carnegie Raporu*, *Pittsburgh Anketi*, *Çeşitli Eyaletlerde Devlet Okulu Eğitiminin Karşılaştırmalı Maliyetleri* üzerine *Russell Sage Vakfı Raporu* birer bilimsel rapordan çok daha fazlasıdır. Bunlar daha ziyade, mevcut koşulları ciddi biçimde ele alan ve radikal reformlara yol açmak için aleniyet aracını kullanan ileri bir gazetecilik biçimidir. *New York Belediye Araştırma Bürosu*’nun çalışması da benzer bir uygulanabilir amaca sahipti. Bunlara çocuk refahı amaçlı sergiler, ülkenin farklı yerlerinde yapılan sosyal anketler ve kamu sağlığı yara-

¹⁰ Robert E. Park, “The City”, *American Journal of Sociology*, XX (1914-15), ss. 604-7’den alınmıştır.

rına yapılan benzer propaganda aracılığıyla elde edilen başarılar da eklenebilir.

Bir toplumsal kontrol kaynağı olarak kamuoyu, büyük şehirlerin örnek teşkil ettiği ikincil ilişkiler üzerine kurulu toplumlarda önemli hale gelmektedir. Şehirde her toplumsal grup kendi ortamını yaratma eğilimindedir ve yaratılan koşullar sabitleştikçe âdetler onlara ayak uydurmaya meylederler. İkincil gruplarda ve şehirde moda, göreneğin yerini alır ve âdetlerden ziyade kamuoyu toplumsal kontrolde baskın güç haline gelir.

Kamuoyunun tabiatını ve toplumsal kontrolle ilişkisini anlama girişiminde, her şeyden önce, onu yoklama, aydınlatma ve ondan istifade etme çabasında kullanılan organları ve aygıtları incelemek önemlidir.

Bu aygıtlardan en önemlisi basındır, yani, günlük gazeteler ve güncel yazının başka biçimleri, güncel olarak sınıflandırılacak kitaplar dahil.

Gazeteden sonra, şimdilerde bütün büyük şehirlerde peyda olan araştırma büroları, aleniyeti bir kontrol aracı olarak kullanmada en enteresan ve umut vadeden aygıtlardır.

Bu araştırmaların meyveleri kamuya direkt olarak ulaşmaz, basın aracılığıyla, kürsü aracılığıyla ve diğer popüler aydınlanma kaynakları aracılığıyla yayılır.

Bunlara ek olarak, daha iyi sağlık koşulları için eğitim kampanyaları, çocuk refahı amaçlı sergiler, kamuyu eğitmek ve toplu yaşamın koşullarını iyileştirme hareketine kitleleri gönüüllü kılmak maksadıyla şimdilerde zaman zaman özel grupların zaman zaman popüler dergi ve gazetelerin girişimi üzerine kullanılan sayısız “sosyal reklam” aygıtları mevcuttur.

Gazete, şehrin sınırları içindeki en büyük iletişim mecrasıdır ve kamuoyu onun tedarik ettiği enformasyona dayanır. Bir gazetenin ilk işlevi, eskiden köy dedikodusunun gördüğü işlevdir.

Gelgelelim, kişisel bilginin ve insan merakına yönelik gerçeklerin peşinden koşmasını mümkün kılan endüstriye rağmen gazete, bir toplumsal kontrol aracı olarak köy dedikodusuyla boy ölçüşemez. Bunun birinci nedeni gazetenin, kişisel bilgi söz konusu olduğunda, dedikodunun tanımadığı bazı sırları sürdürmesidir. Örneğin, seçimlerde adaylığını koyana ya

da bariz biçimde kamu önüne çıkaran aleni bir eyleme kalkışana dek kadının ya da erkeğin özel hayatı gazete tabusunun alanına girer. Dedikoduda bu yoktur; bunun nedeni kısmen, ufak bir toplulukta hiçbir bireyin, özel hayatı gözlemden ve tartışmadan kaçacak kadar gözlerden uzak olamayışı, kısmen de alanın daha küçük oluşudur. Ufak topluluklarda, bu toplulukları oluşturan bireyler arasında dolaşan şaşılacak kadar fazla kişisel bilgi mevcuttur.

Şehirde bunun olmayışı, büyük oranda, şehri şehir yapan şeydir.

4. Duygusal Yaklaşımdan Rasyonel Yaklaşım¹¹

İnsanlık tarihini, yabancınn ve onun olayların gidişatı üzerindeki etkisi açısından yazmanın olağanüstü ilginç bir şey olabileceğini tahmin edebiliyorum. Tarihin başlangıcından bu yana, dıştan gelen etkilerden dolayı toplulukların gerek önemli gerek önemsiz şeylerde, nasıl özel istikametlerde ilerlemiş olduklarını gözlemleyebiliriz. Söz konusu ister din ister teknik icatlar, ister davranış biçimi ister giyim modası, ister politik devrimler ister borsa mekanizması olsun itici güç her zaman—ya da en azından çoğu zaman—yabancılardan gelmiştir. O halde, burjuvanın entelektüel ve dinsel yükseliş tarihinde yabancınn rolünün hiç de ufak olmayışına şaşmamak gerekir. Avrupa'da Orta Çağ boyunca ve büyük oranda onu takip eden yüzyıllarda aileler, yuvalarını başka diyarlarda kurmak üzere evlerini terk ettiler. Bu göçmenler çoğunlukla kapitalizme karşı belirgin, güçlü bir eğilimi olan ekonomik ajanlardı, kapitalist metotlar icat edip bunları geliştirdiler. Bu nedenle, göçler ile kapitalist ruhun tarihi arasındaki etkileşimin izini sürmek yararlı olacaktır.

Öncelikle var olan gerçeklere bakalım. İki tür göçten bahsedilebilir—bireylerin göçleri ve grupların göçleri. İlk kategoriye bir ailenin, hatta bu birden fazla da olabilir, kendi özgür iradesiyle bir bölge ya da ülkeden başka bir bölge ya da ülkeye

¹¹ Werner Sombart, *The Quintessence of Capitalism*, ss. 292-307 (T. F. Unwin, Ltd., 1915)'ten alınmıştır.

taşınması konulabilir. Böyle durumlar evrenseldi. Fakat şu anda bizi en çok ilgilendiren, kapitalist ruhun kendini açıkça gösterdiği durumlardır ki, göçmenlerin çok daha karmaşık bir ekonomik sistemle tanışık oldukları ya da yeni endüstrilerin kurucusu oldukları durumlar buna örnektir. Orta Çağ'ın ilk zamanlarında İngiltere'de, Fransa'da ve başka yerlerde işini sürdüren Lombardları ya da diğer İtalyan tüccarları düşünün. Ya da yine Orta Çağ'da herhangi bir bölgede kurulan pek çok sanayinin, özellikle de ipek dokumacılığının, nasıl yabancılar tarafından tanıtılıp çoğunlukla da kapitalist bir temel üzerine inşa edildiğini hatırlayın. "Venedik ipek endüstrisinin gelişiminde yeni dönem Lucca'dan tüccarların ve ipek işçilerinin gelişimiyle başladı, bu sayede endüstri doruğuna ulaştı. Ticari unsur giderek daha ön plana çıktı; tüccarlar baş zanaatkâra işleyeceği hammaddeyi tedarik ederek üretimin organizatörleri haline geldiler" diye yazmıştır Broglio d'Ajano. Buna benzer bir hikâyeyi, Borelerii, Luccalı zanaatkârları çalıştırmaya başladığında muazzam bir ivme kazanan Cenova'daki ipek endüstrisi için anlatırlar. 1341'de muhtemelen ilk ipek üretim fabrikası olan şey Luccalı Bolognino di Barghesano adlı birisi tarafından kurulmuştur. Lyons'ta dahi, gelenek gösteriyor ki ipek yapımını başlatan İtalyanlar'dır ve on altıncı yüzyılda buradaki ipek endüstrisi kapitalist bir temele oturtulduğu zaman da bu girişim yine yabancılardan gelmiştir. İpek endüstrisinin Pelligari tarafından 1685'te başlatıldığı İsviçre'de de durum aynıdır. Avusturya'da da keza aynı hikâyeyi işitiriz.

İpek yapımı bu örneklerden sadece birisidir; çok daha fazlası mevcuttur. Şurada bir endüstri orada başka bir endüstri, burada Fransızlar ya da Almanlar orada İtalyanlar ya da Hollandalılar tarafından başlatılmıştır. Ve söz konusu endüstriler kapitalist bir örgütlenmeye geçiş yapmak üzereyken her seferinde yeni kuruluşlar gelmiştir.

Bireysel göçler, o halde, toplumun ekonomik gelişimine etki etmemiş değildir. Fakat büyük grupların bir diyardan başka bir diyara gezinmelerinin etkisi bundan çok daha güçlüdür. On altıncı yüzyıldan bu yana gerçekleşen bu tür ileri göçler üç başlık altında toplanabilir: (1) Yahudilerin göçleri; (2) zulme uğramış Hristiyanların, özellikle de Protestanların göç-

leri ve (3) koloni kurma, özellikle de Amerika'ya yerleşme hareketi.

Öyleyse şu genel soruyu sorabiliriz: Terk etmiş olduğu çevre tamamen, dini ve milliyeti ise bir dereceye kadar kenara bırakılırsa, "yabancı"nın, göçmenin, özel olarak gelişmiş kapitalist bir ruha sahip olduğu gerçeğinden bahsedilebilir mi? Bu gerçeği biz Avrupa'nın ötelerindeki yeni yerleşimlerde gördüğümüz kadar mevcut ülkelerinde de görürüz; Yahudilerde ve Yahudi olmayanlarda da, Protestanlarda ve Katoliklerde de (on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Louisiana'daki Fransızların bu bağlamda New England eyaletlerindeki Anglo-Saksonlardan geri kahr bir yanı yoktur.) Bu varsayım, neticede, kapitalist ruhun serpilışinden bu özel toplumsal durumun — göçün ya da habitat değişiminin — sorumlu olduğunu bize da-yatır. Nasıl olduğunu göstermeye çalışalım.

Bu durumu tek bir sebeple açıklamak gerekirse bu, tüm eski yaşam biçimlerinden ve tüm eski toplumsal ilişkilerden kopuş olabilir. Kuşkusuz, yabancı'nın yeni bir memleketteki psikolojisi bu tek üstün gerçekle kolayca açıklanabilir. Klanı, ülkesi, halkı, bölgesi, bunlara ne kadar derinden bağlı olursa olsun, onun için artık geçmişte kalmıştır. İlk amacı kazanç sağlamaktır. Aksi nasıl olabilir ki? Onun için başka yol yok. Kendi ülkesinde kamusal yaşamda kendi rolünü oynaması engellenmişti; seçtiği kolonide ise doğru dürüst bir kamusal yaşamı yok. Kendini rahat rehavet dolu bir hayata da veremez zira yeni topraklar pek konforlu değil. Duygularıyla da hareket etmez. Çevresi ona bir anlam ifade etmemektedir. Onu olsa olsa bir amacın — geçinmenin — aracı olarak görmektedir. Tüm bunlar, elbette, sadece kazancı umursayan bir zihinsel bakışın yükselişine sebep olmuştur; kolonyal faaliyetin bunu doğurduğu inkâr edilemez. "Derelerimiz ve akarsularımız değirmen çarklarını çevirip salları vadilere taşıyor, tıpkı İskoçya'da olduğu gibi. Fakat ne bir şarkı ne bir türkü kıyılarında yaşayıp da aşkın mutluluğunu, ayrılığın acısını tadan erkekleri ve kadınları, vadilerdeki çatıların altında hayatın neşesinin ve hüznünün gelip geçtiğini bizlere hatırlatıyor." Eski zamanlarda yaşayan bir Amerikalının bu yakınışı, anlatmak istediğim şeyi ifade etmektedir; aynı düşünce özellikle de on dokuzuncu yüzyılın ba-

şında Amerika'yı ziyaret edenler tarafından tekrar tekrar dile getirilir. *Yankee* ile yaşadığı çevre arasındaki tek ilişki işlevsel ilişkidir. Toprak, aralarından birinin ifadesiyle "insanın anası, tanrıların yuvası, geçmiş nesillerin ebedi istirahat yeri olarak değil, salt zenginleşmek için bir araç olarak" görülür. Ticari tahribatı tespit etmemizi sağlayacak "mekâna dair bir şiir" hiç bir yerde yoktur. Amerikalının gözünde kendi köyünün çan kulesi herhangi bir çan kulesinden farksızdır; ona göre en yeni ve en süslü boyanmış olan en güzelidir. Bir şelale onun nazarında sadece büyük bir hareket gücünü temsil eder. "Ne muazzam bir su gücü!", bilindiği üzere, Niagara'yı ilk kez gören bir Amerikalının genel tepkisidir; övündüğü tek şey ise onun beygir gücüyle dünyadaki bütün şelalelerden üstün oluşudur.

Göçmenin ya da kolonyal yerleşimcinin geçmiş veya şimdiki zaman bilinci de yoktur. Onun için sadece gelecek zaman vardır. Çok geçmeden, para sahibi olmak onun tek amacı ve arzusu haline gelir zira o, geleceğini şekillendirebilmenin tek yolunun paradan geçtiğinin net bir biçimde farkındadır. Fakat parayı nasıl biriktirecektir? Tabii ki girişimle. Şu anda olduğu yerde oluşu, kapasitesi olduğunun, risk alabileceğinin kanıtıdır; o halde er ya da geç bu dizginlenemez para hursunun onu tez canlı, kapitalist bir girişimciye dönüştüreceği aşikârdır. Burada yine bir neden-sonuç ile karşı karşıyayız. Şimdiyi hafife almak, geleceğe aşırı değer biçmek. Dolayısıyla da buna göre hareket etmek. Bugün dahi Amerikan medeniyetinde bir şeylerin yarım kalmış, henüz yapım aşamasında, şimdiki zamandan gelecek zamana dönmekte olduğunu söylersek abartmış olur muyuz?

Yeni gelenin bir diğer özelliği ise geldiği yerde girişimine engel olacak hiçbir şeyin olmayışındır. O, şahsi değerlendirmeler tarafından alıkonmaz; tüm muamelelerinde sadece kendisi gibi yabancılarla temasa geçer. Yukarıda örneklendirdiğimiz üzere, ilk kârlı ticaret yabancılarla sürdürülmüştür. Eşinize dostunuza yardım edersiniz, faizli borcu ise, Antonio'nun Shylock'a söylediği gibi, ancak bir yabancıya verirsiniz zira verdiğinizden fazlasını ancak bir yabancından isteyebilirsiniz.

Yabancı, şahsi kaygılar dışında herhangi bir kaygı tarafından da alıkonmaz. Riayet edeceği bir geleneği yoktur; eski bir

işi usulüne göre yapmak zorunda hissetmez. Temiz bir sayfa açar; onu herhangi bir noktaya bağlayan mekânsal bağlardan yoksundur. Yeni bir ülkede her yer, onun gözünde, diğer yerler kadar iyidir. Dolayısıyla o, azami kazancı vadedeni seçer. Poscher'in söylediği gibi, servet peşinde her şeyini riske atıp okyanusu aşmak üzere evini terk eden bir adam, oturduğu yeri değiştirmek gibi ufak bir maceradan çekinecek değildir. Biraz daha seyahat etmek ona ağır gelmez.

Neticede hararetli bir yenilik arayışının Amerikalının karakterinde kendini oldukça erken gösterdiğini söyleyebiliriz. "Yaşamak, durmadan hareket etmek, duygu ve düşüncelerin peş peşe, çabucak gelip geçmesi demekse eğer, buradaki insanlar yüz hayat yaşıyor. Hepsi de dolaşım halinde, hareketli, titreyimli hayatlar. Bir girişim başarısız olursa bir diğeri onun kaldığı yerden devam ediyor ve bir girişim henüz tamamlanmamışken bir sonrakine başlanıyor" (Chevalier). Girişimde bulunma dürtüsü kişiyi spekülasyona sevk eder; yine burada da ilk gözlemcilerin fark ettiği ulusal bir özellik söz konusudur. "Herkes spekülasyon yapıyor ve hiçbir mal spekülasyon modasından kaçamıyor. Şimdilerde lâle üzerine değil de, pamuk üzerine, gayrimenkul üzerine, bankalar ve demir yolları üzerine spekülasyonlar yapılıyor."

İster yeni ister mevcut bir ülkeye yerleşsin, yabancının faaliyetinin ayırt edici özelliği zorunluluktan kaynaklanıdır. Ekonomik ve teknik faaliyet alanında azami rasyonel çabayı ortaya koyma kararlılığından söz ediyorum. Zorunluluktan ya da geleceğini garanti altına alma arzusuna karşı koyamayışından dolayı yabancı, başarılı planlar gerçekleştirmelidir. Öte yandan o, gelenek tarafından engellenmediğinden bunu başkalarından daha kolay yapabilir. Bu, daha önce de gördüğümüz üzere, yabancı göçmenlerin geldikleri yerlerde ticari ve endüstriyel ilerlemeye ivme kazandırmış olmalarının nedenini yeterince net bir biçimde açıklar. Dolayısıyla, teknik icatların hiçbir yerde Amerika'daki kadar bol olmadığı, öyle ki demir yolu yapımı ve makine üretiminin burada dünyadaki herhangi bir yerden çok daha hızlı ilerlediği şeklindeki herkesçe bilinen gerçeği aynı gerekçe ile açıklayabiliriz. Tüm bunlar problemin kendine has koşullarından kaynaklanmaktadır, kolonyal deni-

len koşullardan —uzak mesafeler, alın teri ve ilerleme isteği. İlerlemeyi içeren, daha doğrusu içermesi gereken haletiruhiye, geçmiş tarafından engellenmemiş, gözünü geleceğe dikmiş yabancıların hâletiruhiyesidir.

Yine de bu tür sonuçlar sadece yabancılar tarafından sırf yabancı olmalarından dolayı elde edilmez. Bir siyahı yeni bir çevreye koyun; demir yolları inşa edip emekten tasarruf sağlayan makineler icat eder mi? Çok zor. Bunun için belli bir uygunluk gerekir; bunun kanda olması gerekir. Kısaca, yabancı bir memlekette salt bir yabancı olmanın dışındaki diğer güçler işbirliği yapmalıdırlar ki nihai sonuç tam olarak elde edilebilsin. Bir ayıklanma süreci olmalıdır, en iyi türleri ortaya çıkaran, ve tabii etik ve ahlaki unsurlar da son derece önemlidir. Yine de, göçün kendisi, kapitalizmin büyüüşünde oldukça güçlü bir etmendir.

5. “Yabancı”nın Sosyolojik Önemi¹²

Sonsuzluktaki belirli bir noktadan kurtulmak olarak düşünüldüğünde gezinmek, belirli bir noktada sabitlenmenin kavramsal zıddıysa eğer, “yabancı”nın sosyolojik biçimi elbette bu iki tanımın birleşimini arz eder. Mekânla ilişkinin sadece, insanlarla ilişkinin bir yandan koşulu diğer yandan da sembolü olduğu gerçeğini ifşa eder. Dolayısıyla burada yabancı, bugün gelmiş yarın gidecek olan gezgin kişi şeklindeki sıklıkla kullanılan anlamından ziyade, bugün gelmiş yarın kalacak olan kişi, potansiyel gezgin, tabiri caizse, her ne kadar daha öteye gitmemiş olsa da, gelme ve gitme özgürlüğünün henüz tam olarak üstesinden gelememiş kişi olarak ele alınmaktadır. O belirli bir mekânsal dairenin içinde sabitlenmiştir fakat buradaki konumu bilhassa, baştan beri buraya ait olmadığı, buraya özgü olmayan, olamayacak özellikleri beraberinde getirdiği gerçeği tarafından belirlenir.

İnsan ilişkilerinin tümünde mevcut olan yakınlık ile uzaklığın bir aradalığı burada, şu şekilde formüleştirebilecek bir

¹² Georg Simmel, *Soziologie*, ss. 685-91 (Leipzig: Duncker und Humblot, 1908)’den alınmıştır.

ilişkiler sistemi ya da kümesi üretmiştir: Bir ilişkideki uzaklık, Yakın'ın uzak olduğuna işaretken, yabancı olmanın kendisi Uzak'ın yakın olduğuna delalettir. Zira yabancı olma durumu doğal olarak oldukça pozitif bir ilişki, özel bir etkileşim biçimidir. Sirius'un sakinleri bizim için tam olarak yabancı sayılmazlar, en azından ele aldığımız üzere, kelimenin sosyolojik anlamıyla. Zira bu açıdan bakıldığında bizim için onlar mevcut dahi değildirler. Uzak ya da yakın olmanın ötesindedirler. Yabancı denilen şey, grubun bir unsurudur, tıpkı Yoksullar ya da çeşitli "iç düşmanlar" gibi, içkin pozisyonu ve üyeliği aynı anda hem dışsallığı hem de onun zıddını içeren bir unsur. Karşılıklı olarak birbirini iten ve birbirine ters düşen bu unsurların nasıl ortak ve etkileşimli bir birlik biçimi oluşturduğu şimdi kısaca analiz edilebilir.

Ekonomi tarihinin bütününde yabancı her yerde tüccar olarak, tüccar da yabancı olarak kendini göstermiştir. İhtiyaç için üretim genel kural olduğu ya da ürünler nispeten dar bir daire içinde takas edildiği müddetçe grupta aracıya ihtiyaç yoktur. Tüccara sadece, tamamen grup dışında üretilen ürünler için gereksinim duyulur. Bu ihtiyaçları satın almak üzere yabancı memleketlere giden insanlar olmadığı sürece, ki onların kendileri de bu bölgelerde "yabancı" tacirdirler, tüccar bir yabancı olmalıdır. Ondan başka kimsenin orada var olma şansı yoktur.

Faaliyet yerini terk etmek yerine burada sabitlendiği takdirde yabancıların bu konumu bilincimizde yoğunlaşır. Bir yerde sabitlenmek onun için ancak aracı rolünde ticaret yaparak geçinebiliyorsa mümkündür. Yerel talepleri karşılayan bir toprak ve zanaat bölüşümünün başarılı olduğu kapalı bir ekonomik grup, tüccara yine de var olma şansı sunacaktır. Zira sadece ticaret, zihnin çok daha geniş uzantılar ve çok daha yeni katılımlar keşfettiği sınırsız kombinasyonları mümkün kılar; sınırlı hareketliliğinden ve ancak azar azar artırılacak bir müşteri kitlesine mahkûm oluşundan ötürü ilkel üreticide bu nadiren mümkün olabilecek bir şeydir. Ticaret her zaman birincil üretimin aldığından çok daha fazla insanı içine alabilir, bu nedenle de, tüm ekonomik pozisyonların kapılmış olduğu bir gruba kendini, tabiri caizse, bir fazlalık olarak sokan yabancı için en uygun iş sahasıdır. Tarih buna klasik bir örnek

olarak Avrupa Yahudilerini verir. Yabancı, doğası gereği, toprak sahibi değildir — burada toprak derken kelimenin salt fiziki anlamını değil, aynı zamanda mekânda olmasa bile en azından toplumsal düzen içinde ideal bir konumda sabitlenmiş, kalıcı ve sağlam bir var oluş şeklindeki mecazi anlamını kastediyoruz. Şimdi, yabancıнын kendine has sosyolojik özelliklerine geçebiliriz.

a) *Hareketlilik*. — İnsanlarla kurduğu samimi ilişkilerde yabancı, mümkün olabilecek tüm cazibesini ve önemli niteliklerini ifşa edebilir fakat bir yabancı olarak görüldüğü müddetçe o, bir toprak sahibi olamaz. Ticaret ve genellikle de para kısıtlılığı ki, ilki ikincisini destekler niteliktedir, yabancıya spesifik bir hareketlilik özelliği kazandırır. Bu hareketlilik, sınırlı bir grup içinde gerçekleştiğinde, yabancıнын biçimsel konumunu oluşturan o yakınlık ile uzaklığın sentezi gerçekleşir; zira her bir öge ile tesadüfen temas kuran fakat bu ögelerin hiçbirine kurulu akrabalık, hemşerilik ya da meslektaşlık bağlarıyla organik olarak bağlı olmayan kişi, salt hareketli olandır.

b) *Nesnellik*. — Bu ilişkiyi tarif eden bir diğer ifade yabancıнын nesnelliğidir. Gruba özgü tutumlara ve ön yargılı eğilimlere sahip olmayışından dolayı yabancı, tüm bunlardan alışılmamış bir “nesnel” tutum ile uzak durur. Onun nesnelliği, basit bir ayrılığın ve ilgisizliğin göstergesi olmaktan ziyade, yakınlık ile uzaklığın, ilgi ile kayıtsızlığın tuhaf bir kompozisyonudur. İtalyan şehirlerinde, yerli olup da aile çıkarlarından ve gruplaşmalardan kaynaklanan ön yargılardan bağımsız hiç kimse olmadığından yargıçların dışarıdan getirilmesi pratiğinde ilk örnekleri görülen yabancıнын grup karşısındaki sözü geçerliliği bu açıdan dikkate değerdir.

c) *Sırdaşlık*. — Bilhassa olmasa da en fazla hareket halindeki insana ait bu fenomen yabancıнын nesnelliği ile bağlantılıdır. Zira genellikle en şaşırtıcı açıklamalar ve itiraflar, hatta günah çıkarırken söylenen türden, kişinin kendi yakınlarından dikkatlice gizlediği türden sırlar ona verilir. Nesnellik katıyen empatiden yoksunluk değildir, çünkü empati hem öznel hem de nesnel ilişkilerin oldukça dışında ve ötesinde bir şeydir. Nesnellik daha ziyade, pozitif ve özel bir empati tarzıdır. Dolayısıyla kuramsal bir gözlemin nesnelliği ruhun, şeylerin üzerine

kendi niteliklerini kazıdığı bir *tabula rasa* olduğu anlamına kesinlikle gelmez; kendi kanunlarına göre işleyen, tesadüfi kaymaların ve vurgulamaların hariç tutulduğu koşullar altında bireysel ve subjektif özgürlükleri aynı nesnenin birbirinden oldukça farklı resimlerini verecek bir ruhun tam etkinliği anlamına gelir.

d) *Görenekten muafiyet.* — Nesnelliği özgürlük olarak da tanımlayabiliriz. Nesnel kişi, kavrayışını, idrakini, muhakemesini etkileyecek hiçbir görgü kuralı tarafından sınırlandırılmaz. Yabancıнын, yakınlığı kuş bakışı deneyimlemesine ve idare etmesine izin veren bu özgürlük elbette her türlü tehlikeli olasılığı içinde barındırır. Tarihin başlangıcından bu yana, yaşamış her türlü devrimde, saldırıya uğrayan taraf, yabancı casuslar ve provokatörler aracılığıyla dışarıdan gelen bir kışkırtma olduğunu iddia etmiştir. Halbuki bu, yabancıнын kendine has rolünün abartılmasından başka bir şey değildir; yabancı, uygulamada ve teoride en özgür kişidir; o, ilişkileri daha ön yargısızca tetkik eder, onlara daha genel, daha objektif standartlarla yaklaşır ve eylemlerinde görenek, dindarlık ya da geçmiş örnekler tarafından sınırlandırılmaz.

e) *Soyut ilişkiler.* — Son olarak, yabancıya objektiflik özelliğini veren yakınlık-uzaklık oranı, onunla kurulan ilişkinin daha soyut doğasında başka bir pratik ifade alır. Bu, kişinin organik olarak bağlı bulunduğu kişilerle olan ilişkisi alt tarafı samimi bir grubun üyelerinin bu samimiyeti paylaşmayanlardan ayırt edilmesini sağlayan spesifik farklılıkların benzerliğine dayalıyken, salt yabancıyla ortak olan birtakım genel özelliklere sahip olduğu gerçeğinde görülür. Tüm kişisel ilişkiler bu şemaya göre belirlenir, aldıkları biçim ne kadar çeşitli olursa olsun. Burada belirleyici olan, birtakım ortak özelliklerin, kendilerini etkileyebilecek ya da etkilemeyecek bireysel farklılıklarla yan yana var olduğu gerçeğinden ziyade ortak sahip olunan bu şeylerin kendisinin, gruba ait bireylerin kişisel ilişkileri üzerindeki etkisinin belirli koşullar tarafından belirlendiği gerçeğidir: Bu ortak özellikler sadece ve sadece bu bireylerde, bu bireyler için mi geçerlidir? Bunlar bir grup içinde genel olup da sadece o gruba özgü nitelikler midir? Yoksa grup üyeleri tarafından sanki sadece bireylerin kendilerine özgü-

müş gibi hissedilmesine rağmen, aslında, o grupta, o türde ya da insanoğlunun tümünde ortak olan özellikler midir? Son durumda, grubun büyüklüğü ile orantılı olarak ortak sahipliğin etkisinin zayıfladığı görülür. Ortak özellikler işlevini sürdürür, doğru, unsurlar arasındaki birliğin bir dayanağı olarak fakat bu unsurları bilhassa birbirine sevk etmez. Son derece geniş ölçüde paylaşılan bir benzerlik, bir öge ile olası başka bir öge arasında ortak dayanak olma işlevini üstlenebilir. Apaçık, bu da bir ilişkinin aynı anda hem yakınlığı hem de uzaklığı barındırabileceği bir yoldur. Benzerliklerin genelleştikleri ölçüde oluşturduğu bağın sıcaklığı, bir soğukluk unsuru, bu bağın tesadüfi olduğu hissini içerecektir. Birleşmiş güçler spesifik, merkezci karakterlerini kaybetmişlerdir.

Benzerliklerin büyük kitleler tarafından paylaşıldığı bu kümeleşme, bana öyle geliyor ki, yabancıyla olan ilişkimizi tanımlamada—bahsettiğimiz bireysel ve kişisel unsurlara oranla—olağanüstü ve temel bir baskınlık kesbeder. Yabancı, onunla kendimiz arasında milliyet ya da toplumsal konum, meslek ya da genel insan doğası benzerliklerini hissettiğimiz ölçüde bize yakındır. Bu benzerlikler onu ve bizi aştığı ve aslında çok sayıda insanı birleştirdiği için ikimizi de birleştirdiği ölçüde ise bizden uzaktır.

Bu anlamda yabancılık en yakın ilişkilerde dahi kendini rahatça gösterir. Erotik ilişkilerin ilk tutku aşamasında taraflar, genel terimlerle düşünmeye karşı kararlı bir isteksizlik sergilerler. Böylesi bir aşk (diye düşünür âşık) daha önce görülmemiştir, sevgiliye duyulan tutku hiçbir şeyle karşılaştırılmaz. Biriciklik hissi ilişkiden kaybolduğu anda, sebep olarak mı sonuç olarak mı karar vermesi güç, bir yabancılaşma baş gösterir. İlişkinin bizim için taşıdığı değere duyduğumuz kuşku, neticede insanlar arasından bir kura çektiğimiz, binlerce kez tekrarlanan bir macera yaşadığımız, ve tesadüfen o kişiyle karşılaşmamış olsaydık başka herhangi birinin bizim için ayrı anlamı kesbedeceği düşüncesine dönüşür. Ve böyle bir düşüncenin var olmadığı bir ilişki yoktur, ne kadar yakın olursa olsun; zira iki kişide ortak olan bir şey belki de asla sırf onlarda ortak değildir, çok hatta pek çok benzerlik olasılığını içeren genel bir telakkide ortaktır. Gerçeklikleri ne kadar az da olsa, varlıkla-

rını sık sık unutabilsek de, kelimenin anlamından önce havada süzülen bir buğu misali onlar, orada burada insanlar arasına, rekabet denebilmesi için somut bir bedene bürünmesi gereken gölgeler gibi doluşurlar. Böylesi belki de, çoğu durumda, farklılıklardan ve anlaşılmazlıklardan kaynaklanan yabancılıktan çok daha genel, en azından çok daha aşılması güç bir yabancılıktır. Bunların aslında salt o ilişkiye değil, olasılık dahilinde bize ve sayısız başkalarına yönelten daha genel bir ilişkiye has özellikler olduğu hissi mevcuttur, ve dolayısıyla yaşanan ilişkinin manevi ve nihai bir gerekliliği yoktur.

Öte yandan, tarafları kucaklayan genel bir niteliği esas alan bu ilişkinin men edildiği bir yabancılık türü vardır. Greklerin Barbarlarla ilişkisi bunun tipik bir örneğidir; bir tarafın özellikle ve tümüyle insani olarak gördüğü genel niteliklere diğer tarafta müsaade edilmediği durumların hepsi buna örnektir. Fakat burada “yabancı” ifadesi artık pozitif anlamını yitirmiştir. Onunla olan ilişki bir ilişkisizliktir. O, grubun bir üyesi değildir. İlişkinin temeli sadece, her iki tarafın insan olması üzerine kurulu olduğundan kelimenin tam manasıyla o, aynı anda hem yakın hem de uzak olarak görülmeye daha bir elverişlidir. Bu iki unsur arasında, her nasılsa, tuhaf bir gerginlik meydana gelir, zira ortak olan tek şeyin tümüyle genel bir şey olduğu bilinci, ortak olmayan şeye özel bir vurgu yapma etkisine sahiptir. Ülke, şehir ya da ırk temelinde yabancılığın söz konusu olduğu durumlarda kişinin bireysel özellikleri algılanmaz; dikkat onun, kendi grubunun tüm üyeleriyle ortak olan yabancı kökenine yöneltilir. Bu nedenle yabancılar, gerçekten de birey olarak değil, daha çok belirli bir türden yabancı kimseler olarak görülürler. Onların uzaklıkları, yakınlıklarından daha az genel değildir. Tüm bu inorganik yakınlığıyla birlikte, tek tip yaşamı yabancı olmak tarafından tuhaf bir biçimde sınırlandırılan yabancı, yine de grubun organik bir üyesidir. Ne var ki, bu konumun karakteristik bütünlüğünü, onun bir miktar yakınlık ile bir miktar uzaklığın birleşimi olduğunu söylemek dışında nasıl tanımlayacağımızı bilmiyoruz. Yakınlık ile uzaklığın belirli bir oranda ve tipik bir karşılıklı gerginlik ile bir ölçüde her türlü ilişkiyi tanımlayan bu birlikteliği, “yabancı”nın biçimsel ilişkisini de tanımlar.

III. DEĞERLENDİRMELER VE MESELELER

1. Fiziki Temaslar

Sosyal temasları konu alan araştırma literatürü doğal olarak dört başlık altında toplanabilir: fiziki temaslar, duyumsal temaslar, birincil temaslar ve ikincil temaslar.

İnsanın eşya ile temaslarına verdiği tepkinin, insanlarla temaslarına verdiğiyle kıyası sosyal psikolojide enteresan bir bölümdür. Çocuklar üzerinde yapılan gözlemler, bireyin cansız nesnelere, özellikle de bu nesneler tanıdık değilse, sanki canlı ve sosyalmış gibi tepki verme eğilimine sahip olduğunu göstermektedir. İlkel toplumlarda animizm üzerine yapılan bir çalışma, bu halkların üstün toplumsal varlıklar olarak gördükleri bazı hayvanlara karşı tutumlarının, bu tepkide bir nevi uzmanlaşma olduğuna işaret eder. Tüm zamanların ve ırkların şiirlerini konu alan bir araştırma, şairin ve gizemcinin gözünde doğanın şahsi olduğunu gözler önüne serer. Memleket özlemi ve nostalji, insanın fiziki dünya ile ilişkisinin kişisel ve samimi doğasının birer göstergesidir.

Dünyayı toplumsal ve kişisel olarak algılamak insana özgü niteliklerin bir parçasıymış gibi görünmektedir. Şeyler tanıdık ve kontrol edilebilir oldukça ancak insan mekanizma mefhumunu kazanır. Birçoğumuzun gözünde dünyanın bir kısmını bu kadar gayri şahsi kılan şey doğa bilimleri ve makinelerdir.

Kişilerin ve grupların fiziki çevrelerine tepkilerini inceleyen bilimsel çalışmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Beşerî coğrafyacılar, insanın salt toplumsal ve siyasal örgütlenişi üzerinde değil, aynı zamanda mizacı ve davranışları üzerinde fiziki çevrenin dolaylı ve dolaysız etkilerini konu alan özenli ve önemli çalışmalar ortaya koymuş ve birçok parlak öneride bulunmuştur. İklimin davranışlar ve verimlilik üzerindeki etkileri üzerine Huntington'ın fikir verici gözlemleri, geniş bir araştırma sahası açmıştır.¹³

Bireylerin ve grupların, kendi çevrelerinin fiziki koşullarına verdikleri tepkilerin psikolojisine ve sosyolojisine duyulan ilgi artmaktadır. Bu ülkedeki büyük ve küçük topluluklar, sivil bi-

¹³ Ellsworth Huntington, *Climate and Civilization* (New Haven, 1915).

linç kazandıkça şehir planları tasarlamışlardır. New York, şehrin iş, endüstri ve yerleşim bölgelerine ayrılması üzerine detaylı bir rapor hazırlamıştır. Çok sayıda konut araştırması, düşük konut standartlarının, konut içi aşırı kalabalıklaşmanın, pansiyoner sorununun hijyenik ve toplumsal etkileri açısından fiziki mevcudiyetin günümüz koşullarına dair gerçekçi tablolar sunmaktadır. Sanata ve süslemeye, giyim ve dekorasyona dair tarihi açıklamalar ve empresyonist gözlemler dahi, bu maddi zinetlerin, bireyin kendi sosyal çevresindeki öz farkındalığı ile ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.

Bölgelere ayırma, şehir planlama ve toplu konut çalışmalarının temastan ziyade ekonomik, estetik ve hijyenik faktörleri göz önünde bulundurmuş olduğu doğrudur. Kentsel, yapay fiziki çevrenin, büyük şehrin, diğer deyişle modern *Leviathan*'ın yaratıcılarından çok yaratıkları olan plastik insanların tepkileri ve tabiatı üzerindeki etkilerinin bir kabulü, bu çalışmaların belirli yönlerinde üstü kapalı da olsa genelde kasıtsız bir güdü olarak mutlaka mevcuttur.

Bu ince etkilerin tabiatı ve süreçlerine kısa bir bakışa formel araştırmalarda ancak nadiren rastlanmaktadır. Zaman zaman, birincil insan tepkilerinin sıcaklığı, samimiyeti ve sağlığa faydalılığı ile şehir hayatının ikincil teşkilatının yapmacıklılığı, soğukluğu ve ahlaki tehlikeleri arasındaki zıtlıklara ışık tutan, Jane Addams'ın *The Spirit of Youth and the City Streets*'i gibi eserler ortaya koyulmuştur.

Şehrin yapay fiziki ve sosyal ortamının birey üzerindeki etkilerinin sosyolojik bir incelemesi, bu toplumsal faktörleri bilinçli biçimde dikkate alacaktır. Köyde ev sahibi olmanın hissi ve statüsü ile kıyaslandığında kentteki kiracının eve bağlılıktan yoksunluğu, şehir sakinin zorunlu iş rutinindeki hareketliliği ve bitmek bilmez keyif arayışı, birincil grubun denetiminden özgür kalmış bireyin yapmacıklığı, dış görünüşü ve kendini bulma çabası —tüm bunlar birer araştırma konusudur.

Literatürde zaman zaman, şehir çocuğunun doğal davranışlarının evirtimi olarak adlandırılabilir şeye atıf yapılmaktadır. Onun dikkati, tepkileri ve hatta imgeleri şehir sokak-

larının uyarınları tarafından aynılaştırılmıştır.¹⁴ Çocuk refahı ve insani değerler ile ilgilenenler açısından bu, şehrin en büyük trajedisidir.

2. Dokunma ve Yakınlık İçeren Birincil Temaslar

Kişisel ve toplumsal davranış ile ilişkisi bakımından duyuları incelemenin kökeni psikolojiye, psikanalize, etnolojiye ve kültürler arası çatışma ve kaynaşma bağlamında ırkların ve ulusların incelenmesine dayanırdı. Darwin'in türlerin kökeni teorisi, ilgiyi içgüdülere çekti ve psikologları nihayet tüm davranış biçimlerini uyarıcı ve tepki üzerinden tanımlamaya yönelten şey içgüdülerin tetkiki oldu. Bir "temas" basitçe, grup davranışını anlamak açısından öneme sahip bir uyarıcıdır.

Psikanalizde, samimi temas sınıfına giren cinsel temaslar ile aile içi temasların tabiatı ve sonuçları hakkında hızla genişleyen bir literatür sosyologların kullanımına açıktır. Gerçekten de, Freud'un *libido* kavramı sosyolojik amaçlarla, tepki verme arzusu olarak tercüme edilebilir. Aileyi güçlendiren ve parçalayan sevgi ve nefret duygularının yoğunluğuna, "aile romanı" adı verilen şeyin analizinde işaret edilir. Anne ile oğul, baba ile kız arasındaki karşılıklı sevgi ve baba ile oğul, anne ile kız arasındaki karşılıklı düşmanlık eğilimini gözler önüne seren hayat hikâyeleri mevcuttur.

Etnolojide ilgi önceleri tabu olgusuna yöneltilmiş ve tabunun temaslar tarafından bozulacağına dair uyarıda bulunulmuştur. İlkel toplulukları konu alan literatür, cinsiyetler arası temas, kayınvalide ile damat arası temas, "kem gözlü" kişilerle temas ve benzeri temaslardan kaçınmanın örnekleriyle doludur. *Altın Dal* serisinin "Ruhun Tehlikeleri ve Tabu" isimli cildinde Frazer ve *The Mystic Rose* adlı kitabında Crawley, ki bunlar türün kalburüstü iki örneğidir, çok sayıda tabu çeşidini bir

¹⁴ Şu olay bu noktada verilen tipik örneklerden birisidir. Bir resim öğretmeni şehrin bakımsız bölgesindeki bir yerleşim yerinden bir grup çocuğu kırsala götürür ve onlardan istedikleri herhangi bir şeyin resmini yapmalarını ister. Yapılan resimleri incelediğinde, kırsal manzaralar yerine, elektrik direkleri ve tüten bacalar gibi şehir sokaklarından manzaralarla karşılaşınca hayrete düşer.

araya toplamış, sınıflandırmış ve yorumlamıştır. Tabu literatüründe ayrıca, "temiz" ile "kirli" arasındaki törensel ayrıma ve "kutsal" ile "tanrısal"a karşı hürmet ve huşunun gelişimine değinilmektedir.

Genelde tabiatı bakımından sadece ekonomik ya da politik olduğu düşünülen ırklar ve uluslar arası çatışmaya dair son çalışmalar, esasen ırkların karakteristik kokularına, ten rengi ve fizyonomilerindeki belirgin varyasyonlara olduğu kadar beslenme alışkanlıklarındaki, kişisel davranışlardaki, âdet, töre ve kültürlerindeki farklılıklara dayalı tiksinti ve korkuların önemini ortaya koymaktadır.

3. Tanışıklık İçeren Birincil Temaslar

Birincil temasların sosyolojik açıklamalarından en iyi ikisi, *Social Organization* adlı kitabında Profesör Cooley'nin birincil grupları analizinde ve *The Neighbor* isimli cildinde Shaler'ın sempatik yaklaşım tarzını yorumlayışında bulunabilir. Birincil temasların daha ileri tetkiki için gereken bir yığın betimsel materyal birçok kaynaktan elde edilebilir. İlkel halklarla ilgili çalışmalar, ilk toplumsal örgütlerin akrabalık bağları ve birincil grup temasları üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Her çağda ve tüm ırklarda köy hayatı, mutlak standartlar ve davranışın sıkı, birincil denetimini sergiler. Connecticut'ın Mavi Yasaları, birincil-grup davranışlarının yasalaştırılmış hâli gibidir. Birincil grupların deneyimi tarafından onaylanan geleneksel hukuk kurallarından oluşan örf ve âdet hukuku, ikincil toplumlarda toplumsal yaşamın soyut bir reçetesi olan yazılı hukuk ile kıyaslanabilir. Burada, ayrıca, Ward'ın *The Social Center*'ı gibi, birincil temas temeli üzerinde topluluk örgütlenme program ve projelerini dikkate alan örneklerin varlığından bahsedilebilir.

4. İkincil Temaslar

Köy ve kasabaların feodal toplumlarından büyük ve kozmopolit şehirlerin modern dünya-toplumuna geçiş, sosyolojiden çok iktisat ve siyasetten ilgi görmüştür. Şehir yaşamının endüstriyel temeli konulu çalışmalar bize, şehrin dış motifini

vermektedir: şehrin topoğrafik koşulları, büyük ölçekli üretimin bir sonucu olarak nüfus yoğunlaşması, iş bölümü, uzmanlaşma. Belediyeler ile ilgili araştırmalar, Lincoln Steffens'in *The Shame of the Cities*'indeki türden skandal haberler yapma dönemini geride bırakıp kamu hizmet kurumları ve şehir yönetimi ile ilgili, New York Belediye Araştırma Bürosu'nun yaptığı türden anketlere yönelmişlerdir.

Şehre yönelik sosyal ilgi ilk kez, kentsel yaşamın politik ve toplumsal kargaşasına yöneltlen fikir savaşları tarafından uyandırıldı. Şehrin kötülüklerine çare olarak onu yok etmeyi ve taşranın basit yaşamını geri getirmeyi düşünenler vardı. Sosyoloji, şehir yaşamının gerçeklerini tetkik ederek sorunların çözümüne daha sağlam bir dayanak aradı. Resmî kurumlarca yapılan nüfus istatistikleri, koşullar ve eğilimlerle ilgili sayısal veriler sunmaktadır. Topluluk anketleri, şehir yaşamının bîçimsel yönleri ile ilgili bir yığın bilgiyi anlaşılır bir forma dönüştürmüşlerdir.

Şehir hayatının sempatik ve dikkat çekici tabloları, kuşkusuz, Jane Addams'ın *Twenty Years at Hull House*'ı, Robert Wood'un *The City Wilderness*'ı, Lillian Wald'un *The House on Henry Street*'i ve Bayan Simkovitch'in *The City Worker's World*'ünde olduğu gibi yerleşim yerlerinin sakinlerinden gelmiştir. "The Great City and Cultural Life" başlıklı makalesinde Georg Simmel, şehrin sosyolojisine, hatta sosyal felsefesine kalburüstü bir katkı sağlamıştır.

Seçili Kaynakça: Sosyal Temaları

Konu Alan Materyaller

I. Sosyal temaların Tabiatı ve Önemi

- (1) Small, Albion W. *General Sociology*. An exposition of the main development in sociological theory from Spencer to Ratzenhofer, ss. 486-91. Chicago, 1905.
- (2) Tarde, Gabriel. *The Laws of Imitation*. Elsie Clews Parsons tarafından Fransızcadan tercüme edilmiştir. Bölüm iii, "What Is a Society?" New York, 1903.
- (3) Thomas W. I. "Race Psychology: Standpoint and Questionnaire, with Particular Reference to the Immigrant and the Negro." *American Journal of Sociology*, XVII (Mayıs, 1912), 725-75.
- (4) Boas, Franz. *The Mind of Primitive Man*. New York, 1911.

II. Samimi Sosyal temalar ve Duyuların Sosyolojisi

- (1) Simmel, Georg. *Soziologie*. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Exkurs über die Soziologie der Sinne, ss. 646-65. Leipzig, 1908.
- (2) Crawley, E. *The Mystic Rose*. A study of primitive marriage. Londra ve New York, 1902.
- (3) Sully, James. *Sensation and Intuition*. Studies in psychology and aesthetics. Bölüm iv, "Belief: Its Varieties and Its Conditions." Londra, 1874.
- (4) Moll, Albert. *Der Rapport in der Hypnose*. Leipzig, 1892.
- (5) Elworthy, F. T. *The Evil Eye*. An account of this ancient and widespread superstition. Londra, 1895.
- (6) Lévy-Bruhl, L. *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*. Paris, 1910.
- (7) Starbuck, Edwin D. "The Intimate Senses as Sources of Wisdom," *The Journal of Religion*, I (Mart, 1921), 129-45.
- (8) Paulhan, Fr. *Les transformations sociales des sentiments*. Paris, 1920.
- (9) Stoll, O. *Suggestion und Hypnotismus in der Völkerpsychologie*. Bölüm ix, ss. 225-29. Leipzig, 1904.
- (10) Hooper, Charles E. *Common Sense*. An analysis and interpretation. Being a discussion of its general character, its distinction from discursive reasoning, its origin in mental imagery, its speculative outlook, its value for practical life and social well-being, its relation to scientific knowledge, and its bearings on the problems of natural and rational causation. Londra, 1913.
- (11) Weigall, A. "The Influence of the Kinematograph upon National Life," *Nineteenth Century and After*, LXXXIX (Nisan, 1921), 661-72.

III. Hareketlilik Konulu Materyaller

- (1) Vallaux, Camille. "Le sol et l'état," *Géographie sociale*. Paris, 1911.

- (2) Demolins, Edmond. *Comment la route crée le type social*. Les grandes routes des peuples; essai de géographie social. 2 cilt. Paris, 1901.
- (3) Vandervelde, E. *L'exode rural et le retour aux champs*. Bölüm iv, "Les conséquences de l'exode rural." (3. Kısım, kırsaldan toplu göçün siyasi ve entelektüel, fiziki ve ahlaki sonuçlarını tartışmaktadır.) Paris, 1903.
- (4) Bury, J. B. *A History of Freedom of Thought*. Londra ve New York, 1913.
- (5) Bloch, Iwan. *Die Prostitution*. Handbuch der gesamten Sexualwissenschaft in Einzeldarstellungen. Berlin, 1912.
- (6) Pagnier, Armand. *Du vagabondage et des vagabonds*. Etude psychologique, sociologique et médico-légale. Lyon, 1906.
- (7) Laubach, Frank C. *Why There Are Vagrants*. A study based upon an examination of one hundred man. New York, 1916.
- (8) Ribton-Turner, Charles J. *A History of Vagrants and Vagrancy and Beggars and Begging*. Londra, 1887.
- (9) Florian, Eugenio. *I vagabandi*. Studio sociologicoguiridico. Birinci Kısım, "L'Evoluzione del vagabondaggio." ss. 1-124. Torino, 1897- 1900.
- (10) Devine, Edward T. "The Shiftless and Floating City Population," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, X (Eylül, 1897), 149-164.

IV. Birincil Gruplarda Sosyal temalar

- (1) Sumner, Wm. G. *Folkways*. A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals. "The In-Group and the Out-Group," ss.12-16. Boston, 1906.
- (2) Vierkandt, Alfred. *Naturvölker und Kulturvölker*. Ein Beitrag zur Sozialpsychologie. Leipzig, 1896.
- (3) Pandian, T. B. *Indian Village Folk*. Their Works and Ways. Londra, 1897.
- (4) Dobschütz, E. v. *Die urchristlichen Gemeinden*. Sittengeschichtliche Bilder. Leipzig, 1902.
- (5) Kautsky, Karl. *Communism in Central Europe in the Time of the Reformation*. J. L. ve E.G. Mulliken tarafından tercüme edilmiştir. Londra, 1897.
- (6) Hupka, S. von. *Entwicklung der westgalizischen Dorfstände in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts, verfolgt in einem Dörferkomplex*. Zürich, 1910.
- (7) Wallace, Donald M. *Russia*. Bölüm vi, vii, viii, ve ix. New York, 1905.
- (8) Ditchfield, P. H. *Old Village Life, or, Glimpses of Village Life through All Ages*. New York, 1920.
- (9) Hammond, John L., ve Hammond, Barbara. *The Village Labourer, 1760-1832*. A study in the government of England before the reform bill. Londra, 1911.
- (10) *The Blue Laws of Connecticut*. A collection of the earliest statutes and judicial proceedings of that colony, being an exhibition of the rigorous

morals and legislation of the Puritans. Samuel M. Schmucker tarafından yazılmış ve takdim edilmiştir. Philadelphia, 1861.

(11) Nordhoff, C. *The Communistic Societies of the United States*. From personal visit and observation. Including detailed accounts of the Economists, Zoarites, Shakers, the Amana, Oneida, Bethel, Aurora, Icarian, and other existing societies, their religious creeds, social practices, numbers, industries, and present condition. New York, 1875.

(12) Hinds, William A. *American Communities and Co-operative Colonies*. Gözden geçirilmiş 2. baskı. Chicago, 1908. [ABD'deki 144 topluluk hakkında bilgi içermektedir.]

(13) L'Houet, A. *Zur Psychologie des Bauerntums*. Ein Beitrag. Tübingen, 1905.

(14) Pennington, Patience. *A Woman Rice-Planter*. New York, 1913.

(15) Smedes, Susan D. *A Southern Planter*. Londra, 1889.

(16) Sims, Newell L. *The Rural Community, Ancient and Modern*. Bölüm iv, "The Disintegration of The Village Community." New York, 1920.

(17) Anderson, Wilbert L. *The Country Town*. A study of rural evolution. New York, 1906.

(18) Zola, Emile. *La Terre*. Paris, 1907. [Roman.]

V. İkincil Gruplarda Sosyal temaslar

(1) Weber, Adna Ferrin. *The Growth of Cities in the Nineteenth Century*. A study in statistics. New York, 1899.

(2) Preuss, Hugo. *Die Entwicklung des deutschen Städtewesens*. Cilt I. Leipzig, 1906.

(3) Green, Alice S. A. (Bayan J. R.) *Town Life in the Fifteenth Century*. Londra ve New York, 1894.

(4) Toynbee, Arnold. *Lectures on the Industrial Revolution of the Eighteenth Century in England*. Londra, 1890.

(5) Hammond, J. L. ve Hammond, Barbara. *The Town Labourer, 1760-1832*. The new civilization. Londra, 1917.

(6) — — —. *The Skilled Labourer, 1760-1832*. Londra, 1919. [Endüstri Devrimi'nin yarattığı büyük değişim sürecinde belirli kalifiye işçi gruplarının ayrıntılı tarihini sunmaktadır.]

(7) Jastrow, J. "Die Stadtgemeinschaft in ihren kulturellen Beziehungen." (Kentsel toplum yaşamının koşulları altında oluşan kurumlara işaret eder.) *Zeitschrift für Socialwissenschaft*, X (1907), 42-51, 92-101. [Kaynakça.]

(8) Sombart, Werner. *The Jews and Modern Capitalism*. M. Epstein tarafından Almanca'dan tercüme edilmiştir. Londra, 1913.

(9) — — —. *The Quintessence of Capitalism*. A study of the history and psychology of the modern business man. M. Epstein tarafından Almanca'dan tercüme edilmiştir. New York, 1915.

(10) Wallas, Graham. *The Great Society*. A psychological analysis. New York, 1914.

(11) Booth, Charles. *Life and Labour of the People in London*. V, East London, bölüm ii, "The Docks." III, bölüm iv, "Influx of Population." Londra, 1892.

(12) Marpillero, G. "Saggio di psicologia dell'urbanesimo," *Rivista italiana di sociologia*, XII (1908), 599-626.

(13) Besant, Walter. *East London*. Londra ve New York.

(14) *The Pittsburgh Survey—the Pittsburgh District*. Robert A. Woods, "Pittsburgh, an Interpretation." Allen T. Burns. "Coalition of Pittsburgh Coal Fields." New York, 1914.

(15) *Hull House Maps and Papers*. A presentation of nationalities and wages in a congested district of Chicago, together with comments and essays on problems growing out of the social conditions. New York, 1915.

(16) Addams, Jane. *Twenty Years at Hull House*. With autobiographical notes. New York, 1910.

(17) — — —. *The Spirit of Youth and the City Streets*. New York, 1909.

(18) Simkovitch, Mary, K. *The City Worker's World in America*. New York, 1917.

(19) Park, R. E., ve Miller, H. A. *Old World Traits Transplanted*. New York, 1921.

(20) Park, R. E. *The Immigrant Press and Its Control*. (Baskı aşamasında.)

(21) Steiner, J. F. *The Japanese Invasion*. A study in the psychology of inter-racial contacts. Chicago, 1917.

(22) Thomas, W. I., ve Znaniecki, F. *The Polish Peasant in Europe and America*. Monograph of an immigrant group. Cilt IV. Boston, 1918.

(23) Cahan, Abraham. *The Rise of David Levinsky*. A novel. New York ve Londra, 1917.

(24) Hasanovitz, Elisabeth. *One of Them*. Chapters from a passionate autobiography. Boston, 1918.

(25) Ravage, M. E. *An American in the Making*. The life story of an immigrant. New York ve Londra, 1917.

(26) Rihbany, Abraham Mitrie. *A Far Journey*. Boston, 1914.

(27) Riis, Jacob A. *The Making of an American*. New York ve Londra, 1901.

(28) Cohen, Rose. *Out of the Shadow*. New York, 1918.

Yazılı Tema Konuları

1. Sosyal Temasların Zemini olarak Toprak
2. Nüfus Yoğunluğu, Sosyal Temaslar ve Toplumsal Örgütlenme
3. Hareketlilik ve Çingeneler, Konargöçerler, Evsizler, Öncüler, Ticari Gezinler, Misyonerler, Seyyahlar ve Gezin Yahudiler gibi Toplumsal Tipler
4. Sabitlik ve Çiftçi, Ev Sahibi, İş Adamı gibi Toplumsal Tipler
5. Duyumsal Deneyim ve İnsan Davranışı. Nostalji (Memleket Özlemi)
6. Irkçı Ön Yargı ve Birincil Temaslar
7. Tabu ve Sosyal Temaslar
8. Aile, Oyun Grubu, Mahalle, Köy gibi Birincil Gruplardaki Sosyal Temaslar
9. Birincil Gruplarda Sosyal Denetim
10. Yoksulluk, Suç, Fuhuş gibi Sosyal Problemlerin Sebebi olarak İkincil Temasların Birincil Temasları İkamesi
11. Yardım Amaçlı Dernekler, Sosyal Hizmet Kayıt Büroları, Polis Teşkilatı, Ahlak Mahkemesi, Basın aracılığıyla Bilgilendirme gibi İkincil Temaslar Yoluyla Sorunların Kontrol Altına Alınması
12. Endüstri Devrimi ve Büyük Toplum
13. Sosyal Merkezler, Yerleşim Yerleri, Sosyal Birim Denemeleri, vs. gibi Şehirde Birincil Grupları Canlandırma Girişimleri
14. İşçi ile İşveren Arasındaki Birincil Temasları Eski Haline Getirme Girişimleri
15. Gazetenin Anonimliği
16. Büyük Toplumun Gayrişahsiliği ve Tektipleştiriciliği
17. Yabancınn Sosyolojisi; Uyanışcının, Bilirkişinin, Dâhinin, Tüccarın Tetkiki

Tartışma Soruları

1. Temas kavramından ne anlıyorsunuz?
2. Coğrafi koşullar sosyal temasları hangi yollarla etkiler?
3. Üzerinde yaşanan toprak ile temasta ilkel halklar ile modern halklar arasındaki farklar nelerdir?
4. Artan sosyal temaslar, toprak ile temasları hangi şekillerde etkiler? Somut örnekler veriniz.
5. Diğer duyularla kıyaslandığında dokunma duyusunun toplumsal önemi nedir?
6. Dokunma hangi anlamda bir sosyal temastır?
7. Temas arzusunu ya da temas isteksizliğini hangi ilke ile açıklarsınız?
8. Toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında dokunmanın önemine işaret eden örnekler veriniz.
9. Dikkat çekici nesnelere dokunma dürtüsünü nasıl açıklarsınız?
10. İlkel toplumlarda grup içi temaslarla grup dışı temaslar arasındaki farklar nelerdir?
11. Dış ilişkiler, grup içi temasları hangi şekilde etkiler?
12. Grup egoizmine ya da etnosentrizme örnekler veriniz.
13. İç-grup dayanışmasının dış-gruplarla ilişkilere bağlı oluşunun mevcut uluslararası ilişkiler üzerinde ne derece etkisi vardır?
14. Göçmenin toplumsal kontrolü göçmen grubunun dayanışmasının devamına ne ölçüde bağlıdır?
15. Bir insanla, bir arkadaş ya da bir yabancıyla, karşılaştığımızda verdiğimiz tepkiler nelerdir?
16. Shaler'ın "herhangi bir tanışıklığın başlangıç aşamasında taraflar bir diğerine apaçık sınıflandırıcı yolla yaklaşır" sözünden ne anlıyorsunuz?
17. İnsan ilişkilerinde "sempatik yaklaşım tarzı" ne derece uygulanabilir?
18. Süreklilik temelinde insan toplumu ile hayvan toplumu arasındaki fark nedir?
19. Hangi tür sosyal temaslar tarihsel sürekliliğe yol açar?
20. İlkel ile uygar halkların hareketlerindeki sosyal temaslar arasındaki farklar nelerdir?
21. Medeniyet artan temaslara ve temasların yakınlığına ne ölçüde bağlıdır?
22. Hareketlilik her zaman artan temas anlamına mı gelir?
23. Hareketlilik hangi koşullarda deneyim artışına katkıda bulunur?
24. Serseri mi çok bilir okul çocuğu mu?

25. Tarihsel sürekliliğin ve hareketliliğin avantajlarını ve sınırlamalarını karşılaştırınız.
26. Birincil gruptan ne anlıyorsunuz?
27. Birincil temaslar, yüz yüze grupların üyelerine mi mahsus-tur?
28. Köy hayatını nitelendiren tavır ve ilişkiler nelerdir?
29. Taşra topluluğunda bireyin davranışının grup tarafından denetlenişini sosyolojik açıdan yorumlayınız.
30. Şehrin büyümesi neden birincil sosyal temasların yerini ikincil sosyal temasların alışı ile sonuçlanmıştır?
31. Birincil ilişkilerin bozulması hangi sorunlara yol açar? Birincil ilişkilerin bozulmasıyla hangi sorunlar çözülür?
32. Şehir yaşamının temasları bireyselliğin gelişimine, kişiliğin gelişimine, toplumsal tiplerin oluşumuna zemin hazırlar mı?
33. Amerika'da aleniyet neden bir tür ikincil temas olarak işlev görmektedir?
34. ABD'ye göçünün ardından Avrupa köylüsü neden önce bir gazete okuru olmuştur?
35. Kırsaldan kente geçiş neden (a) somut ilişkilerden soyut ilişkilere; (b) mutlak yaşam standartlarından görece yaşam standartlarına; (c) şahsi ilişkilerden gayri şahsi ilişkilere; (d) duygusal yaklaşımlardan rasyonel yaklaşımlara dönüşümü içerir?
36. Toplumsal dayanışma ne ölçüde, soyut ve rasyonel ilişkilerden ziyade somut ve duygusal ilişkilere dayalıdır?
37. Göç neden hayata karşı duygusal yaklaşımdan rasyonel yaklaşıma geçişe yol açar?
38. Kapitalizm hangi yönden ikincil temasların artışı ile ilişkilidir?
39. "Yabancı" dışsallığı ve yakınlığı nasıl bir arada barındırır?
40. Simmel'in "yakın" ve "uzak"ın birleşimi olarak tanımladığı ilişkiyi nasıl örneklendirirsiniz?
41. "Yabancı"nın devrimlerle ve grup içindeki yıkıcı güçlerle ilişkilendirilmesinin nedeni ne olabilir?
42. "Yabancı" neden prestij sahibidir?
43. El becerisine sahip kişinin tavrı ile kıyaslandığında akademik beceriye sahip kişinin tavrı hangi anlamda "yabancı"dır?
44. Profesyonel kişi ne ölçüde "yabancı"nın özelliklerine sahiptir?
45. Eşsiz olduğu düşünülen bir ilişkiye verilen değer, aynı hissin başkaları tarafından paylaşıldığı düşünüldünce neden yok olur? ABD'deki beyazlar ile siyahlar arasındaki ilişkinin, benzer durumdaki diğer ırklar arasındakilerle aynı türden olduğunu kabul etmenin bu ilişki sorunu üzerindeki etkisi ne olur?